Το Αιγυπτιακό Μουσείο του Καΐρου ιδρύθηκε το 1863 από τον Γάλλο αρχαιολόγο Ογκίστ Μαριέτ. Το 1902 μεταφέρθηκε στη σημερινή του έδρα, έναν τεράστιο εκθεσιακό χώρο κατάλληλο να στεγάσει τους εκπληκτικούς αρχαιολογικούς θησαυρούς οι οποίοι σταδιακά έρχονταν στο φως· τα ευρήματα που φιλοξενεί σήμερα υπερβαίνουν τις 140.000. Πρόκειται για την πιο πλούσια και λαμπρή συλλογή αιγυπτιακών αρχαιοτήτων στον κόσμο, που συγκροτήθηκε χάρη στην επιμονή ορισμένων ανθρώπων οι οποίοι αφιέρωσαν τη ζωή τους στη δημιουργία αυτού του ιδρύματος, μέσα από μια μακρά και δύσκολη πορεία.
Από τη στιγμή της ανακάλυψής του, στις αρχές του 19ου αιώνα, ο πολιτισμός της αρχαίας Αιγύπτου δεν έπαψε να γοητεύει και να προκαλεί το ενδιαφέρον. Τα έργα που παρουσιάζονται σε αυτό τον τόμο, από τα πιο διάσημα, όπως εκείνα που ανήκουν στον θησαυρό του Τουταγχαμών, έως τα λιγότερο γνωστά αλλά εξίσου σημαντικά, όπως το *Ομοίωμα τριών γυναικών που μεταφέρουν προσφορές* από τον τάφο του Νιανχπεπί, προσφέρουν μια συναρπαστική εμπειρία, σε ένα από τα ωραιότερα μουσεία στον κόσμο.

ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Τράπεζα Κύπρου

Αιγυπτιακό Μουσείο - Κάιρο

18 ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Τράπεζα Κύπρου

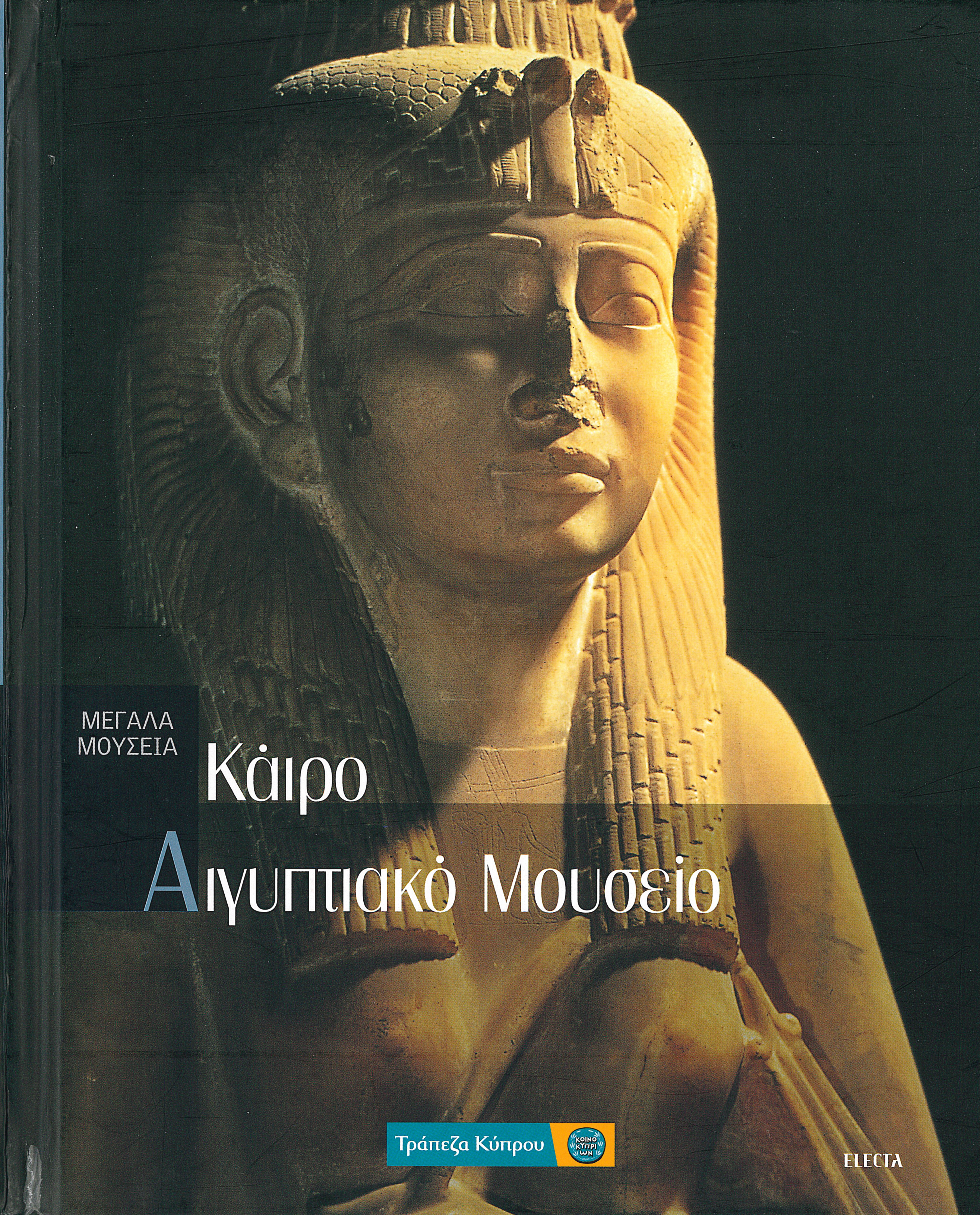

ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Κάιρο
Αιγυπτιακό Μουσείο

Τράπεζα Κύπρου

ELECTA

ΜΕΓΑΛΑ
ΜΟΥΣΕΙΑ

Κάιρο
Αιγυπτιακό Μουσείο

Τράπεζα Κύπρου

ELECTA

ΜΕΓΑΛΑ
ΜΟΥΣΕΙΑ

ΜΕΓΑΛΑ
ΜΟΥΣΕΙΑ

Αιγυπτιακό Μουσείο
Κάιρο

Με την ευγενική χορηγία:

Τράπεζα Κύπρου

ΕΘΝΟΣ της Κυριακής

ELECTA

ΚΑΪΡΟ - ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

ΙΤΑΛΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Testi a cura di: Silvia Einaudi

Coordinamento editoriale: Caterina Giavotto
Redazione: Il Faggio, Milano
Coordinamento iconografico: Fabrizia Curzio
Ricerca iconografica: Chiara Franchini, Matteo Penati

Art director: Dario Tagliabue
Impaginazione: Il Faggio, Milano
Copertina: Piccarreta
Fotolito: Galli Thierry, Milano

©2006 Mondadori Electa S.p.A., Milano
Tutti i diritti riservati
www.electaweb.com
Printing and Binding: Mondadori Printing, Verona, Italy

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Επιμέλεια: Διονυσία Στεφανοπούλου

Μετάφραση από τα ιταλικά: Αλίκη Γούτου, Νίκη Μαρκέτου, Νέλλη Παρασκευοπούλου, Γιάννης Ντινιακός

Γλωσσική επιμέλεια - διόρθωση κειμένων: Πολυξένη Τζουανοπούλου

Καλλιτεχνική επιμέλεια: Σταύρος Αλεξανδράτος

Ιδιοκτησία: ΠΗΓΑΣΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Εκδοτική σειρά από το ΕΘΝΟΣ της Κυριακής

Εκδότης: Γιώργος Μπόμπολας

Διευθυντής: Γιώργος Α. Χαρβαλιάς

Απαγορεύεται κατά τον Ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή -ολική, μερική, περιληπτική- η κατά παράφραση ή διασκευή απόδοση του περιεχομένου του βιβλίου με οποιοδήποτε μέσο και τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, άνευ προηγούμενης έγγραφης άδειας του εκδότη.
© Copyright 2007, ΠΗΓΑΣΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Περιεχόμενα

8
Εισαγωγή

11
Κάιρο. Αιγυπτιακό Μουσείο

21
Τα έργα

153
Πληροφορίες

158
Ευρετήριο έργων

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια οι σημαντικότερες αιγυπτιακές συλλογές του κόσμου γνώρισαν σοβαρές αλλαγές και διευρύνθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Στην περίπτωση του Αιγυπτιακού Μουσείου και Συλλογής Παπύρων του Βερολίνου, η διαδικασία της ανανέωσης συνδέεται με το νέο πολιτικό κλίμα που επικράτησε στη Γερμανία στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Όσον αφορά τις υπόλοιπες συλλογές, έχει ανακύψει ένας νέος προβληματισμός σχετικά με τον τρόπο παρουσίασης του αιγυπτιακού πολιτισμού, με πρόθεση αυτός ο τρόπος να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα, στην εμφάνιση δηλαδή ενός ολοένα και διευρυνόμενου κοινού, που ενδιαφέρεται για τις διάφορες όψεις του πολιτισμού της αρχαίας Αιγύπτου. Στο Αιγυπτιακό Μουσείο του Καΐρου, οι αλλαγές επιβλήθηκαν από τις ανάγκες διαχείρισης των ευρημάτων και επισπεύσθηκαν από τη συμφόρηση των αιθουσών, η οποία επιτάθηκε με τη μαζική εισροή του θησαυρού του Τουταγχαμών τη δεκαετία του 1920. Η ιδέα για τη μεταφορά μέρους της τεράστιας συλλογής του Καΐρου σε ένα νέο κτίριο κυοφορούνταν για δεκαετίες, και τελικά αποφασίστηκε να δημιουργηθεί μια καινούργια μουσειακή έδρα βόρεια των πυραμίδων της Γκίζας. Το σχέδιο εισήλθε στην τελική φάση της υλοποίησής του, αλλά θα χρειαστεί ακόμη πολύς χρόνος μέχρι να ολοκληρωθεί. Σαν για να σηματοδοτήσει το σημείο ανέγερσης του Μεγάλου Αιγυπτιακού Μουσείου, ο κολοσσός του Ραμσή Β' από τη Μέμφιδα μεταφέρθηκε εκεί σχετικά πρόσφατα από την πλατεία όπου βρισκόταν, απέναντι από τον κεντρικό σταθμό του Καΐρου.

Εν αναμονή της επιβεβλημένης διχοτόμησης του μουσείου, οι αίθουσες του νεοκλασικού κτιρίου, που κατασκευάστηκε σύμφωνα με το σχέδιο του Γάλλου Ντιργκόν στην κεντρική πλατεία Μιντάν ελ-Ταρίρ, δίνουν ακόμα και σήμερα την εικόνα μιας αχανούς αποθήκης, όπου οι αιγυπτιακοί θησαυροί περιορίζονται σε χώρους οι οποίοι δεν συνάδουν με τη σπουδαιότητά τους. Πόσοι από τους επισκέπτες που διάβηκαν το κατώφλι των αιθουσών με τις μούμιες των φαραώ συνειδητοποίησαν ότι προσπέρασαν σαρκοφάγους οι οποίες περιείχαν τα λείψανα των ισχυρότερων ηγεμόνων της αρχαίας Αιγύπτου που τώρα στοιβάζονται σε προθήκες που ακουμπούν στους τοίχους; Πόσοι από αυτούς, αφού θαύμασαν εκστασιασμένοι την προσωπίδα του Τουταγχαμών, έκαναν ένα παραπάνω βήμα και μπήκαν στην αίθουσα με τους θησαυρούς της Τάνεως; Πόσοι γνωρίζουν πού βρίσκονται το αρχαιότατο και άθικτο σύνολο κτερισμάτων του Χεμάκα, οι αξιοθαύμαστες ξύλινες μικρογραφίες του Νιανχπεπί, τα δεκάδες αγάλματα που βρέθηκαν στον ναό του Καρνάκ, τα υπέροχα νεκρικά πορτρέτα του Φαγιούμ;

Αυτός ακριβώς είναι ο στόχος του οδηγού που κρατάτε στα χέρια σας: να σας

προσφέρει μια περιήγηση στη μεγαλύτερη συλλογή αιγυπτιακών αρχαιοτήτων του κόσμου και να σας βοηθήσει να ανακαλύψετε θησαυρούς που διαφορετικά, χαμένοι όπως είναι στις εκατοντάδες προθήκες του Αιγυπτιακού Μουσείου του Καΐρου, δεν θα τους εντοπίζατε. Τα εβδομήντα τρία εκθέματα που παρουσιάζονται εδώ επιλέχθηκαν μεταξύ των σαράντα και πλέον χιλιάδων ευρημάτων που εκτίθενται στο μουσείο (άλλα ογδόντα χιλιάδες ευρήματα φυλάσσονται στις αποθήκες). Μια τέτοια παρουσίαση δεν μπορεί παρά να σταθεί στα πιο σπουδαία αριστουργήματα. Το σημαντικό όμως είναι ότι παρουσιάζονται ορισμένα εκθέματα που για το μεγάλο κοινό είναι, δυστυχώς, λίγο ή καθόλου γνωστά. Έτσι, δίπλα στους θησαυρούς του Τουταγχαμών βρίσκουν θέση αντικείμενα που θα μπορούσαν να διαφύγουν την προσοχή του επισκέπτη. Τα κοσμήματα, τα αγάλματα και οι σαρκοφάγοι προσφέρουν χαρά στα ανθρώπινα μάτια, όμως η αληθινή γνώση του αιγυπτιακού πολιτισμού βασίζεται σε λιγότερο εντυπωσιακές μαρτυρίες. Για παράδειγμα, οι τρεις γυναικείες μορφές του ομοιώματος από τον τάφο του Νιανχπεπί, που μεταφέρουν προσφορές, ταγμένες στην αέναη πορεία τους, αποκαλύπτουν για το πολιτιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν πολύ περισσότερα από τη σαρκοφάγο της Αχοτέπ, τη σαρκοφάγο του Τουταγχαμών και εκείνη του Ψουσέννη Α'.
Αυτός ο τόμος προσκαλεί τον αναγνώστη να έρθει σε επαφή με τον αρχαίο αιγυπτιακό πολιτισμό στην ολότητά του, χωρίς να παραγνωρίσει καμία από τις όψεις του. Αποκαλύπτει σε όσους έχουν στραμμένο το βλέμμα τους μόνο στις πυραμίδες, τους οβελίσκους, τους ναούς, τα κολοσσιαία αγάλματα και τους υπερμεγέθεις τάφους μια ιδιαίτερη και καθημερινή διάσταση του πολιτισμού αυτού. Αφεθείτε λοιπόν στην καθοδήγηση της Silvia Einaudi για να ανακαλύψετε το Αιγυπτιακό Μουσείο του Καΐρου. Η προσεκτική επιλογή των έργων στις σελίδες που ακολουθούν θα εκπλήξει ακόμη και εκείνους που γνωρίζουν τους πιο σημαντικούς θησαυρούς.

Francesco Tiradritti
Διευθυντής της Ιταλικής Αρχαιολογικής Αποστολής στο Λούξορ

463

Κάιρο. Αιγυπτιακό Μουσείο

Η ιστορία του μουσείου

Η ιστορία του Αιγυπτιακού Μουσείου του Καΐρου, το οποίο φιλοξενεί την πιο πλούσια και λαμπρή συλλογή αιγυπτιακών αρχαιοτήτων στον κόσμο, ξετυλίγεται στο πέρασμα του χρόνου μέσα από μια μακρά και περίπλοκη διαδρομή, που ολοκληρώθηκε χάρη στην επιμονή κάποιων ανθρώπων οι οποίοι αφιέρωσαν τη ζωή τους στη δημιουργία και την ανάπτυξη αυτού του φημισμένου ιδρύματος.

Η ανάγκη ίδρυσης του μουσείου συνδέεται με την ανακάλυψη του αρχαίου αιγυπτιακού πολιτισμού από τη Δύση αμέσως μετά την εκστρατεία του Ναπολέοντα στην κοιλάδα του Νείλου. Το 1798 ο Ναπολέων Βοναπάρτης, επικεφαλής του γαλλικού στρατού, στάλθηκε από το Διευθυντήριο στην Αίγυπτο. Ο σκοπός αυτής της αποστολής ήταν διττός: να απομακρύνει από τη Γαλλία τον νεαρό στρατιωτικό, που γινόταν όλο και πιο δημοφιλής και φιλόδοξος, και να περιορίσει την εξάπλωση της βρετανικής εμπορικής ισχύος στη Μεσόγειο, θέτοντας εμπόδια στους αποικιακούς δεσμούς της Βρετανίας με την Ανατολή, οι οποίοι κατά κύριο λόγο αναπτύσσονταν γύρω από τη συμμαχία με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Ναπολέων, εκτός του ότι διακατεχόταν από ισχυρές πολιτικές φιλοδοξίες, οι οποίες τον καθιστούσαν κατάλληλο για να φέρει εις πέρας την αποστολή του, είχε επίσης γοητευτεί από αυτήν τη χώρα με την πλούσια ιστορία και από τα ένδοξα κατορθώματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, με τον οποίο ο ίδιος ενδεχομένως ταυτιζόταν. Έτσι τέθηκε επικεφαλής ενός κολοσσιαίων διαστάσεων εγχειρήματος, το οποίο συνδύαζε τη στρατιωτική δράση με μια εκτεταμένη, χωρίς ιστορικό προηγούμενο, επιστημονική-πολιτιστική επιχείρηση. Εκτός από τους στρατιώτες που ήταν έτοιμοι να συγκρουστούν στα πεδία των μαχών, αποβιβάστηκε στην Αίγυπτο και μια πολυάριθμη ομάδα *σοφών*, διανοούμενων, επιστημόνων και καλλιτεχνών, η οποία αποτελούνταν από εκατόν πενήντα και πλέον άτομα. Σε αυτούς ανατέθηκε, υπό την εποπτεία του Γαλλικού Ινστιτούτου των Παρισίων, το έργο της μελέτης και της τεκμηρίωσης όλων των εκφάνσεων του αιγυπτιακού πολιτισμού, τόσο του αρχαίου όσο και του σύγχρονου. Το αποτέλεσμα αυτής της ευρείας επιστημονικής έρευνας κατά μήκος των ακτών του Νείλου υπήρξε σίγουρα θετικότερο σε σύγκριση με την έκβαση της στρατιωτικής επιχείρησης των Γάλλων, η οποία έλαβε οριστικό τέλος στο Αμπουκίρ μετά την ήττα από τους Άγγλους. Οι *σοφοί* έφεραν εις πέρας με μεγάλη επιτυχία το έργο που είχαν αναλάβει: διασχίζοντας την Αίγυπτο από Βορρά προς Νότο, έκαναν σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις - συμπεριλαμβανομένης της στήλης της Ροζέττας (ή Ροζέττης), η οποία στη συνέχεια μεταφέρθηκε στο Λονδίνο ως λάφυρο πολέμου- και υπήρξαν οι πρώτοι με-

Νότια πλευρά της κύριας αίθουσας με φόντο την είσοδο. Φωτογραφία του 1934

Στη σελίδα 10: Αρχαία αγάλματα από το «Φωτογραφικό λεύκωμα του πρώτου μουσείου του Καΐρου»

λετητές των μνημείων της χώρας, τα οποία ήταν θαμμένα για αιώνες κάτω από την άμμο και είχαν περιπέσει στη λήθη. Χάρη σε αυτούς προκλήθηκε στη Δύση ένα διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον αρχαίο φαραωνικό κόσμο, γεγονός που οδήγησε στη συστηματική μελέτη του πολιτισμού του, ο οποίος για περισσότερες από τρεις χιλιετίες αναπτύχθηκε από το Δέλτα του Νείλου μέχρι τη Νουβία. Η αδιάλειπτη και ακαταπόνητη δράση των ερευνητών είχε ως αποτέλεσμα την *Περιγραφή της Αιγύπτου*, ένα μεγαλόπνοο έργο που εκδόθηκε τμηματικά (1809-1828) και η πρώτη έκδοσή του περιλάμβανε δέκα τόμους με κείμενα και δεκατρείς τόμους με πίνακες. Η έρευνα αυτή μέχρι σήμερα αποτελεί μια έγκυρη πηγή γνώσης για την αρχαία Αίγυπτο. Μέσα από χιλιάδες σχέδια και χαρακτικά αναπαράχθηκαν και αποδόθηκαν, ώστε να καταστούν αθάνατοι, οι επιβλητικοί ναοί, τα μεγαλειώδη ζωγραφισμένα ανάγλυφα και τα εκλεπτυσμένα κτερίσματα, παρέχοντας μια ζωντανή εικόνα της Αιγύπτου, όπως αυτή παρουσιαζόταν στα γεμάτα έκπληξη και θαυμασμό μάτια των πρώτων μελετητών από τη Δύση. Η Αίγυπτος, που μέχρι εκείνη τη στιγμή παρέμενε εν γένει άγνωστη, αποκαλύφθηκε στην Ευρώπη ως ένας κήπος των θαυμάτων, που μέθυσε τους πνευματικούς κύκλους της Γηραιάς Ηπείρου. Έτσι άνοιξε ο δρόμος για τη μελέτη, αλλά επίσης και για τη συ-

στηματική και χωρίς φραγμό απογύμνωση των αιγυπτιακών μνημείων, τα οποία έγιναν ανεξάντλητη πηγή πλουτισμού για τους ακόρεστους ευρωπαϊκούς βασιλικούς οίκους, που διαγκωνίζονταν για τον εμπλουτισμό των μουσείων τους. Αυτή η κατάσταση διήρκεσε μερικές δεκαετίες με την ανοχή της τοπικής κυβέρνησης υπό την ηγεσία του αντιβασιλέα Μοχάμετ Άλι (1769-1849), ο οποίος διαχειριζόταν τις τύχες της χώρας για λογαριασμό της Υψηλής Πύλης. Ο Μοχάμετ Άλι, αντίθετα από τον αιγυπτιακό λαό, αδιαφορούσε πλήρως για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και τη χρησιμοποιούσε ως μέσο συναλλαγής για να προωθήσει τον εκσυγχρονισμό της Αιγύπτου, στον οποίο κυρίως απέβλεπε.

Η πολιτική του αντιβασιλέα απέβλεπε στη διασφάλιση βοήθειας από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις με αντάλλαγμα αγάλματα, σαρκοφάγους, μούμιες και κτερίσματα, που σε ολοένα και μεγαλύτερες ποσότητες απέπλεαν από το λιμάνι της Αλεξάνδρειας, πάνω σε πλοία χωρών της Δύσης για να προστεθούν στις συλλογές των ευρωπαϊκών μουσείων. Στην αφαίμαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αιγύπτου έπαιρναν μέρος αυτοπροσώπως πολλοί Ευρωπαίοι πρόξενοι, που είχαν καταληφθεί από τη μανία του μεταξύ τους ανταγωνισμού για τη μαζική και άνευ ορίων εξαγορά αρχαιολογικών ευρημάτων και οι οποίοι κατευθύνονταν από αδί-

Εκθέματα του μουσείου από το «Φωτογραφικό λεύκωμα του πρώτου μουσείου του Καΐρου»

Ταφικό ξύλινο ομοίωμα πλοίου. Ντέιρ ελ-Μπάχρι, τάφος του αξιωματούχου Μεκετρέ, 1950 π.Χ.

στακτα δίκτυα. Η κατάσταση αυτή θα συνεχιζόταν για πολύ καιρό ακόμα εάν δεν αναπτυσσόταν σταδιακά ένα κίνημα υπεράσπισης του αρχαιολογικού πλούτου της Αιγύπτου. Οι διαμαρτυρίες για τη βάναυση αφαίρεση της αρχαίας κληρονομιάς της χώρας ξεκίνησαν από τον Ζ.Φ. Σαμπολιόν, τον διάσημο ερευνητή που αποκρυπτογράφησε τα ιερογλυφικά, και τον Γάλλο πρόξενο στην Αίγυπτο Ζ.Φ. Μιμό. Αυτός όμως που κατόρθωσε να ενσταλάξει στη συλλογική συνείδηση τον σεβασμό για τα αρχαία μνημεία ήταν ο Αιγύπτιος διανοούμενος Ριφαά ελ-Ταταουί (1801-1873), ο οποίος έδωσε πνοή σε ένα ζωντανό εθνικιστικό πνευματικό ρεύμα. Με αυτή την παρώθηση, ο αντιβασιλέας εξέδωσε το 1835 διάταγμα το οποίο απαγόρευε την ανεξέλεγκτη εξαγωγή αρχαιοτήτων από την Αίγυπτο, εγκαινιάζοντας τη μεταστροφή της αιγυπτιακής πολιτικής όσον αφορά την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως άμεσο αποτέλεσμα δημιουργήθηκε ένας χώρος για τη συλλογή, τη διατήρηση και την έκθεση των αρχαίων ευρημάτων σε ένα κτίριο στο εσωτερικό των κήπων του Εζμπεκέγια στο Κάιρο. Η διαχείρισή του ανατέθηκε στον Γάλλο πολιτικό μηχανικό Λινάν ντε Μπελφόντ. Ένα πρώτο μικρό βήμα είχε γίνει λοιπόν, αλλά η αξία του ήταν περισσότερο συμβολική. Πράγματι, παρόλο που

Ριπίδιον **με τον Τουταγχαμών σε άρμα καθώς σημαδεύει στρουθοκάμηλο. Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος του Τουταγχαμών, 1350 π.Χ.**

τέθηκε σε ισχύ το διάταγμα του αντιβασιλέα, στην πράξη δεν κατέστη δυνατό να αποτραπεί η συνέχιση της αρπαγής, της εξαγωγής και της καταστροφής των αιγυπτιακών αρχαιοτήτων. Αυτή η συλλογή που είχε συγκεντρωθεί στους κήπους του Εζμπεκέγια συρρικνώθηκε πολύ τα επόμενα χρόνια λόγω της διαρκούς λεηλασίας, η οποία συνεχίστηκε από πολλούς αντιβασιλείς, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του Μοχάμετ Άλι, οι οποίοι θεωρούσαν το νέο μουσείο προσωπική τους περιουσία. Τα λίγα αρχαιολογικά ευρήματα που απέμειναν τοποθετήθηκαν τελικά σε μια αίθουσα του Υπουργείου Παιδείας. Η αποψίλωση της συλλογής διήρκεσε έως το 1855, όταν τα τελευταία αντικείμενα δωρίστηκαν από τον Αμπάς πασά στον αρχιδούκα της Αυστρίας Μαξιμιλιανό με την ευκαιρία της επίσκεψης του τελευταίου στην Αίγυπτο. Τότε έκλεισε το πρώτο μουσείο του Καΐρου, που είχε απομείνει θλιβερά άδειο. Το πείραμα είχε αποτύχει, αλλά ύστερα από λίγο καιρό η αρχαιολογική κληρονομιά της Αιγύπτου θα έβρισκε επιτέλους έναν ισχυρό υπερασπιστή, η δράση του οποίου θα σφράγιζε την ιστορία της αιγυπτιολογίας: τον Γάλλο μελετητή και αρχαιολόγο Ογκίστ Μαριέτ (1821-1881) που καταγόταν από την Μπουλόν-σιρ-Μερ. Αυτός εστάλη στην Αίγυπτο το 1850 από το Μουσείο του Λού-

Ζωγραφιστή διακόσμηση σε ασβεστόλιθο. Η Νεφερταρί, σύζυγος του Ραμσή Β' (1279-1213 π.Χ.), φέρει εδώ κάλυμμα κεφαλής με μορφή γύπα, κάθεται σε διακοσμημένο θρόνο παίζοντας *σενέτ* και κρατά βεντάλια από πάπυρο. Θήβες, Κοιλάδα των Βασιλισσών, τάφος της Νεφερταρί.

βρου, όπου εργαζόταν ως βοηθός επιμελητής, για να προμηθευτεί αρχαία χειρόγραφα προκειμένου να εμπλουτιστεί η παρισινή συλλογή. Έχοντας όμως συναντήσει πολλά προσκόμματα, ο Μαριέτ αποφάσισε να ασχοληθεί με τις αρχαιολογικές ανασκαφές στην περιοχή της Σακκάρα, όπου το 1851 έφερε στο φως την περίφημη νεκρόπολη με τις σαρκοφάγους των ιερών ταύρων, γνωστή ως Σεράπιον. Αρχικώς ο Μαριέτ είχε την ίδια συμπεριφορά με τους υπόλοιπους Ευρωπαίους που αναζητούσαν αρχαιότητες για να τις προωθήσουν στις χώρες προέλευσής τους, αλλά πολύ σύντομα άλλαξε στάση. Τα πρώτα χρόνια των ανασκαφών του στην Αίγυπτο τον έκαναν να συνειδητοποιήσει την επείγουσα ανάγκη θέσπισης νόμων σχετικά με την προστασία και την ανάδειξη της αρχαιολογικής κληρονομιάς. Μετά την προσωρινή επιστροφή του στη Γαλλία, ο Μαριέτ ξαναγύρισε στην Κοιλάδα του Νείλου, συνοδεύοντας τον πρίγκιπα Ναπολέοντα, εξάδελφο του Ναπολέοντα Γ'. Ο Γάλλος αρχαιολόγος άρχισε να ασκεί πίεση στις τοπικές αρχές να αναλάβουν δράση για την προστασία των μνημείων, έως ότου, το 1858, ιδρύθηκε η Αρχαιολογική Υπηρεσία, στην οποία ο Μαριέτ διορίστηκε διευθυντής. Ο νεότευκτος οργανισμός είχε συσταθεί για την προώθηση και την εποπτεία των ανασκαφών στην Αίγυπτο, συγκεντρώνοντας στο Κάιρο τα αρχαιολογικά ευρήματα που έρχονταν στο φως. Ήταν τα χρόνια των εντατικών και καρποφόρων αρχαιολογικών ερευνών, οι οποίες υπό την καθοδήγηση του Μαριέτ οδήγησαν σε σημαντικές ανακαλύψεις, από την Τάνιν στο Δέλτα του Νείλου μέχρι την Γκεμπέλ

Μπαρκάλ στο Σουδάν και στις κυριότερες αρχαιολογικές θέσεις της Αιγύπτου. Οι αρχαιότητες που ανακαλύφθηκαν και στάλθηκαν στο Κάιρο αποτέλεσαν τον πυρήνα ενός μουσείου που ο Μαριέτ κατόρθωσε εντέλει να εγκαινιάσει το 1863 στην κεντρική συνοικία του Μπουλάκ, κοντά στην κοίτη του Νείλου. Η συλλογή εν τω μεταξύ συνέχισε να διευρύνεται χάρη στη διαρκή ανασκαφική δραστηριότητα, γεγονός που τελικά κατέστησε απαραίτητες κάποιες επεκτάσεις του κτιριακού συγκροτήματος του μουσείου. Ανάμεσα στο 1864 και το 1876 εκδόθηκε ένας οδηγός του μουσείου που περιέγραφε τα διάφορα ευρήματα. Το 1878 το μουσείο επλήγη από μια μεγάλη πλημμύρα του Νείλου· τα νερά προξένησαν σημαντικές καταστροφές, ακόμη και την απώλεια πολλών αντικειμένων. Ήταν πλέον εμφανές ότι λόγω της έλλειψης χώρου και της επικινδυνότητας της περιοχής όπου βρισκόταν, το μουσείο έπρεπε να μεταφερθεί σε άλλη, καταλληλότερη έδρα. Κάτι τέτοιο απαιτούσε πολύ χρόνο και ο Μαριέτ δεν θα προλάβαινε να το ζήσει. Ο ιδρυτής του Αιγυπτιακού Μουσείου του Καΐρου απεβίωσε το 1881, έχοντας αφιερώσει τη ζωή του στις αρχαιότητες της Αιγύπτου. Είχε τιμηθεί για την προσφορά του με σημαντικούς τίτλους, όπως «μπέης» και «πασάς», και είχε δει να αναφέρεται το όνομά του ακόμη και στην υπόθεση μιας όπερας που προτάθηκε στον Τζουζέπε Βέρντι και από την οποία προήλθε αργότερα η *Αΐντα*: ένα έργο φόρος τιμής στην αρχαία Αίγυπτο που ανέβηκε για πρώτη φορά στο Κάιρο την παραμονή των Χριστουγέννων του 1871. Μετά τον θάνατο του Μαριέτ τη θέση του διευθυντή του

Εγκόλπιο του Τουταγχαμών (1332-1322 π.Χ.). Χρυσός, καρνεόλιο, λάπις λάζουλι και τιρκουάζ. Θήβες, κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος του Τουταγχαμών

Ο θεός της γνώσης και της γραφής δίπλα σε έναν γραφέα. Αμάρνα, περ. 1340 π.Χ.

μουσείου ανέλαβε προσωρινά ο βοηθός του, ο Ιταλός Λουίτζι Βασάλι (1812-1887), και αργότερα δύο άλλοι Γάλλοι: ο Γκαστόν Μασπερό (1846-1916) και ο Εζέν Γκρεμπό (1846-1915). Οι συνθήκες λειτουργίας του μουσείου του Μπουλάκ ήταν εξαιρετικά δυσχερείς το 1889. Όλοι οι χώροι ήταν τώρα πια υπερπλήρεις και οι αίθουσες δεν μπορούσαν πλέον να δεχθούν τα νέα ευρήματα. Τότε ο αντιβασιλέας Ισμαήλ αποφάσισε να παραχωρήσει μία από τις κατοικίες του για τη στέγαση του μουσείου. Η συλλογή μεταφέρθηκε εξ ολοκλήρου στην Γκίζα κι έτσι η νέα έδρα του Αιγυπτιακού Μουσείου του Καΐρου εγκαινιάστηκε το 1890. Και αυτή όμως έμελλε να είναι προσωρινή. Από καιρό είχε τεθεί το αίτημα για ένα κτίριο που θα φιλοξενούσε αποκλειστικά την εξαίρετη συλλογή του μουσείου, που επρόκειτο να διευρυνθεί περαιτέρω. Ύστερα από λίγα χρόνια η απόφαση ελήφθη: αφού εξετάστηκαν δεκάδες προτάσεις, ο σχεδιασμός του νέου κτιρίου ανατέθηκε στον Γάλλο αρχιτέκτονα Μαρσέλ Ντουρνιόν. Η επιλεγείσα τοποθεσία βρισκόταν στο κέντρο του Καΐρου, το Κασρ ελ-Νιλ, αρκετά μακριά από τον Νείλο και μπροστά στη μεγάλη πλατεία Μιντάν ελ-Ταρίρ.

Η αρχιτεκτονική πρόκληση ήταν μεγάλη για τα μεγέθη της εποχής. Το μουσείο θα χτιζόταν εξ ολοκλήρου από οπλισμένο σκυρόδεμα (μια σημαντική καινοτομία), σε νεοκλασικό στιλ με αμυδρές αναφορές στην αιγυπτιακή τέχνη. Τον Ιανουάριο του 1897 ξεκίνησε η κατασκευή του, η οποία είχε ανατεθεί στην ιταλική εταιρεία Garozzo e Zafferani. Οι εργασίες διήρκεσαν περίπου πέντε χρόνια. Τον Νοέμβριο του 1901 ο Ιταλός αρχιτέκτονας Αλεσάντρο Μπαρσάντι (1858-1917), υπάλληλος της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, στη διεύθυνση της οποίας είχε εν τω μεταξύ επιστρέψει ο Γκαστόν Μασπερό, παρέλαβε το ολοκληρωμένο πλέον κτίριο, που ήταν έτοιμο να στεγάσει τις αιγυπτιακές αρχαιότητες οι οποίες φιλοξενούνταν στο μέγαρο του αντιβασιλέα στην Γκίζα. Η μεγάλη «μετακόμιση» ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του επόμενου έτους και στις 15 Νοεμβρίου 1902 το νέο μουσείο επιτέλους εγκαινιάστηκε. Μεγάλες αίθουσες που εκτείνονταν σε δύο ορόφους, οι οποίοι συνδέονταν μεταξύ τους με επιβλητικές κλίμακες, αποτέλεσαν έναν εκθεσιακό χώρο αντάξιο των χιλιάδων ευρημάτων (σήμερα μπορούν να υπολογιστούν σε περίπου εκατόν σαράντα χιλιάδες), τα οποία ταξινομήθηκαν με βάση χρονολογικά, αισθητικά και θεματικά κριτήρια.

Τα επόμενα χρόνια, κυρίως μετά την ανακάλυψη του τάφου του Τουταγχαμών (το 1922) και των πολύ πλούσιων κτερισμάτων του, έγιναν απαραίτητες κάποιες μετακινήσεις και αλλαγές ώστε να βρεθεί χώρος για την έκθεση του θησαυρού του φαραώ. Πρόσφατα τα νέα εκθεσιακά κριτήρια και η ανάγκη για εξοικονόμηση επιπλέον χώρου οδήγησαν στην απόφαση για τη διαίρεση του μουσείου του Καΐρου στα δύο. Στο νεόδμητο μεγάλο κτίριο κοντά στις πυραμίδες της Γκίζας αποφασίστηκε να μεταφερθούν μεταξύ άλλων όλα τα κτερίσματα του Τουταγχαμών. Το υπόλοιπο της συλλογής θα παρέμενε στο παλιό επιβλητικό νεοκλασικό κτίριο, μπροστά από το οποίο, στον ωραίο κήπο με τα αγάλματα που αιχμαλωτίζουν το βλέμμα του επισκέπτη πριν από την είσοδό του στο μουσείο, βρίσκεται το μαυσωλείο του Μαριέτ. Ο τελευταίος θέλησε, ακόμη και μετά θάνατον, να παραμείνει κο-

ντά στις αγαπημένες του αρχαιότητες, στην προστασία και την ανάδειξη των οποίων είχε αφιερώσει τη ζωή του. Το άγαλμα του Γάλλου περιβάλλεται από μια σειρά ημικυκλικά τοποθετημένων προτομών επιφανών προσωπικοτήτων που σημάδεψαν σε παγκόσμιο επίπεδο την ιστορία της αιγυπτιολογίας. Ανάμεσά τους οι Ζ.Φ. Σαμπολιόν, Γκ. Μασπερό, Κ.Ρ. Λέψιους, Χ.Κ. Μπρουγκς, Ι. Ροσελίνι και Λ. Χαμπάσι. Η συνάθροιση των σπουδαίων μελετητών επιβλέπει με τον συμβολικό αυτόν τρόπο την εκπληκτική συλλογή αρχαιοτήτων που φιλοξενείται στο μουσείο.

Άποψη αίθουσας του μουσείου

Αιγυπτιακό Μουσείο

Τα έργα

Αγγείο με γραπτή διακόσμηση

Προδυναστική Περίοδος, Νακάντα ΙΙ (3500-3100 π.Χ.)

Γραπτή κεραμική,
ύψος 22 εκ.,
διάμετρος 15 εκ.
JE 64910
Άγνωστη προέλευση

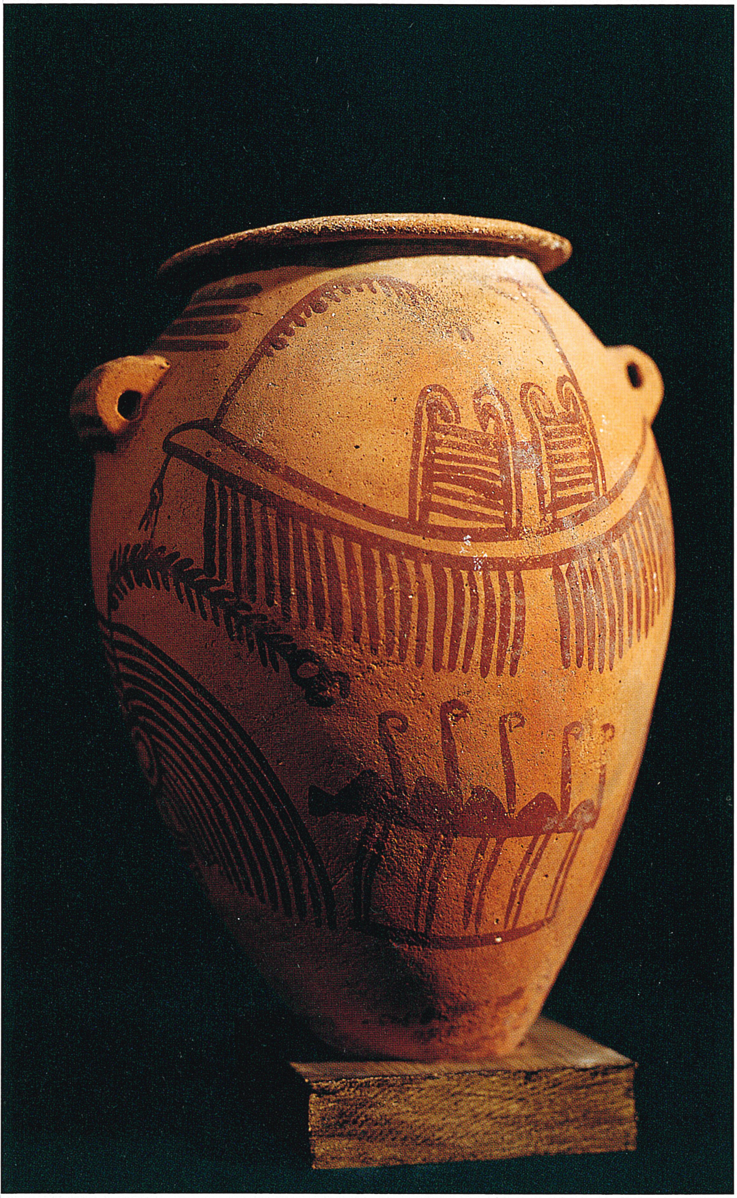

Στην προδυναστική Αίγυπτο παρήχθη μια σημαντική σειρά από καλοφτιαγμένα αγγεία, τα οποία κατασκευάζονταν με ανοιχτόχρωμο πηλό και διακοσμούνταν εξωτερικά με μοτίβα σε σκούρο κόκκινο χρώμα, προερχόμενα κυρίως από τον υδάτινο κόσμο. Τα αγγεία με μικρές διάτρητες λαβές, που πιθανότατα φτιάχτηκαν με τη χρήση του χειροκίνητου τροχού, ανήκουν σε έναν πολύ συνηθισμένο τύπο της εποχής. Και στις δύο πλευρές του αγγείου παρουσιάζεται η ίδια σκηνή, ένα μεγάλο πλεούμενο με κουπιά, τα οποία αποδίδονται με πυκνές κάθετες γραμμές. Πάνω στο κατάστρωμα υπάρχουν δύο θάλαμοι και δίπλα τους έμβλημα παρόμοιο με εκείνο που στην αρχαία Αίγυπτο αποτελούσε το διακριτικό των διαφόρων *νομών* (επαρχιών). Ένα μακρύ και κυρτό κλαδί φοίνικα κοσμεί την πλώρη του πλοίου, κοντά στο σημείο όπου είναι στερεωμένη η άγκυρα. Το κατώτερο τμήμα του αγγείου φιλοξενεί τις μορφές μερικών σχηματοποιημένων στρουθοκαμήλων, πέντε στη μία πλευρά και τέσσερις στην άλλη, που χωρίζονται μεταξύ τους από δύο μεγάλα φυτά αλόης τοποθετημένα κάτω από τις λαβές. Η ελαφρώς κυρτή βάση περιβάλλεται από μια σειρά κυματοειδών γραμμών που συμβολίζουν πιθανότατα το νερό, οι οποίες θυμίζουν είτε το περιεχόμενο του αγγείου είτε το νερό που συνδέεται με το θέμα της διακόσμησης, δηλαδή το ποτάμιο τοπίο. Αυτές οι αρχέγονες γραπτές παραστάσεις αποτελούν, με τη φυσική τους ζωντάνια, ένα από τα αρχαιότερα δείγματα της αιγυπτιακής ζωγραφικής. Επίσης παρέχουν πληροφορίες για ορισμένες πλευρές της ζωής και για τη χλωρίδα και την πανίδα της Προδυναστικής Περιόδου.

Πυριτόλιθος και φύλλα χρυσού,
μήκος 30,6 εκ.,
πλάτος 6 εκ.
JE 34210 = CG 64868
Γκεμπελέιν

Εγχειρίδιο με χρυσή λαβή

Προδυναστική Περίοδος, Νακάντα II (3500-3100 π.Χ.)

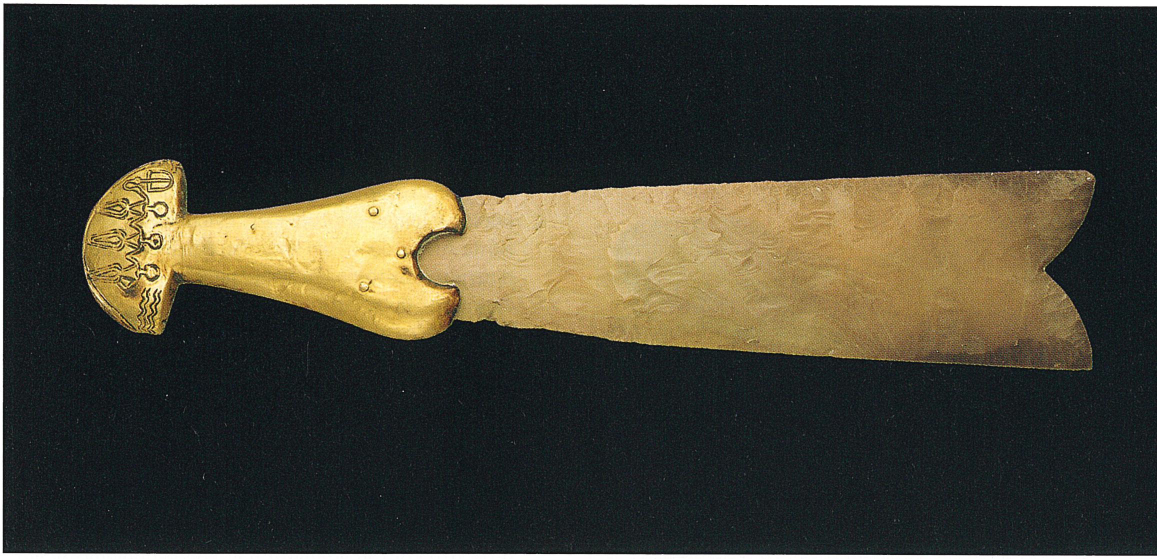

Η επεξεργασία της πέτρας, ιδιαίτερα του πυριτόλιθου, για την κατασκευή λεπίδων κοπής ή αιχμών για βέλη, φτάνει σε υψηλότατο επίπεδο στη διάρκεια της Προδυναστικής Περιόδου, όπως πολύ καλά μαρτυρεί αυτό το μοναδικό στο είδος του εγχειρίδιο. Η διχαλωτή λεπίδα δέχτηκε υπομονετική κατεργασία και τελική λείανση και στη συνέχεια συνδέθηκε με τη χρυσή λαβή με μια σειρά μικρά καρφιά στερέωσης. Η λαβή καθιστά πολύτιμο ένα απλό κατά τα άλλα αντικείμενο, που ίσως προοριζόταν για τελετουργικούς σκοπούς. Αυτή σχηματίζεται από δύο χρυσά ελάσματα που ενώνονται μεταξύ τους και απολήγει σε πολύ κομψό ημικυκλικό σχήμα. Σε κάθε πλευρά της είναι χαραγμένο ένα ιδιαίτερα σχηματοποιημένο διακοσμητικό θέμα. Στη μία πλευρά απεικονίζονται τρεις όρθιες ανθρώπινες μορφές, ίσως πάνω στο κατάστρωμα πλεούμενου, όπως προκύπτει από την παρουσία της καμπύλης κάτω από τα πόδια τους. Η μορφή στα αριστερά κρατά ένα είδος βεντάλιας, ενώ δίπλα στη μορφή που βρίσκεται στα δεξιά, μερικές γραμμές ζιγκ-ζαγκ, οι οποίες συνεχίζονται και στην άλλη πλευρά της λαβής, συμβολίζουν εμφανώς το νερό. Στην άλλη όψη της λαβής εμφανίζεται πλοίο με κουπιά, θαλάμους και λάβαρα στο κατάστρωμα, και δίπλα μικρό φυτό αλόης. Η παράσταση θυμίζει τα εικονογραφικά θέματα των αγγείων Νακάντα II, που πρέπει να ήταν πολύ διαδεδομένα στο περιβάλλον της καλλιτεχνικής παραγωγής της εποχής.

Η παλέτα του Νάρμερ

Δυναστεία 0, βασιλεία του Νάρμερ (περ. 3000 π.Χ.)

**Πράσινος σχιστόλιθος,
ύψος 64 εκ.,
πλάτος 42 εκ.
JE 32169 = CG 14716
Ιεράκων Πόλις, ναός
του Ώρου**

Η περίφημη παλέτα του Νάρμερ θεωρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα εξαιρετικής ιστορικοπολιτικής σημασίας εύρημα, μαρτυρία της ένωσης της Άνω και της Κάτω Αιγύπτου σε μια ενιαία κρατική οντότητα. Στην πραγματικότητα πολλά προβλήματα χρονολόγησης και ερμηνείας δυσκολεύουν τη θεώρηση των σκηνών που παρουσιάζονται ανάγλυφα στις δύο πλευρές του πράσινου σχιστόλιθου, ως βέβαιη απεικόνιση εκείνου του ιστορικού γεγονότος το οποίο ίσως είχε ήδη συντελεστεί στην εποχή του Νάρμερ (που για μεγάλο χρονικό διάστημα ταυτιζόταν με τον φαραώ Μήνη, ιδρυτή της 1ης Δυναστείας). Η παλέτα, παρόμοια με άλλες πολύ διαδεδομένες κατά την Προδυναστική και την Πρωτοδυναστική Περίοδο, χρησίμευε για την κονιοποίηση του μαλαχίτη και του γαληνίτη που χρησιμοποιούνταν για την παρασκευή του μαύρου χρώματος με το οποίο έβαφαν τα μάτια. Αυτό δηλώνει το κοίλωμα που δημιουργεί η συνάντηση των δύο κομψών επιμηκυσμένων λαιμών των αιλουροειδών, κεντρικό σημείο της σύνθεσης στην κύρια όψη του αντικειμένου. Ωστόσο, είναι πιθανό η παλέτα να μη χρησιμοποιήθηκε ποτέ γι' αυτό τον σκοπό. Ίσως είχε ουσιαστικά μαγική-λατρευτική χρήση, όπως υποδεικνύει ο τόπος όπου ανευρέθη: ενδεχομένως αποτελούσε αφιέρωμα στον ναό του Ώρου στην Ιεράκων Πόλιν. Το ανώτερο τμήμα διακοσμείται, και στις δύο πλευρές, με δύο γυναικεία κεφάλια με κέρατα και αυτιά βοοειδούς, εμβληματικά της θεάς Αθώρ, τα οποία πλαισιώνουν το όνομα του φαραώ Νάρμερ, που είναι γραμμένο στο εσωτερικό ενός παραλληλόγραμμου που ονομάζεται *σερέχ*. Από κάτω βρίσκονται, και στις δύο πλευρές, διάφορες σκηνές με αδιαμφισβήτητη συμβολική και πολιτική σημασία. Είναι προφανές ότι με αυτές τις σκηνές επιδιώκεται να τονιστεί η ισχυρή μορφή του ηγεμόνα, ο οποίος απεικονίζεται ως ρωμαλέος και θριαμβευτής πολεμιστής που εξουσιάζει τις εχθρικές δυνάμεις του κόσμου και εξοντώνει τους αντιπάλους.

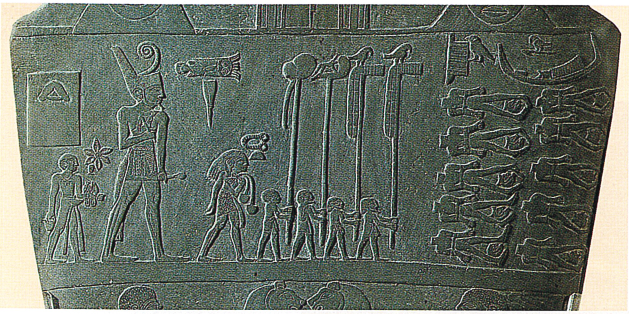

Ο φαραώ φέρει την τιάρα της Κάτω Αιγύπτου και τα διακριτικά της βασιλικής εξουσίας, ακολουθείται από έναν συνοδό που μεταφέρει τα σανδάλια του, ενώ βαδίζει πίσω από άνδρες που μεταφέρουν λάβαρα προς ένα πεδίο γεμάτο αποκεφαλισμένα πτώματα.

Η όλη διακόσμηση της παλέτας θεωρείται ότι αναφέρεται στη νίκη του ηγεμόνα της Άνω Αιγύπτου εναντίον των κατοίκων του Δέλτα. Πιο πρόσφατες αρχαιολογικές ανακαλύψεις όμως απέδειξαν ότι στα χρόνια του Νάρμερ η ένωση της Αιγύπτου είχε ήδη συντελεστεί. Η παράσταση με τον βασιλιά που επιθεωρεί τα αποκεφαλισμένα σώματα των εχθρών συμβολίζει τα ηρωικά κατορθώματά του στον πόλεμο και τον ρόλο του ως εγγυητή της τάξης.

Ο ηγεμόνας αναγνωρίζεται από το όνομά του, Νάρμερ, το οποίο είναι γραμμένο κοντά στο πρόσωπό του. Το ανάστημά του είναι πολύ μεγαλύτερο σε σχέση με των άλλων μορφών, σύμφωνα με έναν συμβατικό τρόπο απεικόνισης πολύ γνωστό στην αρχαία Αίγυπτο, που χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει την ιεραρχική θέση των προσώπων.

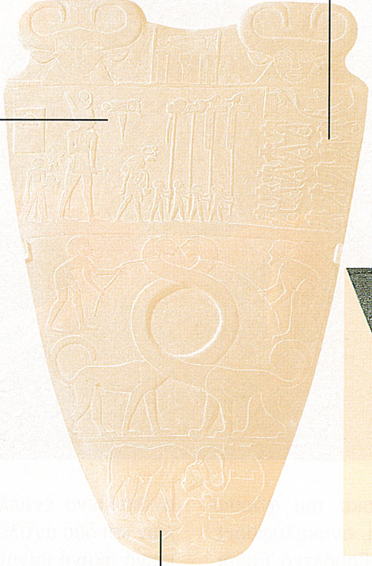

Στις αιγυπτιακές παραστάσεις ο ταύρος, όπως και ο λέοντας, χρησιμοποιείται συχνά ως αλληγορική εικόνα του φαραώ, λόγω της δύναμής του. Εδώ το ζώο γκρεμίζει με τα δυνατά του κέρατα τα τείχη μιας πόλης, ήδη μισοκατεστραμμένης, ποδοπατώντας συγχρόνως έναν ηττημένο εχθρό. Είναι πιθανόν η σκηνή να αναφέρεται σε ένα ιστορικό γεγονός που συνέβη κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Νάρμερ.

Δίσκος από τον τάφο του Χεμάκα

1η Δυναστεία (2920-2770 π.Χ.), βασιλεία του Ντεν

Μαύρος στεατίτης,
διάμετρος 8,7 εκ.,
πάχος 0,7 εκ.
JE 70164
Σακκάρα, τάφος
του Χεμάκα

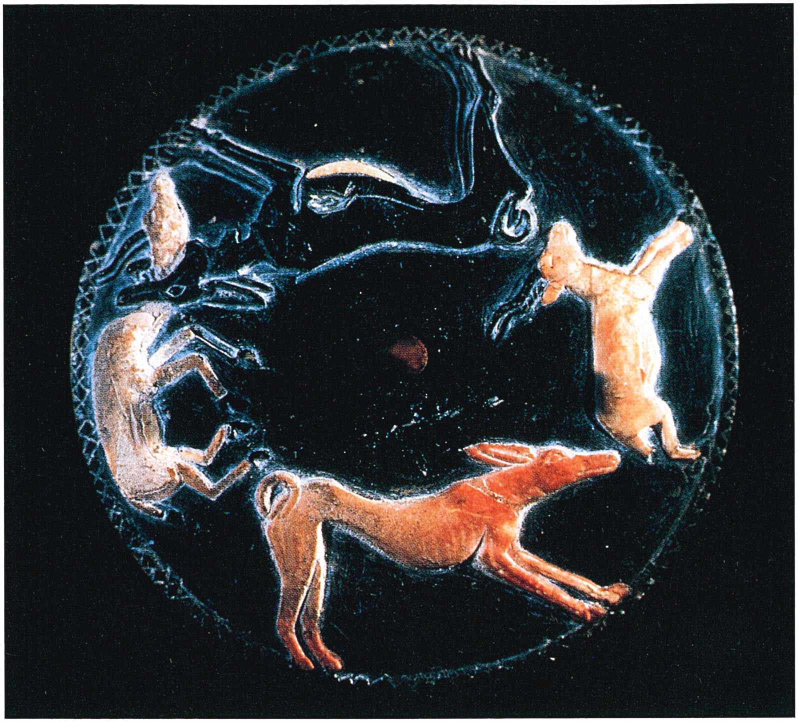

Ο τάφος του Χεμάκα, θησαυροφύλακα του φαραώ Ντεν που ανέλαβε διάφορα αξιώματα, ανακαλύφθηκε στη Σακκάρα το 1936 από τον Άγγλο Γουόλτερ Έμερι. Από τα πιο ενδιαφέροντα και πρωτότυπα αντικείμενα που αποτελούσαν μέρος των κτερισμάτων του τάφου ήταν ορισμένοι δίσκοι κατασκευασμένοι από διαφορετικά είδη πέτρας και διακοσμημένοι με ένθετα μοτίβα, που βρέθηκαν μέσα σε ένα ξύλινο κουτί. Αυτά ερμηνεύτηκαν ως τα αρχαιότερα δείγματα εκείνων των αντικειμένων που αποκαλούσαν «μαγικούς» στρόμβους, τα οποία περιστρέφονταν με τη βοήθεια ενός άξονα που περνούσε από την οπή στο κέντρο καθενός από αυτά. Οι δίσκοι εικονίζουν στην άνω όψη διάφορες σκηνές με ζώα, πτηνά, σκύλους και αντιλόπες, τα οποία, με την περιστροφή του στρόμβου (σβούρας) θα έμοιαζαν σαν να βρίσκονταν σε κίνηση. Σε αυτό το αντικείμενο εναλλάσσονται οι απεικονίσεις δύο σκύλων και δύο αντιλοπών που πιθανότατα ανήκουν σε μια κοινή σκηνή κυνηγιού, της οποίας αποτυπώνονται δύο διαφορετικές διαδοχικές στιγμές. Στην αρχή ο σκύλος καταδιώκει το θήραμά του, τρέχοντας κατά μήκος της άκρης του δίσκου, ενώ αμέσως μετά ο σκύλος, που απεικονίζεται με μαύρο χρώμα για να ζωντανέψει χρωματικά η σύνθεση, δαγκώνει στον λαιμό την αντιλόπη, που νικημένη πλέον τινάζει ανώφελα τα πόδια στον αέρα σε μια ρεαλιστική, αγωνιώδη στάση. Στον δίσκο μπορούμε να θαυμάσουμε όχι μόνο τη μεγάλη τεχνική ικανότητα των ανθρώπων που δούλευαν τον στεατίτη, αλλά και την προσεκτική αναζήτηση της μορφολογικής και αισθητικής ισορροπίας της σκηνής.

Ελεφαντοστό,
μήκος 8 εκ.,
πλάτος 4,5 εκ.
JE 47176
Άβυδος

Χτένι με το όνομα του Ζετ

1η Δυναστεία (2920-2770 π.Χ.), βασιλεία του Ζετ

Στην Άβυδο, τόπο καταγωγής πολλών φαραώ των δύο πρώτων δυναστειών, των λεγόμενων θινιτικών, ήρθαν στο φως πολλοί υπόγειοι χώροι που ερμηνεύονται κάποιες φορές ως πραγματικοί βασιλικοί τάφοι και άλλοτε ως απλά κενοτάφια όπου λατρευόταν μετά θάνατον ο ηγεμόνας. Το χτένι από ελεφαντόδοντο με την εγχάρακτη κομψή διακόσμηση πιθανότατα προέρχεται από έναν από αυτούς τους τάφους, που ανήκε στον τρίτο φαραώ της 1ης Δυναστείας, τον Ζετ (Ουενέφη). Στη σκηνή δεσπόζει το όνομα του φαραώ, το οποίο δηλώνεται από τη μορφή μιας κόμπρας, γραμμένο στο εσωτερικό ενός παραλληλόγραμμου, γνωστού ως *σερέχ*, που αναπαριστά το σχέδιο ενός ανακτόρου. Πάνω από το *σερέχ* υπάρχει ένα γεράκι, σύμβολο του ηγεμόνα, με τρία ιερογλυφικά σύμβολα δίπλα του: δύο σκήπτρα *ουάς*, εμβληματικά της εξουσίας, και το σύμβολο της ζωής *ανχ*. Στο ανώτερο τμήμα της σύνθεσης βλέπουμε δύο μεγάλες απλωμένες φτερούγες που κρατούν ένα πλεούμενο με θάλαμο, πάνω στον οποίο κουρνιάζει ένα γεράκι. Πρόκειται για την εικόνα του θεού-ήλιου (με τη μορφή του πτηνού) που, σύμφωνα με τις δοξασίες της εποχής, όργωνε κάθε μέρα τον ουρανό (εδώ αποδίδεται με τα φτερά) πάνω σε ένα πλεούμενο που κινούνταν από την ανατολή προς τη δύση. Η παράσταση πάνω στο χτένι προσδίδει αξία σε ένα απλό αντικείμενο καθημερινής χρήσης, που αποκτούσε μαγικό-αποτροπαϊκό χαρακτήρα ακριβώς χάρη στα σχέδια που χαράσσονταν στην επιφάνειά του.

Άγαλμα του Ζοζέρ

3η Δυναστεία, βασιλεία του Ζοζέρ (2630-2611 π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 142 εκ.
JE 49158
Σακκάρα, ταφικό συγκρότημα του Ζοζέρ

Το όνομα του φαραώ Ζοζέρ συνδέεται κυρίως με τη μεγάλη βαθμιδωτή πυραμίδα του στη Σακκάρα, πρώτη εξ ολοκλήρου λίθινη μνημειακή κατασκευή στην ιστορία. Το μνημείο, πρωτοποριακός πειραματισμός για όλες τις πυραμίδες που θα κατασκευαστούν αργότερα στην Αίγυπτο, δεσπόζει σε μια μεγάλη περιοχή στην οποία βρίσκονται και άλλα κτίσματα μικρότερων διαστάσεων, ανάμεσα στα οποία το *σερντάμπ* από το οποίο προέρχεται αυτό το άγαλμα. Πρόκειται για έναν μικρό χώρο που εφάπτεται στη βόρεια πλευρά της πυραμίδας, εντελώς κλειστό με εξαίρεση ένα μικρό άνοιγμα που επέτρεπε στο άγαλμα του βασιλιά, που βρισκόταν εκεί, να παρακολουθεί τον έξω κόσμο και να απολαμβάνει τις τελετές και τις προσφορές που γίνονταν προς τιμήν του. Το άγαλμα, με αδρά χαρακτηριστικά και ογκώδες κεφάλι, παρουσιάζει τον ηγεμόνα καθισμένο στον θρόνο με αυστηρή μεγαλοπρέπεια. Στο σώμα, που είναι τυλιγμένο σε στενό μανδύα από τον οποίο εξέχουν μόνο τα χέρια, δεσπόζει το κεφάλι που αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα του αγάλματος. Το πρόσωπο περιβάλλεται από μεγάλη φενάκη που σκεπάζεται εν μέρει από το κάλυμμα κεφαλής *νέμες*, και φανερώνει μια ρεαλιστική αναζήτηση η οποία είναι εντελώς νέα για την αιγυπτιακή τέχνη της εποχής, αλλά θα γνωρίσει μεγάλη επιτυχία στις επόμενες περιόδους. Τα βαθιά λαξευμένα μάτια, αρχικά με ένθετα υλικά, τα γεμάτα χείλη, τα μεγάλα αυτιά, τα τονισμένα ζυγωματικά και το ελαφρώς προεξέχον πιγούνι από το οποίο κρέμεται η τελετουργική γενειάδα είναι τυπικά χαρακτηριστικά που προβάλλουν την απόμακρη σοβαρότητα του φαραώ.

Ασβεστόλιθος και φαγεντιανή,
181 x 203 εκ.
JE 68921
Σακκάρα, ταφικό συγκρότημα του Ζοζέρ

Διακοσμητικός πίνακας του Ζοζέρ

3η Δυναστεία, βασιλεία του Ζοζέρ (2630-2611 π.Χ.)

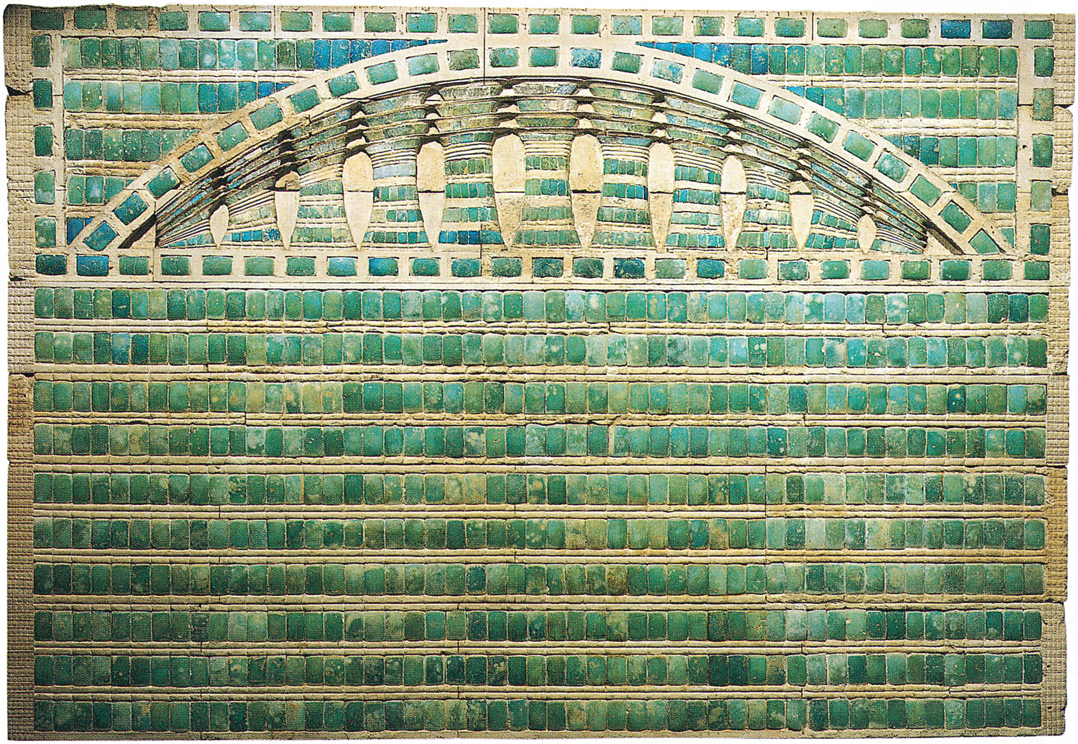

Το αποκαλούμενο ταφικό διαμέρισμα του Ζοζέρ, που είχε κατασκευαστεί κάτω από τη βαθμιδωτή πυραμίδα του στη Σακκάρα, αποτελείται από μια σειρά χώρους με τοίχους από λαξευμένους λίθους, που θα επενδύονταν με μικρά γαλαζοπράσινα πλακίδια από φαγεντιανή. Το τελικό αποτέλεσμα ενός από αυτούς τους τοίχους αναπαρίσταται σε μία από τις αίθουσες του μουσείου, όπου είναι δυνατόν να θαυμάσει κανείς την κομψότητα και τις χρωματικές διαβαθμίσεις του σχεδίου. Στο ανώτερο τμήμα εμφανίζεται ένα αψιδωτό μοτίβο με έντεκα κίονες *τζεντ*, οι διαστάσεις των οποίων μειώνονται από το κέντρο προς τα άκρα. Ο κίονας *τζεντ* θεωρείται το έμβλημα της σπονδυλικής στήλης του θεού Όσιρι και αποτελούσε πολύ διαδεδομένο φυλαχτό στην αρχαία Αίγυπτο, καθώς επικρατούσε η αντίληψη ότι εξασφάλιζε τη σταθερότητα και τη διάρκεια, που εδώ συσχετίζονται συμβολικά με όλο το ταφικό σύμπλεγμα του φαραώ. Σκοπός της σύνθεσης ήταν η αναπαράσταση στο άφθαρτο υλικό μιας ψάθας από πλεγμένα καλάμια, παρόμοιας με εκείνες που υπήρχαν στις κατοικίες και τα ανάκτορα για προστασία από τη ζέστη και τον ήλιο. Στη μνημειακή αρχιτεκτονική της Αιγύπτου, ειδικά στην πρώιμη, συνηθιζόταν η μίμηση, με τη χρήση της πέτρας, των στοιχείων από φθαρτά υλικά που χρησιμοποιούνταν στην κατασκευή όχι μόνο των σπιτιών αλλά και των λατρευτικών κτιρίων της Πρωτοδυναστικής Περιόδου, όπως τα ξύλινα επιστύλια, οι οροφές από βούρλα, οι ωμές πλίνθοι των προσόψεων των ανακτόρων και οι ψάθες από καλάμια που συχνά απεικονίζονται διπλωμένες.

Ξύλινος πίνακας του Χεζίρα

3η Δυναστεία (2650-2575 π.Χ.)

Ξύλο,
περ. 114 x 40 εκ.
JE 28504
Σακκάρα,
μασταμπάς
του Χεζίρα

Από τον τάφο του υψηλόβαθμου βασιλικού αξιωματούχου, ο Ογκίστ Μαριέτ μετακίνησε ορισμένους ξύλινους πίνακες (μερικοί από τους οποίους πολύ φθαρμένοι). Αυτοί αρχικά ήταν τοποθετημένοι σε έντεκα εσοχές που είχαν ανοιχθεί στους τοίχους ενός υπόγειου διαδρόμου, τον οποίο χρησιμοποιούσαν ως αίθουσα ταφικών προσφορών. Στους ξύλινους πίνακες, που είχαν ένα άνοιγμα στο επάνω μέρος για να στερεώνονται στον τοίχο, παρουσιάζονται διαφορετικές απεικονίσεις του νεκρού, σκαλισμένες με θαυμαστή δεξιοτεχνία και κομψότητα. Ο Χεζίρα εμφανίζεται πότε σε βηματισμό, πότε καθισμένος μπροστά από τράπεζα προσφορών, όπως σε αυτή την περίπτωση. Δεν παραλείπονται τα σύμβολα του αξιώματός του και της υψηλής κοινωνικής του θέσης, όπως τα σύνεργα της γραφής, μία πινακίδα, μία θήκη για τις γραφίδες και ένα δοχείο για τη χρωστική ύλη, και οι επιμήκεις ράβδοι που αποτελούν παραδοσιακά εμβλήματα εξουσίας και υψηλού αξιώματος. Ο αξιωματούχος, ο οποίος προσδιορίζεται από επιγραφές πάνω από τη μορφή του ως «ιερέας της Βουτούς» και «επικεφαλής των βασιλικών γραφέων», απεικονίζεται κάθε φορά με διαφορετικούς τύπους κόμμωσης και ένδυσης: με φενάκη κοντή και σγουρή ή μακριά και ραβδωτή, με μακρύ στενό μανδύα ή περίζωμα στερεωμένο με ζώνη γύρω από τη μέση, σε μια διαρκή αναζήτηση της ποικιλίας της μορφής. Το πρόσωπο αντίθετα, που αποδίδεται στο ξύλο με μελετημένα παιχνίδια φωτοσκίασης, έχει πάντα τα ίδια αδρά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, ψηλά ζυγωματικά, πλακουτσωτή μύτη, διογκωμένα χείλη και λεπτό μουστάκι, ένδειξη μιας νέας ρεαλιστικής αναζήτησης.

Οι χήνες του Μεϊντούμ

4η Δυναστεία, βασιλεία του Σνεφρού (2575-2551 π.Χ.)

Ζωγραφική σε κονίαμα
27 x 172 εκ.
JE 34571 = CG1742
Μεϊντούμ, μασταμπάς του Νεφερμαάτ

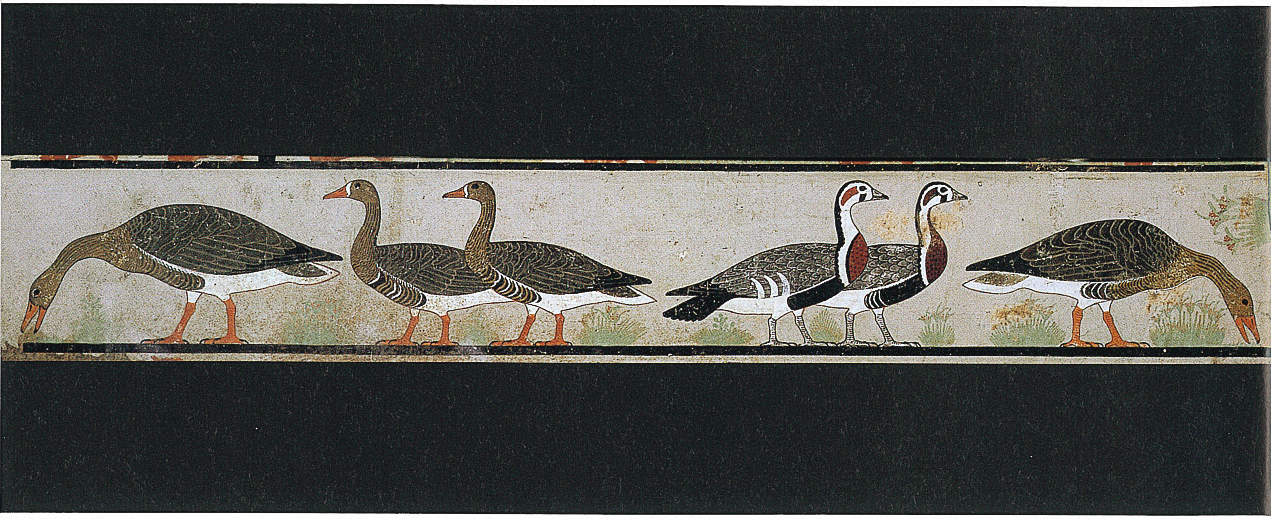

Το 1871 ο Ογκίστ Μαριέτ ανακάλυψε, στο εσωτερικό του μασταμπά του ζεύγους Νεφερμαάτ και Ατέτ στο Μεϊντούμ, αυτό το τμήμα της διακόσμησης που έγινε με τέμπερα και το οποίο θεωρείται αναμφισβήτητα αριστούργημα της αιγυπτιακής ζωγραφικής. Πάνω στο επίχρισμα, στο κατώτερο τμήμα ενός τοίχου του τάφου, ζωγραφίστηκαν έξι χήνες, σε δύο ομάδες σχεδόν συμμετρικές, που αποτελούνται από τρία πτηνά η καθεμία. Οι χήνες στα δύο άκρα της ζωγραφικής επιφάνειας ραμφίζουν την τροφή τους από το έδαφος λυγίζοντας τον λαιμό με χάρη, ενώ οι άλλες τέσσερις που στέκονται ακίνητες, σχηματίζουν ζεύγη στραμμένα σε αντίθετες κατευθύνσεις. Κεντρικό σημείο της σύνθεσης είναι ο χώρος στη μέση, όπου οι ουρές δύο πτηνών, διαφορετικού τύπου και χρώματος, τείνουν να αγγίξουν η μία την άλλη και προσδιορίζουν το σημείο εκκίνησης της ανάγνωσης, προς τα δεξιά και προς τα αριστερά. Η σκηνή, που μόνο φαινομενικά είναι στατική και επαναληπτική, ζωντανεύει χάρη σε μικρές λεπτομέρειες, όπως η επιλογή διαφορετικού πτερώματος για το ένα ζευγάρι χήνες και η ποικιλία των φυτών που συνθέτουν το μετρημένο και ανάλαφρο φόντο. Η επανάληψη του αριθμού τρία, συμβόλου του πληθυντικού στην ιερογλυφική γραφή, και της ίδιας της εικόνας με τις χήνες με το σχηματοποιημένο πτέρωμα, μας οδηγεί στην εικασία ότι ίσως ολόκληρη η παράσταση δεν αποτελεί την απόδοση μιας πραγματικής σκηνής, αλλά αντιθέτως αποτελεί ένα είδος γραφής που δηλώνει έναν ακαθόριστο αριθμό από χήνες.

Αγάλματα του Ραχοτέπ και της Νοφρέτ

4η Δυναστεία, βασιλεία του Σνεφρού (2575-2551 π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 121 και 122 εκ.
CG 3 - 4
Μεϊντούμ, μασταμπάς του Ραχοτέπ

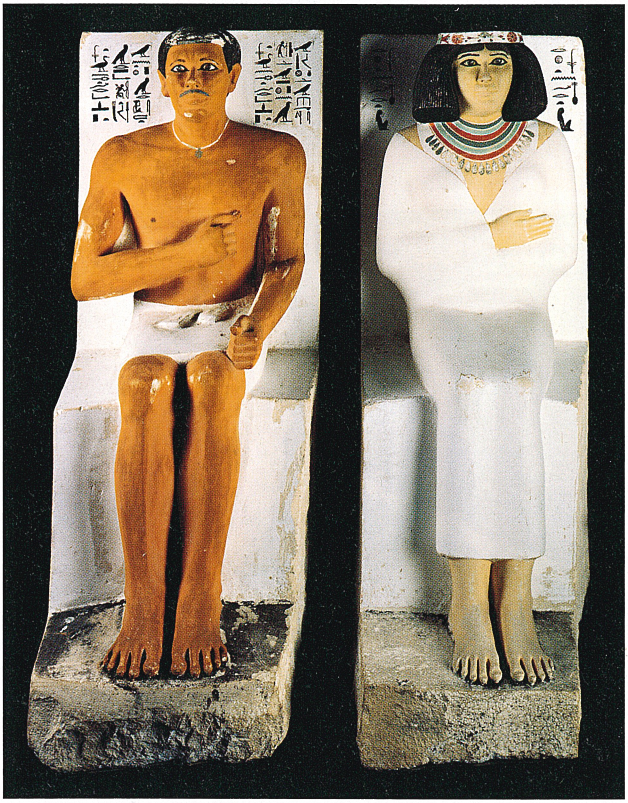

Η συζυγική αγάπη και η πνευματική σύμπνοια που ένωναν στη ζωή τον Ραχοτέπ και τη Νοφρέτ μοιάζουν να απορρέουν από αυτά τα δύο αγάλματα των συζύγων, που ενταφιάστηκαν μαζί σε έναν από τους μεγαλύτερους μασταμπάδες του Μεϊντούμ. Τα δύο γλυπτά έφερε στο φως ο Ογκίστ Μαριέτ το 1871. Ο Ραχοτέπ και η Νοφρέτ παρουσιάζονται καθισμένοι σε δύο απλά λευκά καθίσματα με ψηλή ράχη, στο ανώτερο μέρος των οποίων εμφανίζονται, γραμμένα με μαύρο χρώμα, τα ονόματά τους και οι τίτλοι τους που υπογραμμίζουν ότι ανήκαν στο βασιλικό περιβάλλον. Ο άνδρας, με σκούρο το χρώμα του δέρματος, όπως συνηθιζόταν, φορά ένα απλό περίζωμα, ενώ η γυναίκα, με το ανοιχτόχρωμο δέρμα, φορά στενό μανδύα που αποκαλύπτει τις τιράντες του φορέματός της και που αφήνει ακάλυπτο το ένα της χέρι. Η φροντίδα για την απόδοση των δύο σωμάτων αυξάνεται σταδιακά από κάτω προς τα πάνω. Έτσι από τα λιγότερο φροντισμένα, ογκώδη και χοντροκαμωμένα πόδια, περνάμε στους κορμούς, οι οποίοι έχουν τονισμένο σχήμα και στολίζονται με διαφορετικού είδους περιδέραια, και τέλος στα κεφάλια των συζύγων, όπου συγκεντρώνεται η μεγαλύτερη προσοχή του καλλιτέχνη και του θεατή. Ο Ραχοτέπ απεικονίζεται με κοντά μαλλιά και λεπτό μουστάκι, ενώ η Νοφρέτ έχει πιο αδρά χαρακτηριστικά και φορά φενάκη στολισμένη με κομψό και χαριτωμένο διάδημα, διακοσμημένο με φυτικά μοτίβα, που αφήνει να φανούν οι αφέλειες της φυσικής της κόμης. Τα μάτια αποτελούν το κομβικό σημείο των δύο γλυπτών: φτιαγμένα από αδιαφανή χαλαζία και ορεία κρύσταλλο, προσδίδουν ζωντάνια και βάθος στο γοητευτικό βλέμμα των δύο συζύγων, που πέρασαν στην αθανασία χάρη στη δεξιοτεχνία ενός ανώνυμου καλλιτέχνη της αυλής.

Λεπτομέρειες

Τα μάτια των δύο συζύγων είναι ένθετα, από διάφορα υλικά. Στον βολβό, από αδιαφανή χαλαζία, εισάγεται η διαφανής ίριδα από ορεία κρύσταλλο, στο κέντρο της οποίας ξεχωρίζει η ρεαλιστική σκοτεινή κόρη που μαγνητίζει το βλέμμα του θεατή. Το περίγραμμα των ματιών διαγράφεται με μαύρο χρώμα, σύμφωνα με τη συνήθεια που ακολουθούσαν γυναίκες και άνδρες να βάφουν έντονα τα βλέφαρά τους για να τα προστατεύσουν από τα έντομα και τον εκτυφλωτικό ήλιο.

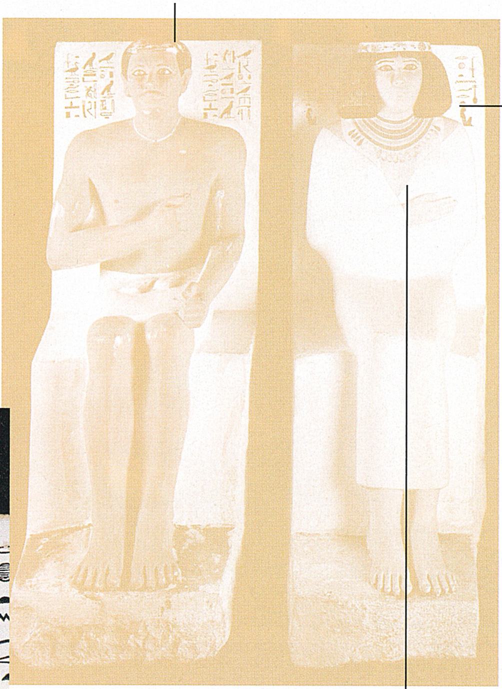

Μεγάλη έμφαση δίνεται στα ιερογλυφικά που γράφονται με μαύρο χρώμα πάνω στη λευκή επιφάνεια της ράχης του καθίσματος. Το κείμενο που μοιράζεται στις δύο πλευρές πίσω από τη Νοφρέτ αναφέρει το όνομα της νεκρής ενώ προηγείται ο τίτλος *ρεχέτ νεσού*, «εκείνη που γνωρίζει τον βασιλιά», έκφραση που δείχνει την προνομιακή συμμετοχή της στο βασιλικό περιβάλλον.

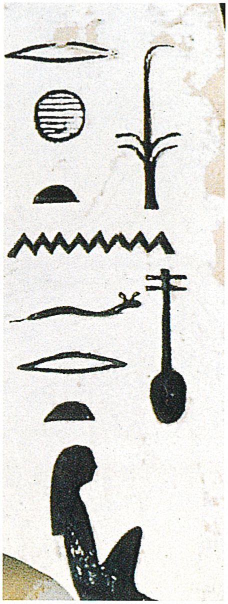

Κάτω από το εφαρμοστό ένδυμα διαφαίνονται τα πληθωρικά στήθη της Νοφρέτ και από πάνω, στον λαιμό της, είναι ζωγραφισμένο ένα μεγάλο περιδέραιο τύπου *ουσέχ*. Πρόκειται για πολύ διαδεδομένο κόσμημα στην αρχαία Αίγυπτο.

Αποτελείται από πολλές σειρές χάντρες διαφορετικής μορφής, υλικού και χρώματος, που εδώ αποδίδονται με απλές γραμμές σε διαφορετικά χρώματα, και τελειώνουν με μια σειρά κρεμαστές σταγονόσχημες χάντρες.

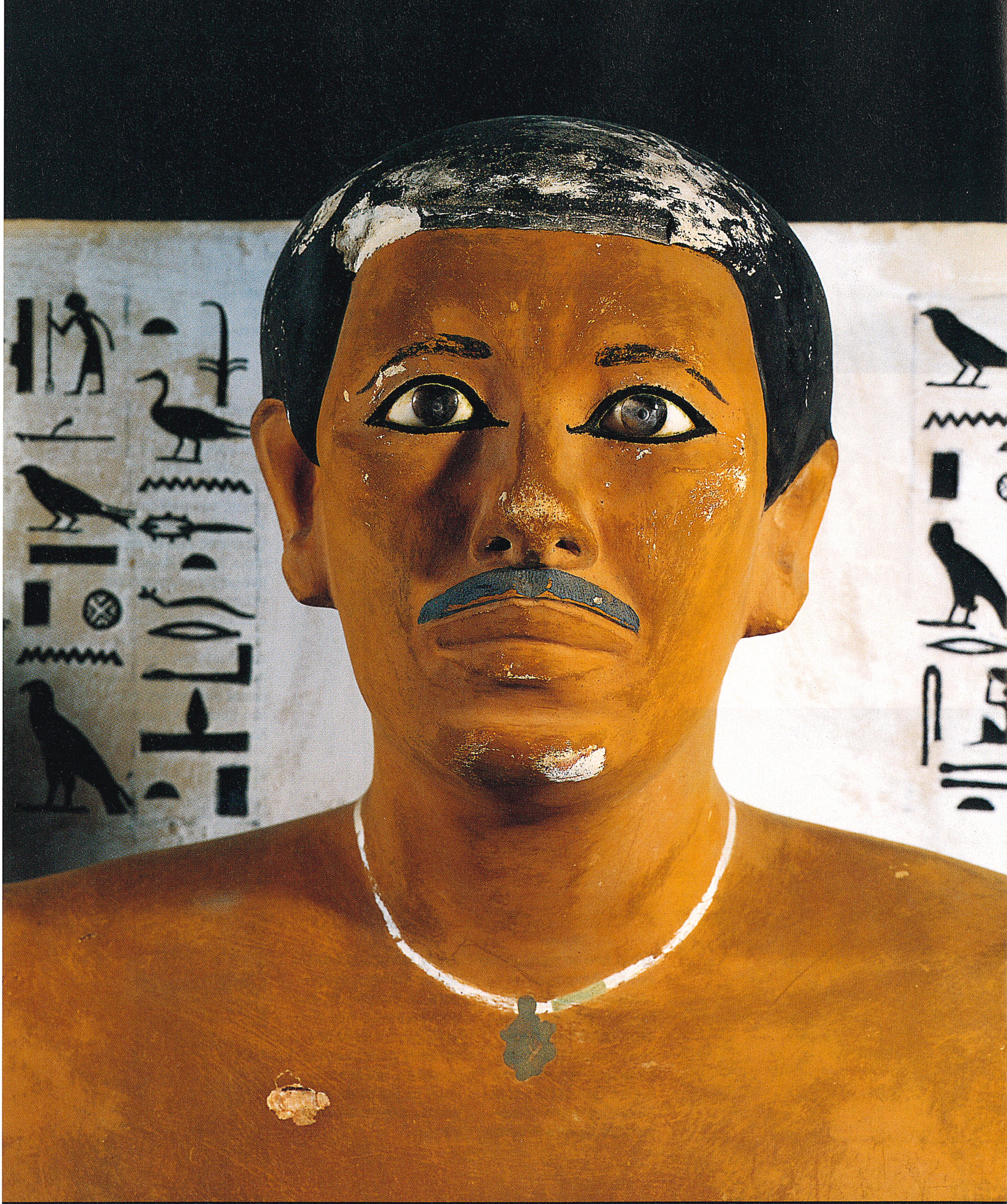

Κοσμηματοθήκη με βραχιόλια της Χετεφερές Α'

4η Δυναστεία, βασιλεία του Σνεφρού (2575-2551 π.Χ.)

Κοσμηματοθήκη:
επιχρυσωμένο ξύλο,
41,9 x 33,7 x 21,8 εκ.
Βραχιόλια: άργυρος με
ένθετα στοιχεία
από καρνεόλιο,
λάπις λάζουλι και
τιρκουάζ,
διάμετρος 9-11 εκ.
JE 53265, 53266, 52281
Γκίζα, τάφος της
Χετεφερές Α'

Αντάξια μιας βασίλισσας είναι τα πολύτιμα κτερίσματα που ανακάλυψε ο Τζ.-Α. Ράισνερ το 1925 στο εσωτερικό ενός τάφου κοντά στην πυραμίδα του Χέοπος. Ο τάφος ανήκε στη Χετεφερές Α', μητέρα του ένδοξου φαραώ, η οποία αρχικά ήταν ενταφιασμένη στο Νταχσούρ, αλλά έπειτα από τη σύληση του τάφου στην αρχαιότητα, μεταφέρθηκε στη νεκρόπολη της Γκίζας, που θεωρήθηκε περισσότερο ασφαλής. Εκτός από τα κομψά έπιπλα από επιχρυσωμένο ξύλο, μεταξύ των κτερισμάτων της βασίλισσας βρέθηκε μια κοσμηματοθήκη στο εσωτερικό της οποίας υπήρχαν μερικά κομψά κοσμήματα που γλίτωσαν από την απληστία των ληστών. Στο κάλυμμα του επιχρυσωμένου κουτιού, δίπλα από την κεντρική λαβή από ελεφαντόδοντο, αναγράφεται το περιεχόμενο (βραχιόλια) και το όνομα της ιδιοκτήτριας, που αποκαλείται «μητέρα του βασιλιά της Άνω και της Κάτω Αιγύπτου». Τα κοσμήματα, ίδια μεταξύ τους, αρχικά ήταν χωρισμένα σε δύο ομάδες των δέκα, περασμένα σε δύο ξύλινες ράβδους. Καθένα από αυτά είχε κατασκευαστεί από αργυρό έλασμα, με ένθετους ημιπολύτιμους λίθους τοποθετημένους με τέτοιο τρόπο ώστε να σχηματίζουν τέσσερις πεταλούδες με ανοιχτά φτερά που χωρίζονται μεταξύ τους από έναν μικρό δακτύλιο από καρνεόλιο. Τα σώματα και τα φτερά των εντόμων αποδίδονται με μια ισορροπημένη χρωματική αντίθεση χάρη στην εναλλαγή του τιρκουάζ και του λάπις λάζουλι, όπου προστίθεται ένα μικρό ένθετο στοιχείο από κόκκινο καρνεόλιο. Τα βραχιόλια, με διάμετρο που διαφοροποιείται από το ένα στο άλλο, κατά πάσα πιθανότητα φοριούνταν στον πήχη.

Ελεφαντοστό,
ύψος 7,5 εκ.
JE 36143
Άβυδος

Ειδώλιο του Χέοπος

4η Δυναστεία, βασιλεία του Χέοπος (2551-2528 π.Χ.)

Είναι σίγουρα παράδοξο το γεγονός ότι η μοναδική διασωθείσα εικόνα του διάσημου φαραώ Χέοπος, δημιουργού της μεγαλύτερης πυραμίδας της Αιγύπτου, είναι αυτό το μικρών διαστάσεων γλυπτό από ελεφαντόδοντο. Ανακαλύφθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα από τον Άγγλο αρχαιολόγο Πίτρι στην Άβυδο, κοντά στον ναό του θεού Οσίριδος, άρχοντα της μεταθανάτιας ζωής, ο οποίος τιμούνταν ιδιαιτέρως σ' αυτή την πόλη τόσο από τους ηγεμόνες όσο και από τους απλούς ανθρώπους. Ο Χέοψ, καθισμένος σε θρόνο με χαμηλή ράχη, φέρει την τυπική τιάρα της Κάτω Αιγύπτου και κρατά στο δεξιό χέρι μαστίγιο, σύμβολο εξουσίας, ενώ το άλλο χέρι ακουμπά στο πτυχωτό περίζωμα. Η κεφαλή του ειδωλίου βρέθηκε από τον Πίτρι μερικές εβδομάδες μετά την ανακάλυψη του ακέφαλου σώματος και στη συνέχεια συγκολλήθηκε σε αυτό. Το πρόσωπο έχει αδρά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, που απέχουν πολύ από τις εξιδανικευμένες απεικονίσεις άλλων φαραώ. Τα μικρά μάτια, η πλακουτσωτή μύτη, το φαρδύ στόμα ίσως αντανακλούν την πραγματική φυσιογνωμία του μονάρχη που είχε τη φήμη ωμού και μοχθηρού ανθρώπου, η οποία διαδόθηκε και συντηρήθηκε ανά τους αιώνες, μέχρι την περιγραφή που μας έχει αφήσει ο ιστορικός Ηρόδοτος. Η ταύτιση του ειδωλίου έγινε δυνατή χάρη σε ένα από τα ονόματα που συνέθεταν τον τίτλο του ηγεμόνα, το οποίο είναι γραμμένο στο πίσω μέρος του θρόνου, στο εσωτερικό του ορθογωνίου που αποκαλείται *σερέχ*.

Άγαλμα του Χεφρήνος

4η Δυναστεία, βασιλεία του Χεφρήνος (2520-2494 π.Χ.)

Διορίτης,
ύψος 168 εκ.
JE 10062 = CG 14
Γκίζα, Ναός της Κοιλάδας του Χεφρήνος

Αυτό το άγαλμα, που συμπυκνώνει υψηλή ποιότητα, μορφολογική τελειότητα και εκλεπτυσμένο συμβολισμό, αποτελεί αναμφισβήτητα ένα αριστούργημα της φαραωνικής αγαλματοποιίας του Αρχαίου Βασιλείου. Ο φαραώ, για τον οποίο κατασκευάστηκε το δεύτερο ταφικό συγκρότημα στην Γκίζα, το οποίο συμπεριλαμβάνει και τη Σφίγγα, απεικονίζεται σε θρόνο με πόδια λέοντος διακοσμημένο στις δύο πλευρές με το μοτίβο *σέμα-τάουι,* που συμβολίζει την ενοποίηση του βασιλείου μέσω της ένωσης των δύο εμβληματικών φυτών της Αιγύπτου, του παπύρου για τον Βορρά και του λωτού για τον Νότο. Οι ανοιχτόχρωμες φλεβώσεις του δεξιοτεχνικά επεξεργασμένου σκληρού διορίτη συμβάλλουν στη ρεαλιστική απόδοση του επιβλητικού μυϊκού όγκου, εμβληματικού της βασιλικής δύναμης. Το φαρδύ πρόσωπο με τη μεγαλοπρεπή και γαλήνια έκφραση προσλαμβάνει κύρος από τα τυπικά σύμβολα του βασιλικού αξιώματος: το κάλυμμα κεφαλής *νέμες,* τον *ουραίο* που ξετυλίγεται πάνω από το μέτωπο, την ψεύτικη γενειάδα. Σε αυτά τα στοιχεία προστίθεται ένα νέο στοιχείο, η εικόνα ενός γερακιού με απλωμένα φτερά που περιβάλλει προστατευτικά τον αυχένα του ηγεμόνα. Το πτηνό, που δεν φαίνεται από μπροστά, απεικονίζει τον θεό Ώρο, γιο του Οσίριδος, του οποίου οι φαραώ θεωρούνταν ζώσα ενσάρκωση, και η παρουσία του υπογραμμίζει τον θεϊκό χαρακτήρα της βασιλείας. Το άγαλμα ανακαλύφθηκε από τον Μαριέτ στον Ναό της Κοιλάδας του Χεφρήνος, όπου διακοσμούσε μαζί με άλλα γλυπτά, ορισμένους χώρους οι οποίοι προορίζονταν για τη λατρεία του νεκρού φαραώ.

Τριάδα του Μυκερίνου

4η Δυναστεία, βασιλεία του Μυκερίνου (2490-2472 π.Χ.)

Γκριζοπράσινος σχιστόλιθος, ύψος 92,5 εκ., πλάτος 46,5 εκ.
JE 40679
Γκίζα, Ναός της Κοιλάδας του Μυκερίνου

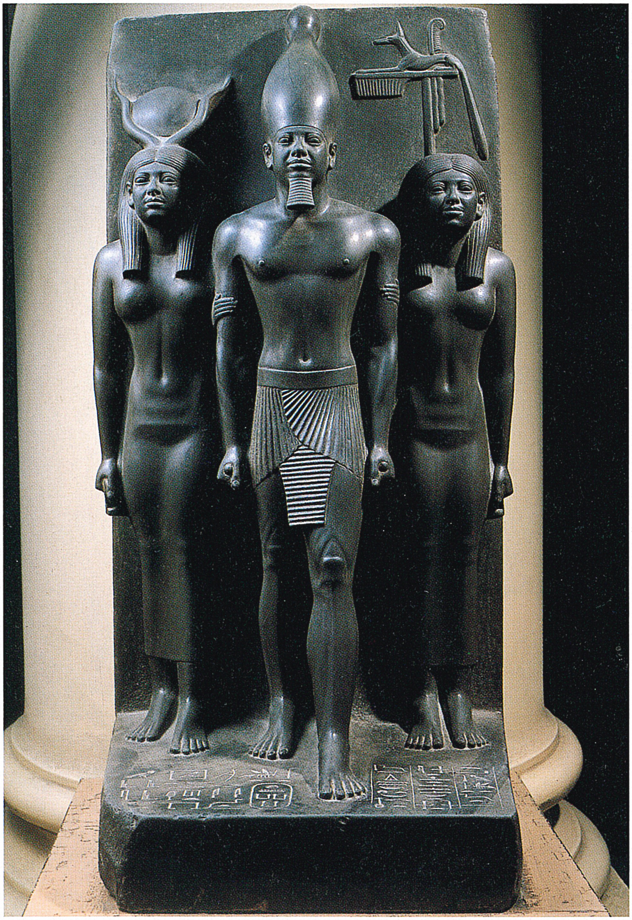

Η τριάδα των αγαλμάτων αποτελούσε τμήμα ενός αρχικού γλυπτικού συνόλου που ανεγέρθη στον ναό της πυραμίδας του φαραώ Μυκερίνου, στην Γκίζα. Τα αγάλματα, που ήρθαν στο φως το 1908 από τον Τζ.-Α. Ράισνερ, αναπαράγουν, με ελαφρές παραλλαγές, το ίδιο εικονογραφικό σχήμα. Ο ηγεμόνας εμφανίζεται σε κεντρική θέση. Έχει τη θεά Αθώρ στα δεξιά του, που αναγνωρίζεται από το γνωστό της έμβλημα, το οποίο αποτελείται από τον ηλιακό δίσκο ανάμεσα σε δύο κέρατα βοοειδούς. Η θεά αγκαλιάζει τον ηγεμόνα, όπως και η άλλη γυναικεία φιγούρα, που από το λάβαρο με τη μορφή του ζωόμορφου Ανούβιος πάνω από το κεφάλι της συμπεραίνουμε ότι είναι η προσωποποίηση του 17ου *νομού* της Άνω Αιγύπτου. Και οι δύο φορούν μακρύ εφαρμοστό χιτώνα που τονίζει το στρογγυλεμένο σχήμα του σώματός τους, σε αντίθεση με το μυώδες αθλητικό σώμα του φαραώ, που καλύπτεται μόνο από το τυπικό κοντό πτυχωτό περίζωμα *σεντίτ*, από το οποίο προβάλλουν τα μακριά καλοσχηματισμένα πόδια του. Ο Μυκερίνος φέρει στο κεφάλι την ατρακτοειδή τιάρα της Άνω Αιγύπτου και στο πιγούνι την πρόσθετη γενειάδα, παραδοσιακό έμβλημα της θεϊκής του φύσης. Οι διάφορες τριάδες αποτελούν ένα επαναλαμβανόμενο αφιέρωμα του φαραώ στη θεά Αθώρ, η οποία λατρευόταν ειδικά στις επαρχίες, στις οποίες κάθε άγαλμα παραθέτει την προσωποποίησή της. Μπορούμε άρα να υποθέσουμε ότι αρχικά οι τριάδες ήταν οκτώ, όσοι οι *νομοί* της Άνω Αιγύπτου που κυρίως συνδέονταν με τη λατρεία της Αθώρ, και προορίζονταν να διακοσμήσουν άλλους τόσους χώρους του ναού.

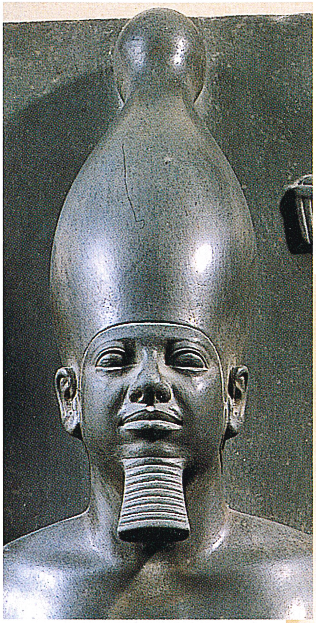

Σε κάθε τριάδα, στην αριστερή πλευρά του Μυκερίνου παρουσιάζεται η προσωποποίηση μιας από τις επαρχίες του βασιλείου του, λεπτομέρεια που αποτελεί το μοναδικό σημαντικό σημείο διαφοροποίησης ανάμεσα σε παρόμοια γλυπτικά συμπλέγματα. Κάθε τέτοια μορφή ταυτίζεται από το ιδιαίτερο σύμβολο πάνω από το κεφάλι της του *νομού* που προσωποποιεί. Σε αυτή την περίπτωση, το σύμβολο είναι η εικόνα ενός καθιστού τσακαλιού, συμβόλου της επαρχίας με πρωτεύουσα την Κυνόπολη.

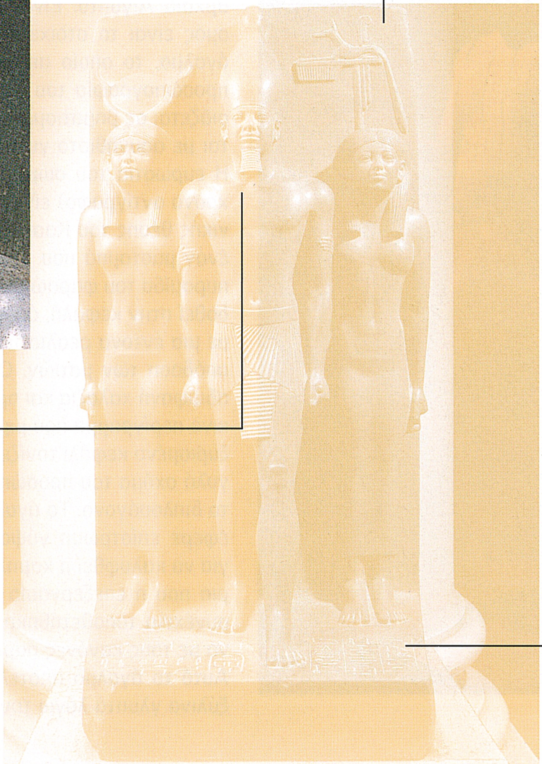

Το στρογγυλεμένο πρόσωπο του ηγεμόνα, όπως και το υπόλοιπο γλυπτό, είναι καλά λειασμένο, σχεδόν βελούδινο, χάρη στη χρησιμοποίηση ενός όχι πολύ σκληρού λίθου, που επιτρέπει την απαλή επεξεργασία της επιφάνειας. Η γαλήνια έκφραση του Μυκερίνου μοιάζει με εκείνη που έχουν οι δύο γυναικείες μορφές δίπλα του. Οι τελευταίες όμως έχουν πάντα μικρότερο ύψος από τον φαραώ, σε ένα είδος αξιολογικής ιεράρχησης.

Στη βάση της τριάδας, μπροστά από τα πόδια των τριών μορφών που απεικονίζονται είτε να βηματίζουν είτε να στέκονται, είναι χαραγμένες μερικές στήλες με ιερογλυφικά. Το κείμενο στην αριστερή πλευρά του γλυπτού εμπεριέχει το όνομα του φαραώ, γραμμένο μέσα σε *δέλτο*, που ακολουθείται από το όνομα της θεάς Αθώρ, η οποία χαρακτηρίζεται «κυρία του οίκου της συκομουριάς». Μπροστά από την προσωποποίηση του *νομού* βρίσκεται η δήλωση προσφοράς εκ μέρους της επαρχίας, που χαρίζει στον φαραώ «κάθε αγαθό».

Άγαλμα του Κααπέρ

**Ξύλο συκομουριάς,
ύψος 112 εκ.
CG 34
Σακκάρα, μασταμπάς
C8**

5η Δυναστεία, βασιλεία του Ουζερκάφ (2465-2458 π.Χ.)

Το έργο αποκλήθηκε *σεΐχης-ελ-μπελέντ,* δηλαδή ο δήμαρχος του χωριού, από τους εργάτες του Μαριέτ, οι οποίοι τη στιγμή της ανακάλυψης έμειναν έκπληκτοι από τη μεγάλη ομοιότητα ανάμεσα στο άγαλμα και τον δήμαρχο του χωριού. Πρόκειται για ένα από τα κορυφαία έργα της καλλιτεχνικής παραγωγής σε ξύλο στην αρχαία Αίγυπτο. Είναι αλήθεια ότι ο μεγάλος ρεαλισμός είναι το στοιχείο που κάνει ξεχωριστό αυτό το άγαλμα, το οποίο αποτελεί μια ολόγλυφη ρεαλιστική προσωπογραφία του ιερέα Κααπέρ. Ο άνδρας παρουσιάζεται σε βηματισμό, με το πίσω πόδι να ανασηκώνεται με ασυνήθιστο για την αιγυπτιακή γλυπτική τρόπο. Η ευρωστία του σώματος και η μακριά ράβδος (σύγχρονο αντίγραφο) είναι ενδεικτικά της υψηλής κοινωνικής θέσης του Κααπέρ, ο οποίος είχε ενταφιαστεί σε έναν μασταμπά που ανακάλυψε ο Μαριέτ κοντά στην πυραμίδα του φαραώ Ουζερκάφ. Μεγάλη προσοχή έχει δοθεί στην κεφαλή, όπου είναι εύκολο να αντιληφθούμε μια έντονα ρεαλιστική έρευνα, κυρίως ως προς την απόδοση των ματιών. Οι οφθαλμοί ήταν ένθετοι, από αδιαφανή χαλαζία και ορεία κρύσταλλο, και έχουν χάλκινο περίγραμμα που μιμείται τη γραμμή της βαφής. Το ξυρισμένο κεφάλι τονίζει ακόμα περισσότερο το στρογγυλό σχήμα του προσώπου, με τις γεμάτες παρειές και το διπλοσάγονο. Το άγαλμα, το οποίο αρχικά πρέπει να έφερε επίστρωση γύψου και να ήταν ζωγραφισμένο για να καλυφθεί η χαμηλή ποιότητα του ξύλου, έχει χέρια που η επεξεργασία τους έγινε ξεχωριστά και στη συνέχεια τοποθετήθηκαν στις υποδοχές τους, σύμφωνα με τους κανόνες παραγωγής των ξύλινων γλυπτών. Αυτό το άγαλμα αποτελεί ένα από τα λίγα σωζόμενα ξύλινα γλυπτά λόγω του φθαρτού υλικού τους.

Σύμπλεγμα του νάνου Σενέμπ

Τέλη 5ης - αρχές 6ης Δυναστείας (24ος-23ος αιώνας π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 34 εκ., πλάτος 22,5 εκ. JE 51280 Γκίζα, τάφος του Σενέμπ

Το γλυπτό, που ανακαλύφθηκε στο εσωτερικό ενός μικρού ναού από ασβεστόλιθο, παρουσιάζει την οικογένεια του νάνου Σενέμπ, υπεύθυνου της ιματιοφυλακίου του φαραώ και των ταφικών τελετών των ηγεμόνων Χέοπος και Ρετζεντέφ, τα ονόματα των οποίων αναφέρονται στις *δέλτους* της ιερογλυφικής επιγραφής. Ο Σενέμπ κάθεται σε ένα είδος θρανίου με υποπόδιο, δίπλα στην ιέρεια σύζυγό του, που τον αγκαλιάζει με στοργή, με μια κίνηση η οποία δηλώνει την τρυφερή φροντίδα της γυναίκας προς τον άνδρα της που έχει παραμορφωμένο σώμα. Ο νανισμός του Σενέμπ δεν αποκρύπτεται σε καμία περίπτωση, αλλά αποδίδεται με ρεαλισμό και σοφή ισορροπία. Ο άνδρας απεικονίζεται στη στάση του γραφέα, με κοντά άκρα και το κεφάλι αναλογικά πολύ μεγάλο. Αυτή η επιλογή αποδεικνύεται επιτυχής στην επεξεργασία του συνόλου, γιατί επιτρέπει την εγγραφή ολόκληρης της οικογένειας σε ένα ιδεατό τετράγωνο, όπου τα πόδια του νάνου αντικαθίστανται από τα δύο παιδιά του. Τα τελευταία, σε τυπική παιδική στάση, γυμνά με το δάχτυλο στο στόμα, παίζουν τον ρόλο των υποστηριγμάτων του πατέρα. Ο τελευταίος αποτελεί το πραγματικό κεντρικό σημείο όλης της σύνθεσης και η φυσική αναπηρία του γίνεται η αφορμή για μια πρωτότυπη έρευνα με στόχο ένα αρμονικό αποτέλεσμα. Έτσι το έργο, χάρη στην ικανότητα του γλύπτη, αποπνέει ένα αίσθημα ευχαρίστησης και γαλήνης, το οποίο εκφράζεται από το γλυκό χαμόγελο που διαγράφεται στα χείλη της συζύγου. Αυτή μοιάζει να κάνει τη φυσική παραμόρφωση του Σενέμπ λιγότερο επώδυνη.

Άγαλμα γραφέα

Πρώτο μισό 5ης Δυναστείας (μέσα 25ου αιώνα π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 51 εκ.
JE 30272 = CG 36
Σακκάρα

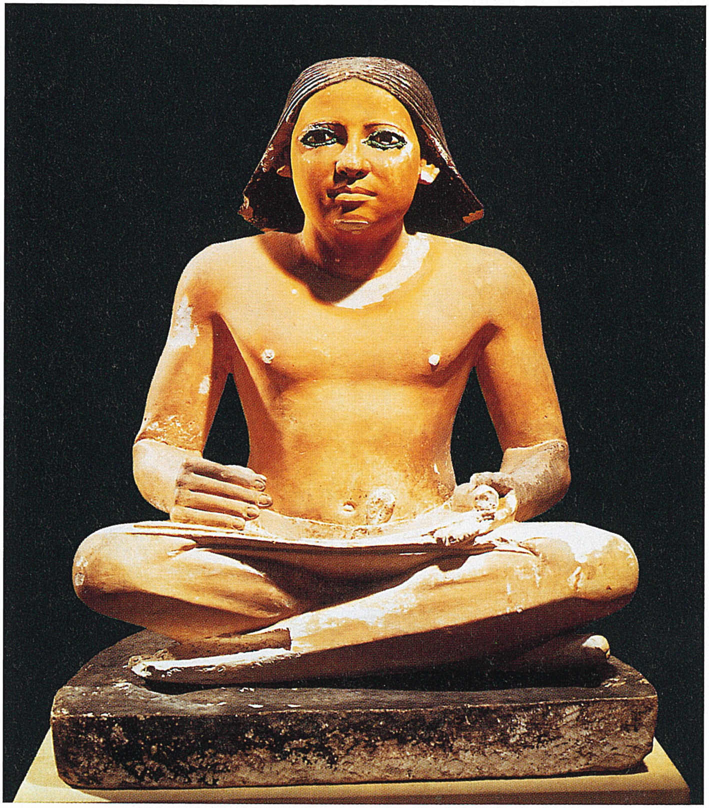

Στην αρχαία Αίγυπτο οι γραφείς αποτελούσαν μια προνομιούχο κοινωνική κατηγορία, η οποία χάρη στη γνώση της γραφής καθιστούσε δυνατή τη λειτουργία της σύνθετης γραφειοκρατικής μηχανής του κράτους. Είναι κατανοητό λοιπόν ότι ο τίτλος του «γραφέα», που συχνά συνδέεται με υψηλά κυβερνητικά καθήκοντα, στρατιωτικά ή ιερατικά, δηλωνόταν με υπερηφάνεια από τα μέλη αυτής της ελίτ, οι οποίοι συχνά επέλεγαν να απεικονιστούν την ώρα που έγραφαν. Τα αγάλματα των γραφέων εμφανίστηκαν επί Χέοπος και παρέμειναν τυποποιημένα σε ολόκληρη τη διάρκεια της ιστορίας της Αιγύπτου, μέχρι την Ύστερη Περίοδο. Το εικονογραφικό πρότυπο είναι πάντα το ίδιο, με ελαφρές παραλλαγές: ο άνδρας κάθεται οκλαδόν και κρατά ανοιχτό πάνω στο περίζωμά του του έναν πάπυρο όπου γράφει. Αυτό το γλυπτό, στερεωμένο πάνω σε βάση ζωγραφισμένη με μαύρο χρώμα, παρουσιάζει έναν ανώνυμο γραφέα που απαθανατίζεται σε στιγμή ανάπαυσης και διαλογισμού. Η προσοχή του γλύπτη επικεντρώνεται στο ερυθρωπό πρόσωπο, όπου ξεχωρίζουν τα μεγάλα μάτια, τα οποία είναι ένθετα, μέσα σε παχύ πλαίσιο από χαλκό το οποίο μιμείται το βάψιμο των ματιών με μαλαχίτη. Η μαύρη φενάκη με χωρίστρα στη μέση ανοίγει σε σχήμα βεντάλιας στην πλάτη, δημιουργώντας έντονη χρωματική αντίθεση με το υπόλοιπο σώμα. Αυτό χαρακτηρίζεται από ορισμένα σημεία με λευκό χρώμα (το περίζωμα και ο κύλινδρος από πάπυρο) και από ένα φαρδύ περιδέραιο που κάποτε ήταν χρωματιστό.

Ειδώλιο γυναίκας που παρασκευάζει μπίρα

Τέλη 5ης Δυναστείας (μέσα 24ου αιώνα π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 28 εκ.
JE 66624
Γκίζα, μασταμπάς του Μερεσάνχ

Από την 4η Δυναστεία καθιερώθηκε στη ζωή των αρχαίων Αιγυπτίων η συνήθεια να τοποθετούν ανάμεσα στα κτερίσματα μια σειρά από ολόγλυφες μορφές που απεικόνιζαν υπηρέτες εν ώρα εργασίας. Ο σκοπός τους ήταν να υπηρετούν τον ιδιοκτήτη του τάφου στη μετά θάνατον ζωή, εκτελώντας όλες τις εργασίες της καθημερινής ζωής που ήταν απαραίτητες για την ευημερία του νεκρού. Αυτά τα μικρά γλυπτά από ασβεστόλιθο ανάγονται στην πλειονότητά τους στην 5η Δυναστεία και αποτελούν τους προδρόμους των μεταγενέστερων ξύλινων μορφών που κατασκευάζονταν για τον ίδιο λόγο. Ιδιαίτερα ζωηρή και ρεαλιστική είναι η μορφή της γυναίκας που παρασκευάζει μπίρα, ζυμώνοντας κριθαρένιες πίτες στο νερό. Η υπηρέτρια στρέφει το βλέμμα προς τον θεατή, σαν να διακόπτει στιγμιαία την εργασία της. Το ανώτερο τμήμα του κορμού, γυμνό, με σφριγηλό στήθος, φέρει ζωγραφισμένο περιδέραιο και σκύβει προς τα εμπρός, με το βάρος ρεαλιστικά μοιρασμένο στα χέρια που αναμειγνύουν τα συστατικά. Η γυναίκα φορά μακριά και απλή λευκή φούστα και κοντή φενάκη που αφήνει ακάλυπτη την άκρη των μαλλιών της. Το γλυπτό, παρότι έχει κατασκευαστεί χωρίς ιδιαίτερη προσοχή στις λεπτομέρειες, καταφέρνει να φθάσει την εκφραστικότητα, την αληθοφάνεια και τον οικείο χαρακτήρα που συναντούμε συχνά στην ταπεινή καλλιτεχνική παραγωγή χάρη στην απομάκρυνση από τους αυστηρούς κανόνες της επίσημης γλυπτικής.

Κεφαλή του ιερακόμορφου Ώρου

6η Δυναστεία (2323-2152 π.Χ.)

Χρυσός και οψιανός,
ύψος 37,5 εκ.
JE 32158
Ιεράκων Πόλις,
ναός του Ώρου

Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών του 1897-1898 στον ναό της Ιεράκων Πόλεως, ο Κουίμπελ έφερε στο φως αυτό το υπέροχο χρυσό κεφάλι γερακιού, θαμμένο ήδη στην αρχαιότητα κάτω από τον κεντρικό χώρο, μαζί με άλλα αναθηματικά αντικείμενα. Ο ναός ήταν αφιερωμένος στον θεό Ώρο, προστάτη της πόλης, και ανεγέρθηκε στον τόπο όπου υπήρχε ένα παλαιότερο ιερό, ίσως της Προδυναστικής Περιόδου, που ανακαινίστηκε και επεκτάθηκε πολλές φορές κατά τη διάρκεια του Μέσου και του Νέου Βασιλείου, όταν το πρώτο ζωομορφικό άγαλμα της θεότητας θάφτηκε και αντικαταστάθηκε από ένα νέο. Το κεφάλι του αρπακτικού είναι αυτό που διασώζεται από το παλαιό άγαλμα. Το σώμα ήταν πιθανότατα κατασκευασμένο από ξύλο με επένδυση από λεπτά ελάσματα χαλκού, και το κεφάλι στερεωνόταν στο σώμα με πολλά καρφιά κατά μήκος του κάτω μέρους του. Το γεράκι απεικονίζεται ρεαλιστικά χάρη στη δεξιοτεχνική κατεργασία του μετάλλου που το αποδίδει ανάγλυφο, ενώ στην επιφάνειά του έχουν χαραχτεί οι λεπτομέρειες του πτερώματος. Τα μεγάλα μαύρα μάτια, με βλέμμα περήφανο και απειλητικό, σχηματίζονται από μία και μοναδική ράβδο οψιανού με στρογγυλεμένες άκρες που διαπερνά το κεφάλι από τη μία οφθαλμική κόγχη στην άλλη. Το απλό διάδημα με τον μετωπικό ουραίο, πάνω στο οποίο στηρίζονται δύο ψηλά φτερά, πιθανότατα αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη, λίγο πριν θαφτεί το αντικείμενο. Στην ίδια εποχή ανάγεται και η δημιουργία ενός μικρού αγάλματος του φαραώ που βρέθηκε μπροστά από τον θεό, στερεωμένη στην ίδια βάση.

Ζωγραφισμένο ξύλο,
ύψος 59 εκ.,
μήκος 56 εκ.
CG 250
Μέιρ, τάφος του
Νιανχπεπί

Ομοίωμα τριών γυναικών που μεταφέρουν προσφορές

6η Δυναστεία, βασιλεία του Πεπί Α' (2289-2255 π.Χ.)

Ο Νιανχπεπί ήταν ένας επαρχιακός κυβερνήτης, ιδιοκτήτης ενός τάφου στο Μέιρ, στον 14ο *νομό* της Άνω Αιγύπτου, στην οποία ήρθε στο φως μεγάλος αριθμός από ξύλινα ταφικά αγαλματίδια τα οποία, παρ' όλη την εξαιρετική απλότητα της εκτέλεσης, αποτελούν αποφασιστικό νεωτερισμό στο πεδίο της χειροτεχνικής παραγωγής στο τέλος του Αρχαίου Βασιλείου. Αυτές οι μορφές, αυθόρμητες και φυσικές, πολύ διαφορετικές από την επίσημη εικονογραφία της αυλικής τέχνης της Μέμφιδος, σχετίζονται με μια νέα κοινωνική τάξη επαρχιακής προέλευσης, η οποία από την 6η Δυναστεία άρχισε να επιβεβαιώνει με υπερηφάνεια την ταυτότητά της σε βάρος της κεντρικής εξουσίας. Το ομοίωμα δείχνει τρεις γυναίκες σε βηματισμό στερεωμένες στην ίδια βάση και αποδιδόμενες με τον ίδιο τρόπο: έχουν πολύ κοντά μαλλιά και φορούν μακρύ λευκό φόρεμα που καλύπτει μόνο τον έναν ώμο. Καθεμία από αυτές μεταφέρει ένα δοχείο στο κεφάλι, με την παραλλαγή ότι η πρώτη της ομάδας σηκώνει μόνο ένα χέρι για να κρατήσει το βάρος. Οι τρεις μορφές έχουν κλιμακωτό ύψος, πράγμα που ευνοεί τη θέασή τους υπό γωνία, πολύ διαφορετικά από ό,τι συνηθίζεται στην αιγυπτιακή τέχνη, όπου τα έργα πρέπει να τα βλέπει κανείς από μπροστά. Οι τρεις μορφές μπορούν να αντιμετωπιστούν ως μέλη μιας ομάδας που πλησιάζει τον θεατή ή το σύνολο μπορεί να παρουσιάζει την ίδια γυναίκα σε τρεις διαδοχικές χρονικές στιγμές της πορείας της, σύμφωνα με μια τεχνική απεικόνισης γνωστή στους Αιγύπτιους καλλιτέχνες.

Άγαλμα του Μεντουχοτέπ Β′

11η Δυναστεία, βασιλεία του Μεντουχοτέπ Β′
(2065-2014 π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ψαμμίτης, ύψος 138 εκ.
JE 36195
Ντέιρ ελ-Μπάχρι, κενοτάφιο
του Μεντουχοτέπ Β′

Ο Μεντουχοτέπ Β′ είναι ο φαραώ ο οποίος κατάφερε να ενοποιήσει την Αίγυπτο επιβάλλοντας την εξουσία της θηβαϊκής δυναστείας σε όλη τη χώρα, μετά την κρίση και τη διάσπαση που χαρακτήρισαν την Πρώτη Μεταβατική Περίοδο. Από το μεγάλο ταφικό του συγκρότημα στο Ντέιρ ελ-Μπάχρι, που σήμερα είναι κατεστραμμένο, προέρχεται αυτό το ογκώδες άγαλμα, που ήταν ενταφιασμένο σε ένα μικρό υπόγειο δωμάτιο. Το έφερε στο φως τυχαία το 1900 ο Χάουαρντ Κάρτερ, του οποίου το άλογο σκόνταψε στην είσοδο αυτού που σήμερα θεωρείται βασιλικό κενοτάφιο. Το γλυπτό, που βασίζεται στις χρωματικές αντιθέσεις των διαφόρων τμημάτων του, παρουσιάζει τον ηγεμόνα με όλη του την επιβλητική δύναμη, το σώμα τυλιγμένο στον τελετουργικό λευκό μανδύα και με το ερυθρό στέμμα της Κάτω Αιγύπτου στο κεφάλι του. Σε αυτά τα εμφανή σύμβολα της βασιλικής εξουσίας προστίθεται μια σειρά θεϊκών συμβόλων, όπως η πρόσθετη γενειάδα, η θέση των χεριών που σταυρώνουν μπροστά στο στήθος και το σκούρο χρώμα του δέρματος, όλα εμβληματικά του θεού του άλλου κόσμου, του Οσίριδος, με τον οποίο ο Μεντουχοτέπ Β′ ταυτιζόταν μετά θάνατον. Ο φαραώ λοιπόν εμφανίζεται με τη διπλή του ιδιότητα, του ηγεμόνα τόσο των ζωντανών όσο και των νεκρών. Το άγαλμα, το οποίο βρέθηκε τυλιγμένο σε λινό ύφασμα, δεν διαθέτει καθόλου κομψότητα. Αντιθέτως επιλέγονται συμπαγείς και δυνατές φόρμες, πιθανώς επαρχιακής προέλευσης, που συμβάλλουν στην απόδοση της ιδέας ενός μονάρχη δυνατού και ρωμαλέου, όπως σίγουρα υπήρξε ο ίδιος.

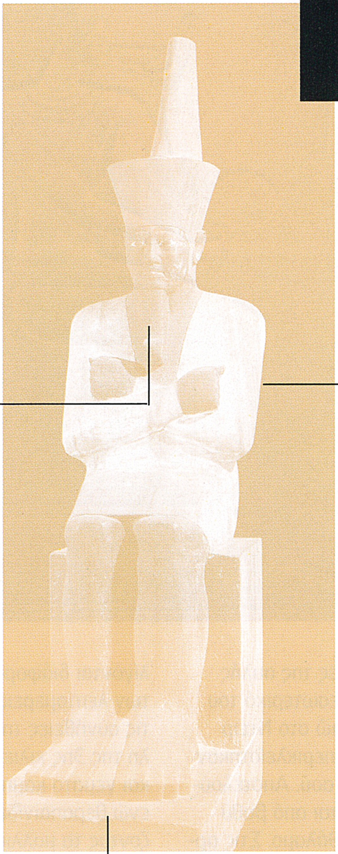

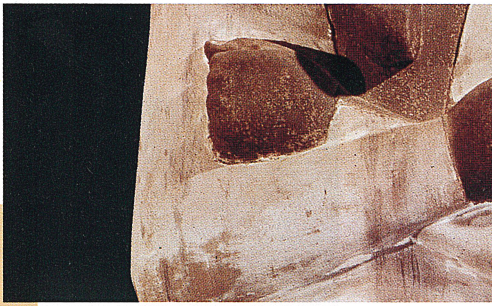

Τα χέρια κλειστά σε γροθιές, βαμμένα με μαύρο χρώμα, δημιουργούν επιτυχημένη χρωματική αντίθεση με το ένδυμα που αφήνει ακάλυπτο τον λαιμό. Αυτός ο μανδύας είναι τυπικός για τους εορτασμούς του ιωβηλαίου του ηγεμόνα, αλλά μάλλον ασυνήθιστος στην εικονογραφία της φαραωνικής αγαλματοποιίας. Η θέση των χεριών θυμίζει εκείνη των σαρκοφάγων σε σχήμα μούμιας, όπου επίσης υπονοείται η ομοιότητα του νεκρού με τον Όσιρι.

Το πρόσωπο του φαραώ έχει τετραγωνισμένα και αυστηρά χαρακτηριστικά, σύμφωνα με το ύφος που χαρακτηρίζει ολόκληρο το γλυπτό: τα χείλη είναι ίσια και σαρκώδη και τα αυτιά, υπερβολικά μεγάλα, εξέχουν με αφύσικο τρόπο από το στέμμα. Η σκληρότητα της φυσιογνωμίας μαλακώνει πάντως χάρη στην απίστευτα ζωντανή έκφραση των ζωγραφισμένων ματιών με τη μαύρη ίριδα που ξεχωρίζει μέσα στον λευκό βολβό.

Τα πόδια του φαραώ είναι πολύ βαριά και μεγάλα, με ελάχιστο πλάσιμο και χωρίς καθόλου ρεαλιστική αναζήτηση, σαν να προσχεδιάστηκαν απλώς στην πέτρα. Μαζί με τον κυβικό και ογκώδη θρόνο προσδίδουν βαρύτητα σε ολόκληρη τη μορφή, αναδεικνύοντας ακόμα περισσότερο το αίσθημα της στερεότητας του συνόλου.

Σαρκοφάγος από ασβεστόλιθο της Καουίτ

11η Δυναστεία, βασιλεία του Μεντουχοτέπ Β′
(2065-2014 π.Χ.)

Ασβεστόλιθος, ύψος 119 εκ.,
μήκος 262 εκ., πλάτος 119 εκ.
JE 47397
Ντέιρ ελ-Μπάχρι, ναός
του Μεντουχοτέπ Β′

Η Καουίτ ήταν μία από τις έξι πριγκίπισσες της αυλής του Μεντουχοτέπ Β′ που ετάφησαν στο εσωτερικό του μεγάλου ναϊκού συμπλέγματος του φαραώ στο Ντέιρ ελ-Μπάχρι. Οι τάφοι αυτών των κυριών περικλείστηκαν αργότερα από τον ανατολικό τοίχο του ναού. Αποτελούνται από έναν μικρό ναό, που ακολουθείται από βαθύ διάδρομο ο οποίος οδηγεί στον νεκρικό θάλαμο. Στις αρχές του 20ού αιώνα σε τρεις από αυτούς τους μικρούς υπόγειους χώρους βρέθηκαν οι σαρκοφάγοι ισάριθμων πριγκιπισσών, που ευτυχώς γλίτωσαν από την απληστία των τυμβωρύχων. Οι σαρκοφάγοι αποτελούν παραδείγματα της εκλεπτυσμένης αυλικής καλλιτεχνικής παραγωγής. Διακοσμούνται με κομψές ανάγλυφες σκηνές από την καθημερινή ζωή και έχουν ως πρωταγωνίστριες τις νεαρές γυναίκες του παλατιού. Στα τοιχώματα της σαρκοφάγου της Καουίτ, από λευκό ασβεστόλιθο, ξετυλίγονται διάφορα επεισόδια τα οποία, με την πληθώρα των λεπτομερειών τους, καταγράφουν με πιστό τρόπο τις συνήθειες της υψηλής αιγυπτιακής κοινωνίας στα τέλη της 3ης χιλιετηρίδας π.Χ. Η πριγκίπισσα, με το λεπτό και γεμάτο καμπύλες σώμα, κάθεται σε ψηλά καθίσματα ενώ θεραπαινίδες και υπηρέτες την περιποιούνται χτενίζοντας τα μαλλιά της, προσφέροντάς της αρωματική αλοιφή για το σώμα, κάνοντάς της αέρα με βεντάλια σε σχήμα φτερούγας πουλιού ή προτείνοντάς της μια κούπα γάλα. Το ανάγλυφο, ουσιώδες και νηφάλιο, δημιουργείται πάνω στο λείο φόντο της σαρκοφάγου επιτρέποντάς μας να χαρούμε πλήρως την ευαισθησία και την ακρίβεια ορισμένων λεπτομερειών. Τέτοιες λεπτομέρειες είναι οι κοντές φενάκες και τα πολυάριθμα κοσμήματα της πριγκίπισσας, πρελούδιο της πλούσιας παραγωγής κοσμημάτων στο Μέσο Βασίλειο.

Το γάλα που πίνει η πριγκίπισσα φέρνοντας στα χείλη της τη μικρή κούπα, την οποία κρατάει κομψά, της το προσφέρει ένας υπηρέτης που στέκεται μπροστά της. Ο άνδρας συνοδεύει την πράξη του με τα λόγια: «Για το *κα* σου, κυρία». Αυτή η φράση αναγράφεται στη σύντομη ιερογλυφική επιγραφή που τοποθετείται μπροστά από το πρόσωπό του σαν να πρόκειται για κόμικς.

Η πριγκίπισσα κρατά στο αριστερό της χέρι καθρέφτη, τυπικό αντικείμενο του γυναικείου καλλωπισμού. Ο συγκεκριμένος τύπος καθρέφτη με το ακριβές και καλοσχηματισμένο περίγραμμα εμφανίζεται συχνά μεταξύ των κτερισμάτων. Αποτελείται από έναν μεταλλικό δίσκο (χάλκινο ή αργυρό), γυαλισμένο για να επιτρέπει την αντανάκλαση, και από λαβή δουλεμένη στο σχήμα του μίσχου του παπύρου, όπως αναπαρίσταται πιστά σε αυτό το ανάγλυφο.

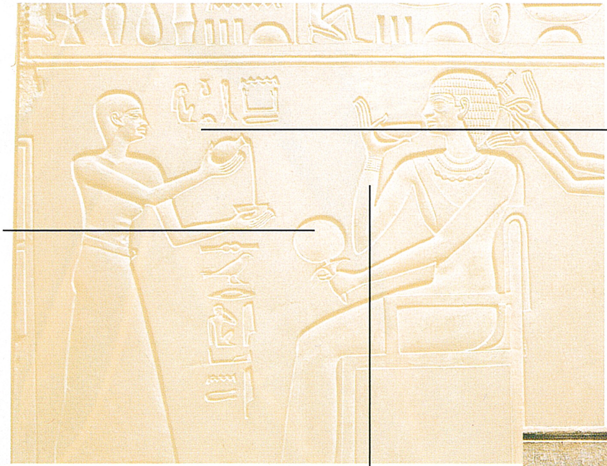

Η πόση του γάλακτος είχε για τους αρχαίους Αιγυπτίους ιδιαίτερη θρησκευτική σημασία. Η αγελάδα από την οποία προέρχεται το γάλα ήταν σύμβολο της θεάς Αθώρ. Έτσι το υγρό θεωρούνταν πολύτιμη πηγή αναγέννησης και θεοποίησης.

Ομοίωμα της απογραφής των ζώων

12η Δυναστεία, βασιλεία του Αμενεμχέτ Α' (1994-1964 π.Χ.)

Ζωγραφισμένο ξύλο,
ύψος 55 εκ.,
μήκος 173 εκ.,
πλάτος 72 εκ.
JE 46724
Ντλέιρ ελ-Μπάχρι,
τάφος του Μεκετρά

Το 1919-1920 οι ανασκαφές που διενεργήθηκαν στη ζώνη του Ντέιρ ελ-Μπάχρι από το Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης έφεραν στο φως τον τάφο του αξιωματούχου Μεκετρά. Ο τάφος περιείχε εξαιρετικά και πλούσια κτερίσματα, μεταξύ των οποίων πολυάριθμα ξύλινα ομοιώματα που σήμερα τα μοιράζονται το αμερικανικό μουσείο και το Μουσείο του Καΐρου. Τα ομοιώματα παρουσιάζουν σκηνές της καθημερινής και της αγροτικής ζωής τα οποία, με τον έντονο ρεαλισμό τους, φωτίζουν τα ήθη και τα έθιμα των αρχαίων Αιγυπτίων, μεταφέροντας στις τρεις διαστάσεις τις εικόνες ανάλογου περιεχομένου που ζωγραφίζονταν στους τοίχους των τάφων από την εποχή του Αρχαίου Βασιλείου. Στη μεγάλη σκηνή της απογραφής των βοοειδών ο ιδιοκτήτης παρίσταται στην παρουσίαση των ζώων, τα οποία οδηγούν μερικοί βοσκοί κρατώντας ράβδους και σχοινιά. Ο Μεκετρά κάθεται στη σκιά ενός μικρού αρχιτεκτονήματος με κίονες, μαζί με τον γιο του και τέσσερις γραφείς που καταγράφουν σε ισάριθμους παπύρους το αποτέλεσμα του ελέγχου. Το ομοίωμα ζωντανεύει από μια έντονη αίσθηση της κίνησης, χάρη στη σοφή απόδοση των ανθρώπινων μορφών που με διαφοροποιημένες χειρονομίες και στάσεις καθοδηγούν τον βηματισμό των ζώων. Η πολυχρωμία των ζώων και η χρήση υφάσματος για τα ενδύματα ορισμένων επιστατών τονίζουν τη μεγάλη παρατηρητικότητα των Αιγύπτιων καλλιτεχνών και τη βαθιά αναζήτηση της αληθοφάνειας από την πλευρά τους, με στόχο να απαθανατίσουν σε μια μικρογραφία μια συνηθισμένη σκηνή της αγροτικής ζωής.

Ζωγραφισμένο ξύλο,
ύψος 25 εκ.,
μήκος 93 εκ.,
πλάτος 42 εκ.
JE 46723
Ντέιρ ελ-Μπάχρι,
τάφος του Μεκετρά

Ομοίωμα υφαντηρίου

12η Δυναστεία, βασιλεία του Αμενεμχέτ Α' (1994-1964 π. Χ.)

Από τον τάφο του αξιωματούχου Μεκετρά προέρχεται και αυτό το ξύλινο ομοίωμα το οποίο ο θεατής παρατηρεί από ψηλά, κατασκοπεύοντας σχεδόν τη ζωηρή δραστηριότητα που εκτυλίσσεται στο εσωτερικό ενός υφαντηρίου. Στο εργαστήριο οδηγεί μια πόρτα που έχει αφεθεί σκόπιμα μισάνοιχτη για να δηλωθεί το πυρετώδες πηγαινέλα στον τόπο εργασίας. Τον χώρο καταλαμβάνουν δύο οριζόντιοι αργαλειοί στους οποίους υφαίνουν μερικές γυναίκες καθισμένες κατάχαμα. Άλλες γυναίκες όρθιες, κρατούν αδράχτια γύρω από τα οποία τυλίγονται πραγματικές κλωστές. Εργαλεία, δοχεία και κουβάρια είναι διασκορπισμένα στο δωμάτιο, κοντά στις εργάτριες. Κάποιες από αυτές, πάνω από το ένδυμα που είναι ζωγραφισμένο λευκό φορούν ένα κομμάτι ύφασμα που δένει στον ώμο με ρεαλιστικό τρόπο. Το ομοίωμα αποτελεί πολύτιμη μαρτυρία για τη δραστηριότητα της υφαντικής, με την οποία στην αρχαία Αίγυπτο καταπιάνονταν κυρίως οι γυναίκες, σε εργαστήρια που ενίοτε βρίσκονταν υπό τον άμεσο έλεγχό τους. Αυτά τα υφαντήρια κατασκεύαζαν υφάσματα για ενδύματα, ασπρόρουχα και σάβανα και προμήθευαν ακόμα και τη φαραωνική αυλή. Τα υφάσματα που φτιάχνονταν στην αρχαία Αίγυπτο ήταν από τα πολυτιμότερα του αρχαίου κόσμου και εξάγονταν σε διάφορες χώρες της Εγγύς Ανατολής.

Αιγύπτιοι στρατιώτες και Νούβιοι τοξότες

11η Δυναστεία (2135-1994 π.Χ.)

Αιγύπτιοι στρατιώτες: Ζωγραφισμένο ξύλο, ύψος 59 εκ., μήκος 169,5 εκ., πλάτος 62 εκ. JE 30986 = CG 258 Ασιούτ, τάφος του Μεσεχτί

Νούβιοι τοξότες: Ζωγραφισμένο ξύλο, ύψος 55 εκ., μήκος 190,2 εκ., πλάτος 72,3 εκ. JE 30969 = CG 257 Ασιούτ, τάφος του Μεσεχτί

Τα ομοιώματα που ανευρέθησαν στους τάφους της Πρώτης Μεταβατικής Περιόδου και του Μέσου Βασιλείου, εκτός από το να αναπαράγουν σκηνές της καθημερινής ζωής, ενίοτε προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες για την ιστορικοπολιτική κατάσταση στην Αίγυπτο της εποχής. Ιδιαίτερα οι ομάδες των στρατιωτών που προέρχονται από τον τάφο του πρίγκιπα του Ασιούτ, Μεσεχτί, φανερώνουν την αύξηση της δύναμης και την ανεξαρτησία που είχαν αποκτήσει οι κυβερνήτες των επαρχιών, σε μια περίοδο αποδυνάμωσης της κεντρικής εξουσίας στα τέλη της 3ης χιλιετίας π.Χ. Ο Μεσεχτί ήθελε να συνοδεύεται στη μετά θάνατον ζωή από τον μικρό προσωπικό του στρατό. Αυτό τον στρατό τον αποτελούσαν εντόπιοι στρατιώτες και ξένοι μισθοφόροι τοξότες. Και οι δύο ομάδες, που στερεώνονται σε ξύλινη βάση, αποτελούνται από σαράντα άνδρες στοιχισμένους σε δέκα σειρές των τεσσάρων ατόμων η καθεμία. Το σύνολο δημιουργεί την εντύπωση της συμπαγούς στρατιωτικής ομάδας που παρελαύνει με τάξη. Ο κίνδυνος της μονότονης επανάληψης ωστόσο αποφεύγεται έντεχνα, παραλλάσσοντας το ανάστημα και τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά καθενός στρατιώτη, όπως και τη θέση των δοράτων και των τόξων που κρατούν. Με αυτό τον τρόπο έχει κανείς πραγματικά την εντύπωση ότι παρακολουθεί μια στρατιωτική παρέλαση, όπου ο πιο προσεκτικός παρατηρητής θα μπορέσει να διαπιστώσει τα διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά, που μεταμορφώνουν για άλλη μια φορά τα δύο ομοιώματα σε επιτυχημένες αναπαραστάσεις της πραγματικότητας.

Ανάμεσα στις μεθόδους που υιοθετήθηκαν προκειμένου να προσδοθεί δυναμισμός στο στράτευμα των Αιγύπτιων στρατιωτών είναι η διαφορετική διακόσμηση των ασπίδων. Οι επιφάνειές τους με τα διαφόρων ειδών στίγματα αναπαράγουν την ποικιλία των δερμάτων των ζώων με τα οποία καλύπτονται.

Τα μαλλιά των Νουβίων είναι κοντά σε σχήμα κάσκας, σύμφωνα με την αιγυπτιακή μόδα, και κοσμούνται με ταινία που αποδίδεται με μια απλή λευκή γραμμή. Ένας από τους τοξότες της πρώτης γραμμής διαφοροποιείται από τους συντρόφους του χάρη στη σγουρή κοντή κόμη, που είναι τυπική της παράδοσης των Νουβίων. Τα πρόσωπα των στρατιωτών ζωντανεύουν από τα μεγάλα μάτια που ζωγραφίζονται με λευκό και ξεχωρίζουν με έντονη ζωηρότητα πάνω στο σκούρο χρώμα της επιδερμίδας.

Οι Νούβιοι στρατιώτες, των οποίων η ταυτότητα αποκαλύπτεται από το σκούρο χρώμα του δέρματός τους, φέρουν περισφύρια και περιδέραια, που αποδίδονται με μια λεπτή γραμμή ζωγραφισμένη με λευκό χρώμα, και φορούν φαρδιά πολύχρωμη ζώνη που καλύπτει τους γλουτούς, φαρδαίνει στους γοφούς και απολήγει μπροστά σε κατακόρυφη ταινία, που κοσμείται με γεωμετρικά μοτίβα πάνω σε ερυθρό φόντο.

Κεφαλή γυναικείου αγαλματιδίου

12η Δυναστεία, βασιλεία του Αμενεμχέτ Α' (1994-1964 π.Χ.)

Ζωγραφισμένο ξύλο με επιχρύσωση, ύψος 10,5 εκ.
JE 39390
Ελ-Λιστ, περιοχή της πυραμίδας του Αμενεμχέτ Α'

Κοντά στην πυραμίδα του φαραώ Αμενεμχέτ Α', η οποία ανεγέρθηκε στη βασιλική νεκρόπολη του Ελ-Λιστ, ανακαλύφθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα αυτό το μικρό και λεπτοκαμωμένο ξύλινο γυναικείο κεφάλι, που αποτελούσε τμήμα ενός αγάλματος του οποίου αργότερα βρέθηκαν οι βραχίονες. Η κομψή και εκλεπτυσμένη επεξεργασία, όπως και ο χώρος ανεύρεσης, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για το ομοίωμα πριγκίπισσας ή βασίλισσας. Το πρόσωπο, κατασκευασμένο από ανοιχτόχρωμο ξύλο επιμελώς λειασμένο, με νερά που ζωντανεύουν την επιφάνεια, έχει λεπτά και χαριτωμένα χαρακτηριστικά, τα οποία είναι απολύτως ευδιάκριτα. Λείπουν όμως τα μάτια, που αρχικά ήταν ένθετα. Η πυκνή φενάκη, βαμμένη μαύρη, κατασκευάστηκε χωριστά και στη συνέχεια στερεώθηκε στο κεφάλι. Η επίπεδη επιφάνεια πάνω από το μέτωπο έχει οδηγήσει στην υπόθεση ότι αρχικά υπήρχε εκεί στέμμα ή διάδημα που θα υπογράμμιζε τη στενή σχέση της γυναίκας με τη βασιλική αυλή. Αυτή η θεωρία φαίνεται να ενισχύεται από τη διακόσμηση της φενάκης με μικρά τετράγωνα από φύλλα χρυσού, που ήταν τοποθετημένα σε σχήμα σκακιέρας (διασώζονται μόνο εν μέρει) και μιμούνται τις πλούσιες κομμώσεις της εποχής οι οποίες στολίζονταν με πολύτιμα κοσμήματα.

Ελεφαντοστό,
ύψος 7,8 εκ.,
μήκος 15,8 εκ.,
πλάτος 4,5 εκ.
JE 63858
Ελ-Λιστ

Τρεις νάνοι χορευτές

12η Δυναστεία (1994-1781 π.Χ.)

Είτε πρόκειται για παιδικό παιχνίδι είτε για τελετουργικό αντικείμενο, το βέβαιο είναι ότι αυτό το περίεργο αντικείμενο, μολονότι μικρών διαστάσεων, αποτελεί ασυνήθιστο και πρωτότυπο έργο τέχνης. Βρέθηκε στον τάφο μιας κοπέλας που ονομαζόταν Χαπί και ήταν ενταφιασμένη στη νεκρόπολη του Ελ-Λιστ. Ανάμεσα στα κτερίσματα υπήρχαν ακόμη και παιχνίδια, όπως συνηθιζόταν, τα οποία προορίζονταν για τη μεταθανάτια ζωή. Τρεις μικροί πυγμαίοι από ελεφαντοστό, με ανασηκωμένα τα χέρια, στηρίζονται σε αντίστοιχες βάσεις σε σχήμα τροχαλίας, με μια οπή που τις διαπερνά και τοποθετημένες πάνω σε ορθογώνια επιφάνεια που επίσης διαθέτει μικρές οπές. Ολόκληρη η αρκετά ευρηματική κατασκευή επέτρεπε στις τρεις μορφές των νάνων να περιστρέφονται σε ένα είδος χορού, χάρη στα νήματα που ήταν περασμένα στις οπές, τυλιγμένα γύρω από τις τροχαλίες και τεντωμένα στις άκρες. Η σκηνή πρέπει να συμπληρωνόταν από έναν τέταρτο νάνο, που σήμερα βρίσκεται στο Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης, ο οποίος χτυπούσε τις παλάμες του για να δώσει ρυθμό στην κίνηση. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η επεξεργασία των τριών μορφών, οι οποίες αποδίδονται με εκπληκτικό ρεαλισμό τόσο ως προς τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά όσο και ως προς την εκτέλεση των σωμάτων. Τα πόδια τους είναι κοντά και λυγισμένα και φορούν μια απλή λωρίδα υφάσματος ριγμένη διαγώνια στο στήθος, το οποίο σε δύο περιπτώσεις διακοσμείται με περιδέραιο. Σίγουρα οι τεχνίτες που κατασκεύασαν αυτό το αντικείμενο, στο οποίο διαφαίνεται μια θρησκευτική σημασία, αν ληφθεί υπόψη η λατρευτική λειτουργία του χορού, είχαν παρατηρήσει από κοντά τους πυγμαίους, που από την εποχή του Αρχαίου Βασιλείου μεταφέρονταν στην Αίγυπτο από την κεντρική και τη νότια Αφρική για να ψυχαγωγήσουν τον βασιλιά και την αυλή του.

Διπλό άγαλμα του Αμενεμχέτ Γ' με τη μορφή του θεού Νείλου

12η Δυναστεία, βασιλεία του Αμενεμχέτ Γ' (1842-1794 π.Χ.)

Γκρίζος γρανίτης,
ύψος 160 εκ., πλάτος 100 εκ.
JE 18221 = CG 392
Τάνις

Εκπληκτικής πρωτοτυπίας είναι αυτό το διπλό άγαλμα του φαραώ Αμενεμχέτ Γ' ο οποίος κρατά μπροστά του έναν δίσκο γεμάτο ψάρια, από τον οποίο φαίνονται να ξεχειλίζουν άνθη λωτού, πτηνά και άλλα θαλασσινά, εμβληματικά της πλούσιας χλωρίδας και πανίδας της Αιγύπτου. Ο ηγεμόνας, με τα έντονα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά όπως συνηθιζόταν εκείνη την εποχή, φορά πυκνή φενάκη με πλεξίδες και πρόσθετη γενειάδα που χρησιμοποιούνταν από την Προδυναστική Περίοδο. Το ανώτερο τμήμα του κορμού, γυμνό και μυώδες, έχει μια ελαφρά κλίση προς τα εμπρός από το βάρος των προσφορών. Ολόκληρο το σώμα πλάθεται με προσοχή ακόμα και στην πίσω πλευρά, όπου μπορεί κανείς να θαυμάσει το συμπαγές σχήμα των γλουτών και των γοφών μέσα από το ένδυμα. Για να μη διασπαστεί η αυστηρή συμμετρία του συνόλου, τα δύο αγάλματα προβάλλουν το εξωτερικό πόδι, γεγονός που επισφραγίζει την εμφάνιση ενός τεχνοτροπικού νεωτερισμού: είναι η πρώτη φορά που μια μορφή κινείται προβάλλοντας το δεξιό πόδι. Το έργο στο σύνολό του ερμηνεύεται ως διπλό ομοίωμα του Αμενεμχέτ Γ' που αναπαρίσταται με τη μορφή του βασιλεύοντος φαραώ και του θεοποιημένου φαραώ. Σε αυτή την περίπτωση η θεότητα με την οποία ταυτίζεται είναι ο ίδιος ο Νείλος, που εξασφάλιζε την πλημμύρα του ποταμού χάρη στην οποία οι Αιγύπτιοι μπορούσαν να καλλιεργήσουν τη γη και να ψαρέψουν, δραστηριότητες που επέτρεπαν τη διατήρηση της ζωής στην κοιλάδα. Στη διάρκεια της 21ης Δυναστείας το άγαλμα μεταφέρθηκε από τον φαραώ Ψουσέννη στην Τάνιν, για να κοσμήσει μαζί με άλλα γλυπτά τη νέα πρωτεύουσα του βασιλείου.

Διάδημα της Σατ-Αθώρ-Ιουνίτ

12η Δυναστεία, βασιλεία του Αμενεμχέτ Γ' (1842-1794 π.Χ.)

Η εκλεπτυσμένη χρυσοχοϊκή παραγωγή του Μέσου Βασιλείου μαρτυρείται από μια σειρά εκπληκτικών ευρημάτων τα οποία ανακαλύφθηκαν στους τάφους ορισμένων πριγκιπισσών της 12ης Δυναστείας, που βρίσκονταν στις νεκροπόλεις του Ελ-Λαχούν, του Νταχσούρ και της Χαβάρα. Οι τάφοι αυτών των κυριών της αυλής, μολονότι είχαν εν μέρει συληθεί, απέδωσαν κτερίσματα όπως περιδέραια, διαδήματα, βραχιόλια, περισφύρια, ζώνες και καθρέφτες εκλεπτυσμένης κατασκευής, που αποτελούν στο σύνολό τους μία από τις κορυφώσεις της αιγυπτιακής τέχνης. Η Σατ-Αθώρ-Ιουνίτ, κόρη του φαραώ Σέσωστρι Β', πέθανε στη διάρκεια της βασιλείας του εγγονού της Αμενεμχέτ Γ' και ενταφιάστηκε κοντά στην πυραμίδα του πατέρα της στο Ελ-Λαχούν. Από τον τάφο της, που έφερε στο φως ο Πίτρι το 1914, προέρχεται αυτό το κομψό διάδημα που θα φοριόταν πάνω από φενάκη στολισμένη με χρυσά κοσμήματα. Το αντικείμενο αποτελείται από χρυσή ταινία διακοσμημένη με μια σειρά ρόδακες (παρόμοιους με εκείνους στο διάδημα της Νοφρέτ, σ. 40) και έναν *ουραίο* πάνω από το μέτωπο, βασιλικό σύμβολο. Πάνω σ' αυτή την ταινία στερεώνονται με μικρά καρφιά μερικές λωρίδες από χρυσό σε ζεύγη. Αυτές μιμούνται τα δύο ψηλά φτερά και μια σειρά μακριές κορδέλες, που έπεφταν πάνω στη φενάκη και κινούνταν σε κάθε βήμα της πριγκίπισσας. Οι ρόδακες και ο *ουραίος* διακοσμούνται με στοιχεία από λάπις λάζουλι, καρνεόλιο και πράσινη φαγεντιανή, ενώ το κεφάλι του ερπετού είναι ολόκληρο φτιαγμένο από λάπις λάζουλι με ένθετους μικρούς γρανάτες στη θέση των ματιών.

Χρυσός, λάπις λάζουλι, καρνεόλιο, πράσινη φαγεντιανή,
ύψος 44 εκ., πλάτος 19,2 εκ.
JE 44919 = CG 52641
Ελ-Λαχούν, ταφικό σύμπλεγμα του Σέσωστρι Β', τάφος της Σατ-Αθώρ-Ιουνίτ

Περιδέραιο με εγκόλπιο της Μερερέτ

12η Δυναστεία, βασιλεία του Αμενεμχέτ Γ' (1842-1794 π.Χ.)

Χρυσός, καρνεόλιο, τιρκουάζ, λάπις λάζουλι, ύψος του εγκολπίου 7,9 εκ., πλάτος 10,5 εκ.
JE 30875 = CG 52003
Νταχσούρ, ταφικό συγκρότημα του Σέσωστρι Γ', τάφος της Μερερέτ

Ανάμεσα στα κτερίσματα της πριγκίπισσας Μερερέτ, κόρης του Σέσωστρι Γ', βρέθηκε αυτό το περίτεχνο περιδέραιο με το εγκόλπιο, πιθανώς δώρο του αδελφού της και διαδόχου του θρόνου Αμενεμχέτ Γ'. Το κόσμημα, που αποτελούσε μέρος ενός πλούσιου θησαυρού ο οποίος ανακαλύφθηκε το 1894 στον τάφο της πριγκίπισσας, αποτελείται από ένα περιδέραιο με χάντρες από καρνεόλιο, λάπις λάζουλι και χρυσό στο οποίο κρέμεται ένα χρυσό διάτρητο ορθογώνιο τμήμα με ένθετους ημιπολύτιμους λίθους. Μέσα σε ένα πλαίσιο που μιμείται τη δομή ναού, εκτυλίσσεται μια σύνθετη παράσταση γεμάτη εικονογραφικά στοιχεία και ιερογλυφικά. Το θέμα, αρκετά συνηθισμένο στην Αίγυπτο, είναι ο ισχυρός και θριαμβευτής φαραώ που θανατώνει τους εχθρούς. Κάτω από τη μορφή ενός γύπα με ανοιγμένα φτερά, σύμβολο της θεάς Νεχμπέτ, «κυρίας του ουρανού», παρουσιάζεται ο ηγεμόνας σε διπλή κατοπτρική απεικόνιση, να αρπάζει έναν αιχμάλωτο από τα μαλλιά και να τον χτυπά με το ρόπαλο. Στο κέντρο αναγράφεται ο βασιλικός τίτλος και το όνομα στέψης του Αμενεμχέτ Γ' μέσα σε *δέλτους*. Μια αίσθηση *horror vacui (τρόμος του κενού)* χαρακτηρίζει τη σύνθεση, με την εισαγωγή πολλών ιερογλυφικών με συμβολική σημασία στα κενά διαστήματα της βασικής παράστασης. Η πίσω πλευρά είναι κατασκευασμένη ολόκληρη από χρυσό και η ίδια απεικόνιση αποδίδεται στο μέταλλο.

Η θεά γύπας Νεχμπέτ αποτελούσε μαζί με τη θεά κόμπρα Βουτώ (Ουαζέτ) το θεϊκό ζεύγος που προστάτευε τους Αιγύπτιους ηγεμόνες. Εδώ η Νεχμπέτ έχει τη μορφή του ιερού της πτηνού, με το σώμα και τα φτερά περίτεχνα δουλεμένα με την περίκλειστη τεχνική. Ο γύπας πλαισιώνεται από τους τίτλους της θεάς («κυρία του ουρανού» και «κυρίαρχη των Δύο Χωρών») και προσφέρει στον φαραώ τα ιερογλυφικά που συμβολίζουν τη ζωή και τη σταθερότητα, τα οποία κρατά στα νύχια του.

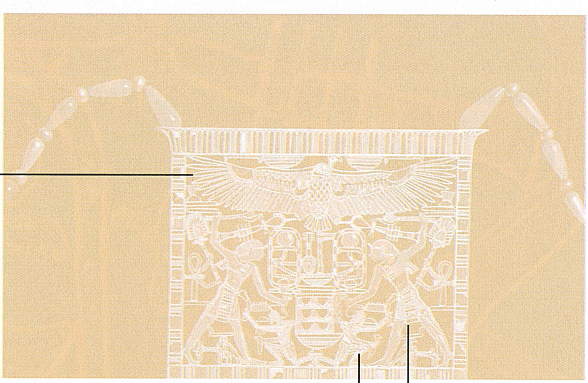

Ο φαραώ με τον *ουραίο* στο μέτωπο και το περιδέραιο *ουσέχ* γύρω από τον λαιμό, φορά ένδυμα που στερεώνεται με μια ραβδωτή λωρίδα μόνο στον ένα ώμο, η οποία μοιάζει με το μπροστινό τμήμα του περιζώματος και το πίσω μέρος του βασιλικού καλύμματος κεφαλής. Η δύναμη με την οποία χτυπά τον εχθρό υπογραμμίζεται από τη στάση του σώματος, που είναι σκυμμένο μπροστά με μεγάλη μορφική ισορροπία και αποτυπώνεται ακριβώς τη στιγμή που πραγματοποιεί την ορμητική κίνηση.

Ο εχθρός, που ταυτίζεται ως ξένος από την επιγραφή δίπλα του και από τη μυτερή γενειάδα που δεν είναι αιγυπτιακή, απεικονίζεται γονατιστός στη χαρακτηριστική στάση του ηττημένου, καθώς καταθέτει τα όπλα του στον φαραώ. Οι λεπτομέρειες του προσώπου αλλά και της κόμης, την οποία αρπάζει με δύναμη ο ηγεμόνας, φαίνονται πιο καθαρά στο πίσω μέρος του κοσμήματος.

Ιπποπόταμος

Δεύτερη Μεταβατική Περίοδος, 15η Δυναστεία (1650-1550 π.Χ.)

Γαλάζια φαγεντιανή,
ύψος 11,5 εκ.,
μήκος 21,5 εκ.
JE 21365
Ντρα Αμπού ελ-Νάγκα

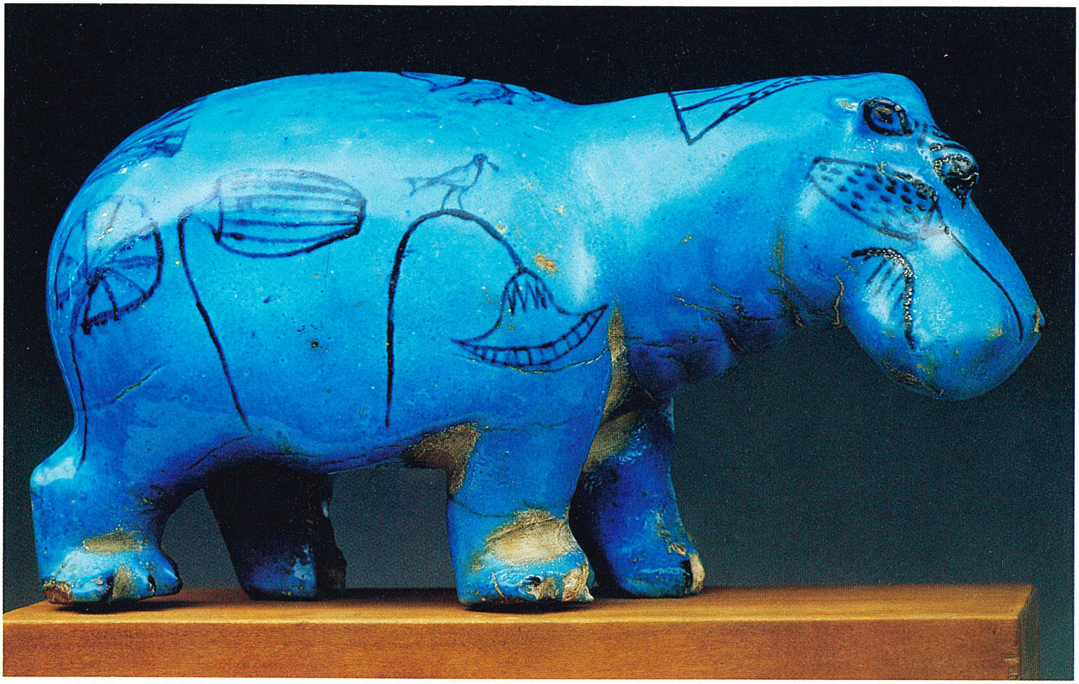

Ιδιαίτερα διαδεδομένοι ως κτερίσματα κατά το Μέσο Βασίλειο και τη Δεύτερη Μεταβατική Περίοδο, οι μικροί ιπποπόταμοι από φαγεντιανή αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα καλλιτεχνήματα της αρχαίας Αιγύπτου. Τα γλυπτά, συνήθως σε έντονο γαλάζιο χρώμα, απεικονίζουν το μεγάλο θηλαστικό που κατοικούσε από την Προδυναστική Περίοδο στους βάλτους του Δέλτα. Ο ιπποπόταμος θεωρούνταν από τους αρχαίους Αιγυπτίους ζώο με διπλή σημασία. Το αρσενικό, βίαιο, αδηφάγο και καταστροφέας των καλλιεργειών, θεωρούνταν σύμβολο του κακού και ισοδυναμούσε με την καταστροφική όψη του Σηθ. Προσπαθούσαν δε να το εξολοθρεύσουν με το τελετουργικό κυνήγι που ενίοτε είχε επικεφαλής τον ίδιο τον ηγεμόνα στους βάλτους του Βορρά. Ο θηλυκός ιπποπόταμος όμως είχε ευνοϊκή και αποτροπαϊκή σημασία, και αποτελούσε σύμβολο λατρείας ως απεικόνιση της Τοέρις ή Ταουαρέτ ή Ταούρτ (κυριολεκτικά «η Μεγάλη»), της εγκυμονούσας θεάς-ιπποπόταμου που προστάτευε τις εγκύους και τα βρέφη. Αυτό το μικρό γλυπτό ανήκει σε μια συνηθισμένη κατηγορία, η οποία ύστερα από μια φάση ευρείας διάδοσης εξαφανίστηκε γύρω στα τέλη της 17ης Δυναστείας. Η επιφάνεια του ιπποπόταμου φέρει τη χαρακτηριστική εφυάλωση, πάνω στην οποία ζωγραφίζονται με μαύρο χρώμα τα μάτια, το στόμα και τα αυτιά του ζώου, καθώς επίσης και ορισμένα νατουραλιστικά μοτίβα διάσπαρτα στο σώμα. Πρόκειται γενικά για άνθη λωτού και άλλα υδροχαρή φυτά, που θυμίζουν τους βάλτους όπου ζούσε το μεγάλο θηλαστικό.

Χρυσός
Αλυσίδα: μήκος 59 εκ.,
κάθε περίαπτο:
μήκος 9 εκ.
JE 4694 = CG 52671
Ντρα Αμπού ελ-Νάγκα

Αλυσίδα με περίαπτα σε μορφή μύγας

18η Δυναστεία, βασιλεία του Άμωσι (1550-1525 π.Χ.)

Αυτό το περιδέραιο, εξαίσιο δείγμα κομψότητας και καλλιτεχνικής έκφρασης, αποτελείται από μια χρυσή αλυσίδα σε πυκνή πλέξη από την οποία κρέμονται τρία εξαρτήματα σε μορφή μύγας, από παχύ φύλλο χρυσού. Τα έντομα, απολύτως αναγνωρίσιμα παρ' όλη την απλότητα της μορφής, έχουν φαρδιά λεία φτερά και καταλήγουν στο επάνω μέρος σε δύο μεγάλα στρογγυλά μάτια. Το περιδέραιο ανακαλύφθηκε, μαζί με άλλα πολύτιμα αντικείμενα, το 1859 από τους αντιπροσώπους του Μαριέτ στη θηβαϊκή νεκρόπολη του Ντρα Αμπού ελ-Νάγκα και, σύμφωνα με τις αναφορές της εποχής, προερχόταν από τον τάφο της βασίλισσας Αχοτέπ. Ορισμένα ευρήματα που ήρθαν τότε στο φως, ανάμεσα στα οποία εγχειρίδια και πελέκεις με προφανή στρατιωτική σημασία, ελάχιστη σχέση μοιάζουν να έχουν με τα κτερίσματα μιας βασίλισσας. Το ίδιο συμβαίνει και με το περιδέραιο, που εκπροσωπεί τον λεγόμενο «χρυσό της ανταπόδοσης»: ένα δώρο που προοριζόταν αποκλειστικά για τους στρατιωτικούς που διακρίνονταν για το θάρρος και το σθένος τους στο πεδίο της μάχης. Το παράδοξο γεγονός μπορεί να ερμηνευτεί στη βάση δύο διαφορετικών υποθέσεων. Ο μικρός θησαυρός που περιλάμβανε τα όπλα και το περιδέραιο είχε προσφερθεί στην Αχοτέπ από τους γιους της, τον Κάμωσι και τον Άμωσι, που υπήρξαν και οι δύο γενναίοι φαραώ που αγωνίστηκαν εναντίον της ξένης κυριαρχίας των Υξώς. Τα ονόματα των δύο ηγεμόνων εμφανίζονται πράγματι σε ορισμένα από τα αντικείμενα που έφεραν στο φως οι άνδρες του Μαριέτ. Διαφορετικά πρέπει να υποθέσουμε ότι τα ευρήματα στρατιωτικής σημασίας αποτελούσαν αρχικά μέρος των κτερισμάτων των δύο φαραώ και δεν προέρχονται από τον υπόγειο τάφο της βασίλισσας, αλλά από κάποιον άλλο χώρο, πιθανώς μια κοντινή κρύπτη, όπου είχαν θαφτεί ήδη από την αρχαιότητα.

Σαρκοφάγος της Αχοτέπ

18η Δυναστεία, βασιλεία του Άμωσι (1550-1525 π.Χ.)

Ξύλο με επίστρωση από κονίαμα, φύλλα χρυσού, αλάβαστρο και οψιανός, μήκος 212 εκ.
JE 4663 = CG 28501
Ντρα Αμπού ελ-Νάγκα, τάφος της βασίλισσας Αχοτέπ

Η μούμια της βασίλισσας Αχοτέπ είχε ενταφιαστεί στον τάφο του Ντρα Αμπού ελ-Νάγκα μέσα σε μια επιβλητική ξύλινη σαρκοφάγο σε σχήμα μούμιας που το κάλυμμά της ήταν επενδυμένο με λεπτά φύλλα χρυσού πάνω από επίστρωση κονιάματος. Η σαρκοφάγος ανήκει σε ένα είδος που ονομάζεται *ρισί* (από την αραβική λέξη «πλουμιστός, στολισμένος με φτερά»), ιδιαίτερα διαδεδομένο στη Δεύτερη Μεταβατική Περίοδο. Το σώμα της νεκρής μοιάζει πράγματι να τυλίγεται σε πυκνά φτερά, που παραπέμπουν στα φτερά της θεάς Ίσιδος ενώ αγκαλιάζει και προστατεύει τη μούμια της Αχοτέπ. Το πρόσωπο, με χαριτωμένα και λεπτά χαρακτηριστικά, ζωντανεύει χάρη στα μάτια από αλάβαστρο και οψιανό και πλαισιώνεται από πυκνή φενάκη της οποίας οι βόστρυχοι, που αποδίδονται με λεπτές χαράξεις στην επιφάνεια, έχουν μπροστά δύο μεγάλες καμπυλωτές απολήξεις διακοσμημένες με έναν σκούρο πυρήνα. Πάνω από το μέτωπο υπήρχε κάποτε ένας *ουραίος*, βασιλικό έμβλημα, πιθανώς κατασκευασμένος από μέταλλο, του οποίου σώζεται η μακριά ελικοειδής ουρά. Η βασίλισσα φαίνεται να φορά ένα φαρδύ περιδέραιο πάνω στο οποίο απεικονίζονται οι θεές Βουτώ (Ουαζέτ) και Νεχμπέτ, με τη μορφή κόμπρας και γύπα αντίστοιχα, σύμβολα της ενότητας του βασιλείου. Στο σώμα της βασίλισσας επίσης, μολονότι αποδίδεται εντελώς σχηματικά, ο καλλιτέχνης επιδίδεται σε μια ρεαλιστική αναζήτηση δημιουργώντας δύο κατακόρυφες προεξοχές που υποδεικνύουν την παρουσία των ποδιών. Το όνομα της Αχοτέπ είναι γραμμένο μέσα σε *δέλτο*, στην ιερογλυφική επιγραφή που είναι χαραγμένη στο κέντρο του καλύμματος.

Σαρκοφάγος της Αμώσης Μεριταμούν

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Α' (1525-1504 π.Χ.)

Ξύλο κέδρου,
μήκος 313,5 εκ.
JE 53140
Ντέιρ ελ-Μπάχρι,
λαξευτός τάφος ΤΤ 358

Μεγαλόπρεπο σχήμα, πολύτιμα υλικά και λεπτοκαμωμένη εκτέλεση καθιστούν αυτήν τη σαρκοφάγο ένα αυθεντικό αριστούργημα της καλλιτεχνικής παραγωγής του Νέου Βασιλείου. Όπως φαίνεται από την ιερογλυφική επιγραφή στο κέντρο του καλύμματος, η σαρκοφάγος ανήκε σε μια βασίλισσα που ονομαζόταν Αμώση Μεριταμούν. Οι απόψεις σχετικά με την ακριβή ταυτότητά της ακόμα διίστανται, καθώς στη διάρκεια της 18ης Δυναστείας έζησαν δύο βασίλισσες με το ίδιο όνομα που η μία υπήρξε σύζυγος του Αμένωφι Α' και η άλλη του Αμένωφι Β'. Η σαρκοφάγος, που προέρχεται από έναν μικρό τάφο του Ντέιρ ελ-Μπάχρι ο οποίος στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ως χώρος εναπόθεσης για άλλες μούμιες, είναι κατασκευασμένη από πολύτιμο ξύλο κέδρου, το οποίο στην αρχαιότητα εισαγόταν από την περιοχή του Λιβάνου. Αυτή η λεπτομέρεια υποδεικνύει τη σπανιότητα του αντικειμένου, το οποίο θυμίζει περίοπτο γλυπτό. Το κάλυμμα αρχικά πρέπει να διακοσμούνταν με φύλλα χρυσού και ημιπολύτιμους λίθους, που είχαν αφαιρέσει οι τυμβωρύχοι ήδη στην αρχαιότητα. Στα χρόνια της 21ης Δυναστείας, έπειτα από μια συντήρηση που αποφάσισαν οι ιερείς των Θηβών, ο χρυσός που είχε απομακρυνθεί αντικαταστάθηκε εν μέρει από κίτρινο βερνίκι, τα ένθετα διακοσμητικά στοιχεία από μπλε χρώμα και τα μάτια από χρωματιστή υαλόμαζα, απομίμηση του οψιανού, του αλάβαστρου και του λάπις λάζουλι. Το πρόσωπο είναι σκαλισμένο και λειασμένο πάνω στο ξύλο με εκπληκτική δεξιοτεχνία. Χάρη στη σταδιακή μετάβαση από το ένα επίπεδο στο άλλο αποδίδεται ρεαλιστικά το απαλό σχήμα των παρειών και η γλυκιά καμπύλη των χειλιών. Τα χέρια της βασίλισσας, που κρατούν το σκήπτρο *ουάζ*, σύμβολο αναγέννησης και νεότητας, ακουμπούν στο στήθος πάνω από το δικτυωτό μοτίβο από όπου ξεπροβάλλει διακριτικά η καμπύλη του στήθους. Το κατώτερο τμήμα του καλύμματος διακοσμείται με ένα ανάλαφρο σχέδιο από χαραγμένα φτερά.

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 61 εκ.
JE 56259 A - 56262
Ντέιρ ελ-Μπάχρι, ταφικός ναός της Χατσεψούτ

Κολοσσική κεφαλή της Χατσεψούτ

18η Δυναστεία, βασιλεία της Χατσεψούτ (1479-1458 π.Χ.)

Η Χατσεψούτ δεν ήταν η πρώτη ούτε η τελευταία γυναίκα που ανέβηκε στον θρόνο της Αιγύπτου στη μακρά ιστορία της χώρας. Υπήρξε όμως η μόνη που επέλεξε να απεικονιστεί ως άνδρας φαραώ, συνδυάζοντας χαρακτηριστικά στοιχεία της ανδρικής εικονογραφίας με χαρακτηριστικά που αφήνουν να διαφανεί η θηλυκότητά της. Στον μεγαλοπρεπή ταφικό ναό, που έχτισε η βασίλισσα στην αμφιθεατρική κοιλάδα του Ντέιρ ελ-Μπάχρι, είχαν ανεγερθεί πολλά κολοσσιαία αγάλματα, εν μέρει εξαφανισμένα, τα οποία την αναπαριστούσαν με τη μορφή του Οσίριδος, υπογραμμίζοντας με αυτό τον τρόπο τη μετά θάνατον ταύτισή της με τον θεό του άλλου κόσμου. Αυτή η κολοσσιαία κεφαλή ανήκε σε ένα από εκείνα τα μνημειώδη γλυπτά που ακουμπούσαν στους πεσσούς του τρίτου και τελευταίου επιπέδου του ναού. Στην επιφάνειά της διατηρούνται τα αρχικά χρώματα. Το πρόσωπο της Χατσεψούτ, με την ερυθρωπή επιδερμίδα που χαρακτήριζε τους άνδρες, έχει τα λεπτά και χαριτωμένα χαρακτηριστικά που συνηθίζονταν στην αγαλματοποιία της περιόδου, τα οποία συναντώνται επίσης στην περίοδο του διαδόχου της Τούθμωσι Γ΄. Τα μάτια, βαμμένα με μια φαρδιά σκούρα γραμμή που συνεχίζεται μέχρι τους κροτάφους, έχουν μεγάλη διεσταλμένη κόρη και ονειροπόλο βλέμμα, ενώ τα χείλη σχηματίζουν ένα ανάλαφρο και γαλήνιο χαμόγελο. Από το διπλό στέμμα, σύμβολο της ενωμένης Αιγύπτου, διατηρείται μόνο το κατώτερο τμήμα, όπου κάποτε ήταν στερεωμένος ο *ουραίος*. Εξίσου αποσπασματικά σώζεται η πρόσθετη γενειάδα, με ίχνη από γαλάζιο χρώμα, σύμβολο της θεϊκής φύσης της βασίλισσας.

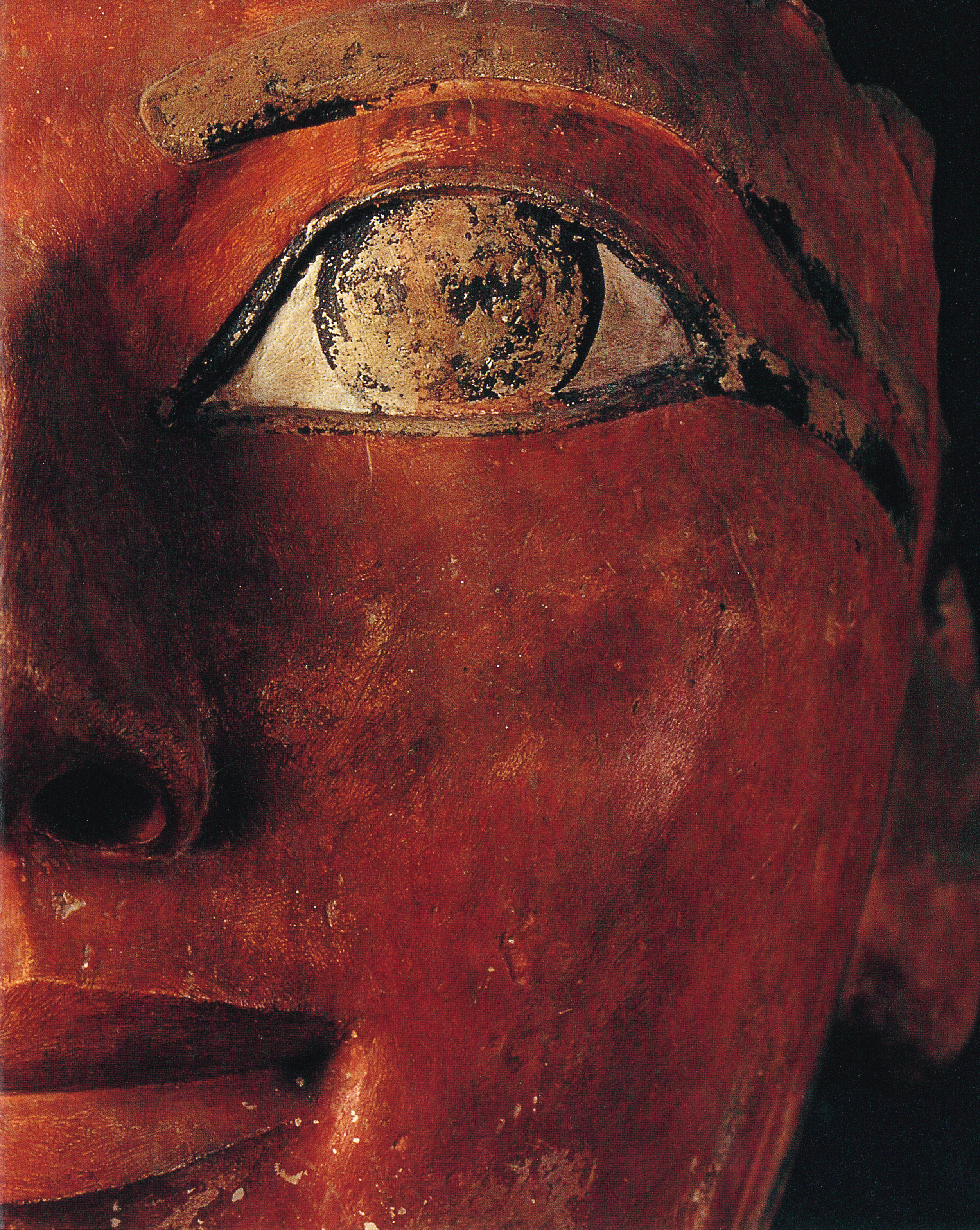

Ανάγλυφο με την αποστολή στην Πουντ

18η Δυναστεία, βασιλεία της Χατσεπσούτ (1479-1458 π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, 49 x 45 εκ.
JE 14276 - 89661
Ντέιρ ελ-Μπάχρι, ταφικός ναός της Χατσεψούτ

Η Πουντ ήταν η μυθική χώρα της ανατολικής Αφρικής, που βρισκόταν κατά προσέγγιση στη σημερινή Σομαλία, το Σουδάν ή την Ερυθραία, όπου ταξίδευαν από την εποχή του Αρχαίου Βασιλείου οι απεσταλμένοι των φαραώ για να βρουν πολύτιμες πρώτες ύλες ανύπαρκτες στην Αίγυπτο, όπως ελεφαντοστό, έβενο, λιβάνι, μύρο, χρυσό, αλλά και ορισμένα άγρια ζώα. Από τις πηγές φαίνεται ότι μεγάλο μέρος του ταξιδιού προς την Πουντ γινόταν διά θαλάσσης, πλέοντας κατά μήκος των ακτών της Ερυθράς Θάλασσας. Η Χατσεπσούτ επίσης, στα πρώτα χρόνια της βασιλείας της, έστειλε σε εκείνη τη μακρινή χώρα μια πολυπληθή ομάδα ανδρών υπό την αρχηγία του μεγάλου δημόσιου αξιωματούχου Πανέσι, με σκοπό να ανταλλάξουν αιγυπτιακά προϊόντα με πολύτιμα εξωτικά εμπορεύματα. Ο απολογισμός αυτού του μακρινού ταξιδιού απαθανατίστηκε σε ορισμένες ανάγλυφες σκηνές στη νότια στοά του κεντρικού επιπέδου του ναού του Ντέιρ ελ-Μπάχρι. Πρόκειται για το πρώτο δείγμα «ιστορικού ανάγλυφου», που θα γνώριζε μεγάλη επιτυχία στις επόμενες περιόδους, όταν επρόκειτο να μνημονευθούν σημαντικά γεγονότα, κυρίως στρατιωτικού χαρακτήρα. Οι σκηνές που σχετίζονται με την αποστολή στην Πουντ, μερικές από τις οποίες βρίσκονται ακόμα επί τόπου, αφηγούνται την άφιξη των Αιγυπτίων και τη συνάντησή τους με τους κατοίκους της περιοχής. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το τμήμα που απεικονίζει τον ηγεμόνα της Πουντ, με μακριά μυτερή γενειάδα και ένα εγχειρίδιο στερεωμένο στη ζώνη, τον οποίο ακολουθεί η σύζυγός του με παραμορφωμένο σώμα. Η γυναίκα, που απαθανατίστηκε με εκπληκτικό ρεαλισμό αγγίζοντας τα όρια της καρικατούρας, έχει πρόσωπο με εμφανώς νεγροειδή χαρακτηριστικά και μοιάζει να πάσχει από στεατοπυγία.

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 225 εκ., πλάτος 157 εκ. βάθος 404 εκ. JE 38574 Ντέιρ ελ-Μπάχρι

Ναΐσκος της Αθώρ

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τούθμωσι Γ' (1479-1425 π.Χ.)

Ανάμεσα στον ναό της Χατσεπσούτ και τον διπλανό του Μεντουχοτέπ Β' στο Ντέιρ ελ-Μπάχρι, ο Τούθμωσις Γ' έχτισε έναν ναΐσκο λαξευμένο στον βράχο, αφιερωμένο στη λατρεία της θεάς-αγελάδας Αθώρ, που από καιρό λατρευόταν στη θηβαϊκή νεκρόπολη ως «κυρία της Δύσης», και άρα ως προστάτιδα των νεκρών. Στον ναΐσκο, που ανακαλύφθηκε το 1906, διατηρούνται εξαίσιες παραστάσεις με ζωηρά χρώματα, που σήμερα εκτίθενται σε μια αίθουσα του μουσείου. Η σκηνή στο βάθος παρουσιάζει τον ηγεμόνα ενώ κάνει προσφορές στον θεό Άμμωνα-Ρα. Στα πλευρικά τοιχώματα, κάτω από μια ζώνη με φυτικό μοτίβο, ο Τούθμωσις Γ', μαζί με τη σύζυγό του και δύο πριγκίπισσες, προσφέρει σπονδές στη θεά Αθώρ, η οποία απεικονίζεται με χαρακτηριστικά ανθρώπου και αγελάδας. Μέσα στον ναΐσκο ανακαλύφθηκε το άγαλμα μιας βοοειδούς, σύμβολο της Αθώρ, που φέρει κάλυμμα κεφαλής το οποίο αποτελείται από διάφορα στοιχεία με θρησκευτική σημασία: τον ηλιακό δίσκο ανάμεσα σε δύο κέρατα αγελάδας, τον *ουραίο* και δύο ψηλά φτερά. Το γλυπτό ανάγεται στην περίοδο της βασιλείας του φαραώ Αμένωφι Β', γιου και διαδόχου του Τούθμωσι Γ', όπως συμπεραίνεται από τη *δέλτο* στον τράχηλο του ζώου. Η ζωόμορφη θεά, που φαίνεται να αναδύεται από έναν πάπυρο, απεικονίζεται ενώ θηλάζει τον φαραώ βρέφος που αναπαρίσταται σε δισδιάστατη μορφή ανάμεσα στα πόδια της. Ο ίδιος φαραώ, ενήλικος πλέον και με τα βασιλικά διάσημα, εμφανίζεται σχεδόν ολόγλυφος κάτω από το κεφάλι της αγελάδας, που τον προστατεύει συμβολικά με την παρουσία της.

Σαρκοφάγος του Γιούγια

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Γ' (1387-1350 π.Χ.)

Επιχρυσωμένο ξύλο, ασημένια ελάσματα, υαλόμαζα, αλάβαστρο και καρνεόλιο, μήκος 204 εκ., CG 51004 Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος των Γιούγια και Τούγιου

Ο Γιούγια και η Τούγιου ήταν οι γονείς της Τεγιέ, μιας από τις σημαντικότερες βασίλισσες στην ιστορία της Αιγύπτου, συζύγου του Αμένωφι Δ'-Ακενατών, του αναμορφωτή ηγεμόνα που πραγματοποίησε μια πραγματική θρησκευτική και καλλιτεχνική επανάσταση στη διάρκεια της 18ης Δυναστείας. Ο Γιούγια, ο οποίος καταγόταν από το Αχμίμ, ήταν ιερέας «αστικής» προέλευσης, που χάρη στην εξ αγχιστείας συγγένειά του με τον φαραώ απέκτησε το ασυνήθιστο προνόμιο να έχει τάφο στη βασιλική νεκρόπολη της Κοιλάδας των Βασιλέων. Ο υπόγειος τάφος, που ανακαλύφθηκε το 1905, αφού είχε συληθεί στην αρχαιότητα, περιείχε ακόμα μεγάλο μέρος των πλούσιων κτερισμάτων και τις σαρκοφάγους του ζεύγους. Η εσωτερική σαρκοφάγος του Γιούγια είναι κατασκευασμένη με εξαιρετική φροντίδα και προσοχή στις λεπτομέρειες. Εξωτερικά καλύπτεται από ελάσματα χρυσού ενώ το εσωτερικό είναι επενδυμένο με ελάσματα αργύρου. Πάνω στο ανθρωπόμορφο κάλυμμα απεικονίζεται ο νεκρός. Το όμορφο πρόσωπο με τη γαλήνια έκφραση πλαισιώνεται από φενάκη που αφήνει ακάλυπτα τα αυτιά. Τα μάτια είναι ένθετα από αλάβαστρο (ο βολβός) και μαύρη υαλόμαζα (η ίριδα), με μια μικρή κόκκινη πινελιά στην εσωτερική γωνία. Το περίγραμμα των ματιών και τα φρύδια είναι από γαλάζια υαλόμαζα. Στον θώρακα υπάρχει ένα μεγάλο περιδέραιο, το οποίο σχηματίζεται από πολλές σειρές ένθετων ψηφίδων, κάτω από το οποίο ξεχωρίζει, με ανοιγμένα τα φτερά η θεά-γύπας Νεχμπέτ. Πιο κάτω απεικονίζεται η θεά του ουρανού Νουτ. Επιγραφές, άλλες παραστάσεις θεοτήτων και μαγικά σύμβολα συμπληρώνουν τη διακόσμηση της σαρκοφάγου για να εξασφαλίσουν την ανάπαυση στον Γιούγια.

Ύφασμα με κονίαμα, φύλλα χρυσού, υαλόμαζα, αλάβαστρο, ύψος 40 εκ.
JE 95254 = CG 51009
Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος των Γιούγια και Τούγιου

Νεκρική προσωπίδα της Τούγιου

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Γ' (1387-1350 π.Χ.)

Η μούμια της Τούγιου, η οποία ήταν ενταφιασμένη μαζί με τον σύζυγό της τον Γιούγια σε έναν τάφο της Κοιλάδας των Βασιλέων, είχε τοποθετηθεί σε σαρκοφάγο με σχήμα μούμιας (που στη συνέχεια είχε κλειστεί μέσα σε άλλες δύο σαρκοφάγους), με το πρόσωπο καλυμμένο με νεκρική προσωπίδα, όπως συνηθιζόταν. Πάνω από την προσωπίδα, που σύμφωνα με τους αρχαίους Αιγυπτίους προστάτευε το πρόσωπο και διαιώνιζε με αυτό τον τρόπο την ταυτότητα του νεκρού, είχε απλωθεί ένα λεπτό λινό ύφασμα του οποίου διατηρούνται μερικά σκούρα ίχνη στη φενάκη και στο περιδέραιο. Το ύφασμα αφαιρέθηκε στη διάρκεια μιας πρόσφατης συντήρησης, προκειμένου να αποκατασταθεί η προσωπίδα που είχε βρεθεί σπασμένη στα δύο. Το πρόσωπο της Τούγιου είναι μάλλον πλατύ και γεμάτο, και πλαισιώνεται από φενάκη που αναδεικνύει ακόμα περισσότερο το τετραγωνισμένο σχήμα του. Τα μάτια, από χρωματιστή υαλόμαζα και αλάβαστρο, είναι μικρά και επιμηκυσμένα, σύμφωνα μια τεχνοτροπική τάση που είχε επικρατήσει την εποχή του Αμένωφι Γ'. Το μεγάλο περιδέραιο που καλύπτει το στήθος της νεκρής αποτελείται από ένθετα τμήματα τα οποία αποδίδουν σειρές από χάντρες στο σχήμα του ιερογλυφικού συμβόλου *νέφερ* (ψηλά) και φυτικών μοτίβων. Τα θηλυκώματα του περιδεραίου σε σχήμα άνθους λωτού βρίσκονται πάνω σε κάθε ώμο. Το άνθος αυτό, σύμβολο αναγέννησης, απεικονίζεται και στο μέτωπο της Τούγιου.

Άγαλμα του Αμένωφι γιου του Χάπου

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Γ' (1387-1350 π.Χ.)

Γκρίζος γρανίτης, ύψος 128 εκ.
JE 44861
Καρνάκ, ναός του Άμμωνος-Ρα

Ο Αμένωφις ο γιος του Χάπου είχε αναγνωρισθεί από την αρχαιότητα ως σοφός με θαυματουργικές ικανότητες και υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους κρατικούς λειτουργούς στην υπηρεσία του φαραώ Αμένωφι Γ'. Επέβλεψε για λογαριασμό του την κατασκευή ορισμένων αγαλμάτων και μιας σειράς μνημειωδών κτιρίων στην περιοχή των Θηβών. Η υψηλή κοινωνική του θέση επιβεβαιώνεται από το προνόμιο που του παραχωρήθηκε από τον ηγεμόνα, ως ένδειξη βαθιάς εκτίμησης, να έχει δικό του ταφικό ναό (κατεστραμμένος πλέον) στη δυτική όχθη των Θηβών, στην περιοχή που σήμερα ονομάζεται Μεντινέτ Χαμπού. Ο Αμένωφις ο γιος του Χάπου είχε επίσης την τιμή να δει τοποθετημένα στον σημαντικότερο θρησκευτικό ιερό χώρο της αρχαίας Αιγύπτου, τον ναό του Άμμωνος-Ρα στο Καρνάκ, ορισμένα αγάλματα που τον αναπαριστούν. Ένα από αυτά, που προέρχεται από τον δέκατο πυλώνα, δείχνει τον κρατικό λειτουργό στη χαρακτηριστική στάση του γραφέα, για να υπογραμμίσει το γεγονός ότι πρόκειται για καλλιεργημένο και μορφωμένο άνθρωπο. Ο τύπος του αγάλματος που επελέγη, χαρακτηριστικός του Μέσου Βασιλείου, υποδεικνύει επίσης το ενδιαφέρον του για μια ιστορική εποχή που θεωρείται «κλασική», από την οποία οι Αιγύπτιοι αντλούσαν έμπνευση από την εποχή του Νέου Βασιλείου. Το πρόσωπο του Αμένωφι του γιου του Χάπου, με τη λεπτοκαμωμένη φυσιογνωμία, χαρακτηριστική της εποχής που έζησε, είναι σκυμμένο πάνω στον πάπυρο που έχει απλωμένο στα πόδια του, όπου είναι χαραγμένοι ιερογλυφικοί χαρακτήρες. Κρεμασμένη στον αριστερό ώμο του απεικονίζεται, σε χαμηλό ανάγλυφο, η παλέτα για τα μελάνια, ενώ δύο *δέλτοι* με τα ονόματα του φαραώ Αμένωφι Γ' είναι χαραγμένες στον θώρακα και στον δεξιό ώμο. Οι πτυχώσεις λίπους που πλάθουν τον θώρακα υποδεικνύουν την ανώτερη κοινωνική του θέση, σύμφωνα με μια πολύ διαδεδομένη στην αιγυπτιακή τέχνη τεχνοτροπική σύμβαση.

Ζωγραφισμένο ξύλο
και ελεφαντοστό,
ύψος 14 εκ.
JE 31382
Σεΐχ Αμπντ ελ-Κουρνά,
τάφος του Χατιάι

Δοχείο για αλοιφή

18η Δυναστεία, αρχές της βασιλείας του Αμένωφι Δ'-Ακενατών (1350-1333 π.Χ.)

Η οξυδέρκεια και η σχολαστική παρατηρητικότητα των Αιγύπτιων τεχνιτών εκδηλώνεται συχνά στα μικρά αντικείμενα καθημερινής χρήσης, που απέχουν από την πολυτελή καλλιτεχνική παραγωγή της αυλής. Ένα τέτοιο δείγμα είναι αυτό το μικρό δοχείο για αλοιφή, που βρέθηκε σε τάφο της θηβαϊκής νεκρόπολης ο οποίος περιείχε τρεις ταφές, τριών γυναικών και ενός άνδρα. Σε μία από αυτές, την «κυρία του σπιτιού» Σιαμούν, ανήκε το συγκεκριμένο αντικείμενο, που σχηματίζεται από ένα μικρό δοχείο και από τη μορφή ενός υπηρέτη που το υποβαστάζει, ο οποίος λυγίζει ρεαλιστικά κάτω από το βάρος που μεταφέρει. Το δοχείο, σε σχήμα που μιμείται τη συριακή κεραμική παραγωγή, κλείνει με καπάκι που συνδέεται με τη λαβή με ένα κορδόνι. Δύο λαβές, γύρω από τις οποίες πρέπει να τυλιγόταν σπάγκος, επέτρεπαν να κλείνει το δοχείο της αλοιφής στερεώνοντας το καπάκι στον λαιμό του δοχείου, που διακοσμείται με γεωμετρικά και σχηματοποιημένα μοτίβα σε ερυθρωπό φόντο. Η κοιλιά του δοχείου είναι διακοσμημένη με ένα επαναλαμβανόμενο νατουραλιστικό μοτίβο: ένα μοσχαράκι από ένθετο αλάβαστρο χοροπηδάει ανέμελο ανάμεσα στους θάμνους. Η μορφή του υπηρέτη, που κρατά και με τα δύο χέρια το δοχείο, μοιάζει με βεριστικό πορτρέτο. Το φαλακρό του κεφάλι με τα αδρά χαρακτηριστικά προβάλλει εμπρός λόγω της προσπάθειας που καταβάλλει, μια ένταση που φαίνεται επίσης στη στάση των ποδιών, πάνω στα οποία το πτυχωτό περίζωμα ανοίγει ρεαλιστικά σε σχήμα βεντάλιας.

Κουτάλι για τον καλλωπισμό με λαβή σε μορφή κολυμβήτριας

18η Δυναστεία, περ. 1350 π.Χ.

Ζωγραφισμένο ξύλο,
μήκος 30,5 εκ.,
πλάτος 5 εκατ.,
ύψος 6,2 εκ.
JE 28737 = CG 45117
Φαγιούμ, Γκουρόμπ

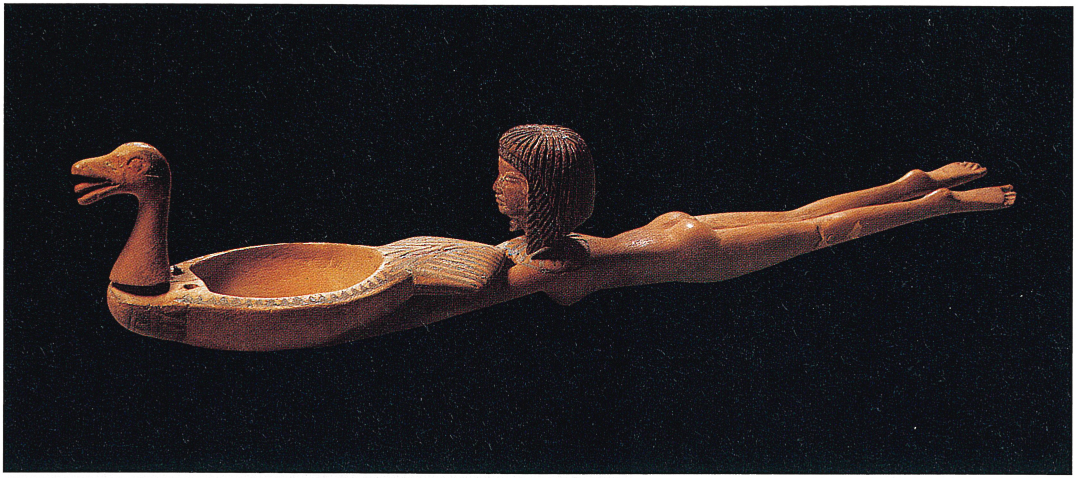

Στην περίοδο που βασίλευε η 18η Δυναστεία, αρχίζει να εμφανίζεται μεταξύ των κτερισμάτων μια ολόκληρη σειρά από λεπτοκαμωμένα αντικείμενα καλλωπισμού, με πρωτότυπα σχήματα και συχνά εμπνευσμένα από τον κόσμο της φύσης. Δοχεία για τη βαφή των ματιών, κουτάκια για αλοιφές, χτένια, φουρκέτες για τα μαλλιά και καθρέφτες μαρτυρούν την έντονη δραστηριότητα των τεχνιτών εκείνης της εποχής, η οποία ανταποκρινόταν στις ανάγκες όχι μόνο των ευγενών, αλλά και της μεσαίας αστικής τάξης. Ιδιαίτερα διαδεδομένα σε αυτό το πλαίσιο είναι τα κουτάλια σε σχήμα κολυμβήτριας, που βρέθηκαν σε μεγάλο αριθμό στους τάφους και είχαν ίσως ήδη χρησιμοποιηθεί εν ζωή. Κατασκευασμένα από ξύλο με ορισμένα τμήματα ενδεχομένως από ελεφαντοστό, αποτελούνται από λαβή σε σχήμα γυμνής κοπέλας με τεντωμένο το σώμα καθώς κολυμπά και με τους βραχίονες προτεταμένους για να κρατήσουν ένα κοίλο μέρος του οποίου το σχήμα ποικίλλει. Σε αυτό το παράδειγμα η νεαρή γυναίκα, με λεπτό και καλλίγραμμο σώμα, φορά φενάκη και γαλάζιο περιδέραιο. Τα χέρια κρατούν το κοίλο τμήμα του κουταλιού σε σχήμα πάπιας της οποίας τα φτερά, που δεν σώζονται, πρέπει να χρησίμευαν ως καπάκι. Το φτέρωμα του πτηνού είναι φτιαγμένο από γαλάζια ένθετα τμήματα. Αυτά τα είδη κουταλιών έχουν γίνει αντικείμενο διαφορετικών ερμηνειών. Μερικοί τα θεωρούν δοχεία για καλλυντικά ή αλοιφές, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι είχαν περισσότερο συμβολική και αποτροπαϊκή χρήση, ως στοιχεία που προορίζονταν για την προστασία του νεκρού.

Ψαμμόλιθος,
ύψος 185 εκ.
JE 49528
Καρνάκ,
ιερό Γκεμετπαατών

Κολοσσός του Αμένωφι Δ'

18η Δυναστεία, αρχές της βασιλείας του Αμένωφι Δ'-Ακενατών (1350-1333 π.Χ.)

Λίγο μετά την άνοδό του στον θρόνο και πριν ακόμα μεταφέρει την πρωτεύουσα του βασιλείου στη νεοϊδρυθείσα πόλη Ακετατών (Τελ ελ-Αμάρνα), ο φαραώ Ακενατών Δ' ανήγειρε, κοντά στο μεγάλο ιερό του Άμμωνος-Ρα στο Καρνάκ, ένα ιερό αφιερωμένο στη λατρεία του ηλιακού δίσκου Ατών. Ο θεός, που ο φαραώ εμφανιζόταν ως μοναδικός εκπρόσωπός του απέναντι στους ανθρώπους, σύντομα έγινε η μοναδική και ύψιστη θεότητα της επίσημης θρησκείας. Ο φαραώ προκάλεσε μια αληθινή θρησκευτική επανάσταση χωρίς προηγούμενο, την οποία ακολούθησαν ριζοσπαστικοί νεωτερισμοί στον τομέα της τέχνης. Αυτό το κολοσσιαίο άγαλμα και πολλά άλλα ακουμπούσαν πάνω στους πεσσούς της αυλής του θηβαϊκού ναού, που ονομαζόταν *Γκεμετπαατόν* (= ο ηλιακός δίσκος έχει βρεθεί). Ο φαραώ απεικονίζεται με τα συνηθισμένα εμβλήματα της βασιλικής εξουσίας: το κάλυμμα κεφαλής *νέμες*, τον *ουραίο*, την ψεύτικη γενειάδα, το σκήπτρο και το μαστίγιο στα χέρια. Ωστόσο το ύφος ολόκληρης της σύνθεσης είναι εντελώς νέο, πολύ διαφορετικό από την κομψή και λεπτοκαμωμένη αγαλματοποιία που είχε επικρατήσει την εποχή του πατέρα του, Αμένωφι Γ'. Το πρόσωπο και το σώμα του ηγεμόνα παρουσιάζουν έντονη παραμόρφωση, που ορισμένοι μελετητές έχουν ερμηνεύσει ως απόδειξη μιας γενετικής ασθένειας από την οποία έπασχε ο Ακενατών. Το μακρόστενο κρανίο, τα μικρά και πολύ μακρόστενα μάτια, τα σαρκώδη χείλη, το επίμηκες πιγούνι, η σωματική διάπλαση με θηλυπρεπή χαρακτηριστικά ανήκουν στην τυπική τεχνοτροπία της εποχής, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του φαραώ, και χρησιμοποιούνται επίσης στην απεικόνιση άλλων μελών της βασιλικής οικογένειας. Τα μυστήριο παραμένει, αλλά είναι βέβαιο ότι η επανάσταση της Αμάρνα, αν και δεν διήρκεσε πολύ, άφησε ένα ανεξίτηλο σημάδι στην καλλιτεχνική ιστορία της επόμενης περιόδου.

Ανάγλυφο με σκηνή λατρείας του Ατών

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Δ'-Ακενατών (1350-1333 π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 53 εκ., πλάτος 48 εκ., πάχος 8 εκ. Τελ ελ-Αμάρνα, βασιλικός τάφος

Το ανάγλυφο βρέθηκε στο εσωτερικό του τάφου του Αμένωφι Δ'-Ακενατών στη βασιλική νεκρόπολη της Ακετατών (Τελ ελ-Αμάρνα). Η Ακετατών, η νέα πρωτεύουσα του βασιλείου, ιδρύθηκε από τον ηγεμόνα στη Μέση Αίγυπτο με σκοπό να αντικαταστήσει την μέχρι τότε πρωτεύουσα, τις Θήβες, που συνδέονταν στενά με τη λατρεία και το ιερατείο του θεού Άμμωνος-Ρα. Το ανάγλυφο έχει στην επιφάνειά του ίχνη διαίρεσης σε τετράγωνα, ζωγραφισμένα με κόκκινο χρώμα, που θα πρέπει να χρησίμευαν, όπως πιστεύουν ορισμένοι, ως οδηγός για την αναπαραγωγή των εικόνων σε έναν τοίχο του τάφου. Η σκηνή δείχνει τη βασιλική οικογένεια, τον Ακενατών, τη σύζυγό του Νεφερτίτη και δύο από τις κόρες τους, ενώ λατρεύουν τον ηλιακό δίσκο, έμβλημα του θεού Ατών. Το πραγματικό κέντρο της σύνθεσης είναι ο ηλιακός δίσκος, από όπου ξεκινούν ακτίνες οι οποίες καταλήγουν σε χέρια που ενίοτε κρατούν τα σύμβολα *ουάς* (ισχύς) και *ανχ* (ζωή) ως δώρα για τον φαραώ. Τα μέλη της οικογένειας, μπροστά σε τράπεζες προσφορών γεμάτες με αγαθά για τον θεό, απεικονίζονται με μειούμενο ύψος, που φανερώνει την αξιολογική τους κατάταξη, και ταυτόχρονα δίνει τριγωνική δομή στη σύνθεση, στην κορυφή της οποίας βρίσκεται η θεότητα. Ολόκληρη η σκηνή είναι πληθωρική και πολυσήμαντη, με διαφορετικά επίπεδα ερμηνείας, όπως δείχνουν οι βραχίονες του ηλιακού δίσκου που ξεχωρίζουν ανάμεσα στα πρόσωπα στο πρώτο επίπεδο και τον βωμό στο βάθος. Το θέμα της ομαδικής λατρείας του θεού εκ μέρους της βασιλικής οικογένειας είναι ένας από τους νεωτερισμούς που εισήγαγε ο Ακενατών, ο οποίος επέλεξε επίσης να απεικονιστεί σε οικογενειακές ιδιωτικές στιγμές χωρίς προηγούμενο στην αιγυπτιακή τέχνη.

Το πρόσωπο του φαραώ, από το οποίο σώζονται ίχνη ερυθρού χρώματος, εκφράζει πλήρως την τεχνοτροπία της εποχής. Το μακρόστενο κρανίο μοιάζει να στηρίζεται με δυσκολία στον λεπτό λαιμό κάτω από το βάρος του μεγάλου στέμματος. Τα αμυγδαλωτά μάτια, τα γεμάτα χείλη, το μυτερό πιγούνι και οι ρυτίδες έκφρασης δεν μπορούν να ερμηνευτούν ως ρεαλιστική απεικόνιση του ηγεμόνα, αλλά ως επιθυμία να υπάρξει μια σαφής καλλιτεχνική διαφοροποίηση σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο και τέχνη.

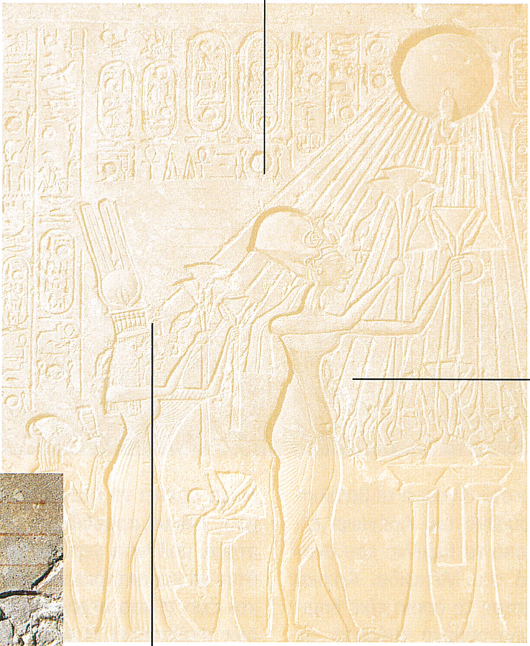

Το σώμα του Ακενατών χαρακτηρίζεται πάντα, τόσο στα ανάγλυφα όσο και στα γλυπτά, από μια ιδιαίτερη πληθωρικότητα των γοφών και των μηρών, που οδηγεί τη μορφή στα όρια της καρικατούρας. Αυτό το ιδιαίτερο σωματικό χαρακτηριστικό τονίζεται από το κοντό, πτυχωτό και στενό περίζωμα, η ζώνη του οποίου σχηματίζει μεγάλη καμπύλη, έτσι ώστε να αποκαλύπτει την πλαδαρή και χαλαρωμένη κοιλιά.

Η άχαρη και βαριά εικονογραφία των αρχών της εποχής της Αμάρνα καθιερώνεται και χρησιμοποιείται στις απεικονίσεις όλων των μελών της βασιλικής οικογένειας και μερικές φορές ορισμένων άλλων ατόμων. Η Νεφερτίτη απεικονίζεται κι αυτή με τον ίδιο τρόπο, με επίμηκες πρόσωπο, που σε αυτή την περίπτωση πλαισιώνεται από πυκνή φενάκη πάνω στην οποία εδράζεται περίτεχνο στέμμα.

Κεφαλή βασίλισσας

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Δ'-Ακενατών (1350-1333 π.Χ.)

Καστανοκίτρινος χαλαζίτης, ύψος 18 εκ.
JE 45547
Μέμφις, ανάκτορο του Μερενφθά

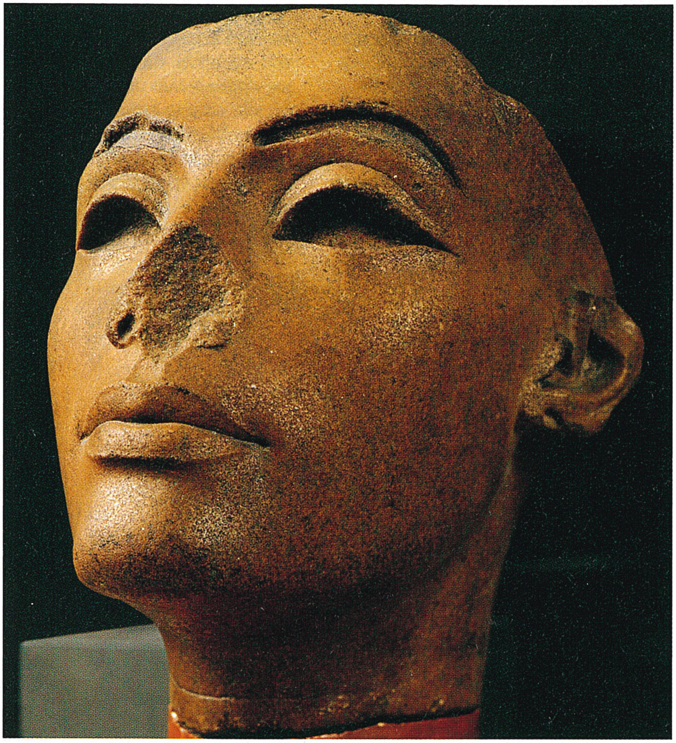

Αυτή η όμορφη κεφαλή αναπαριστά σίγουρα τη βασίλισσα Νεφερτίτη, την ονομαστή σύζυγο του Αμένωφι Δ'-Ακενατών, και βρέθηκε κάτω από τα θεμέλια του ανακτόρου του φαραώ Μερενφθά στη Μέμφιδα. Αρχικά αποτελούσε τμήμα ενός αγάλματος το οποίο είχε δημιουργηθεί από πολλά συναρμολογούμενα τμήματα, με πρόσθετα στοιχεία στα φρύδια και τα μάτια. Σε αυτό το έργο η τεχνοτροπία της Αμάρνα είναι πολύ πιο εκλεπτυσμένη και εξευγενισμένη, χωρίς τις υπερβολικές φόρμες που χαρακτήριζαν τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του ηγεμόνα. Το πρόσωπο της βασίλισσας πλάθεται με αρμονία και επιμελή φροντίδα από χαλαζίτη, ο οποίος με το θερμό του χρώμα και την ελαφρώς πορώδη υφή, αποδίδει με εκπληκτικό ρεαλισμό την επιδερμίδα της γυναικείας μορφής, που απαθανατίζεται με έκφραση αγέρωχης χάρης. Τα φρύδια και τα μάτια, μεγάλα και καμπυλωτά, πρέπει να ήταν φτιαγμένα από γυαλί ή ημιπολύτιμους λίθους, προσδίδοντας έτσι ζωντάνια στο γλυπτό. Το στόμα, μολονότι γεμάτο, δεν είναι τόσο τονισμένο όπως ήταν τα χαρακτηριστικά των προηγούμενων αγαλμάτων, και έχει τέλειο περίγραμμα, ενώ τα χείλη είναι ιδιαιτέρως αισθησιακά. Η ικανότητα του καλλιτέχνη που δημιούργησε αυτό το αναμφισβήτητο αριστούργημα είναι εμφανής σε ορισμένες μικρές λεπτομέρειες, όπως οι βαθιές γραμμές στο επάνω περίγραμμα των βλεφάρων και οι απαλές διαβαθμίσεις των επιπέδων στο πλάσιμο, με τις διάφορες αποχρώσεις που προσλαμβάνει με αυτό τον τρόπο η πέτρα. Η κεφαλή παρουσιάζει αναλογίες ως προς το ύφος και την εκτέλεση με άλλα βασιλικά αγάλματα που προέρχονται από το εργαστήριο του τεχνίτη Τούθμωσι στην Αμάρνα, ανάμεσα στα οποία και η περίφημη προτομή του Βερολίνου.

Ζωγραφισμένο δάπεδο

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Δ'-Ακενατών (1350-1333 π.Χ.)

Ζωγραφισμένο κονίαμα, ύψος 101 εκ., πλάτος 160 εκ. JE 33030/1 Τελ ελ-Αμάρνα, ανάκτορο Μαρού-Ατών

Η νέα πρωτεύουσα της Αιγύπτου, που ο Ακενατών ίδρυσε εκ βάθρων στην περιοχή της Τελ ελ-Αμάρνα, συγκέντρωνε όλα τα σημαντικά δημόσια κτίρια, πολιτικά και θρησκευτικά, που αρμόζουν σε ένα μεγάλο αστικό κέντρο. Ναοί για τη λατρεία του Ατών, βασιλικά ανάκτορα, αποθήκες, ιδιωτικές κατοικίες, εργαστήρια τεχνιτών και νεκροπόλεις με τάφους λαξευμένους στον βράχο αποτελούσαν τον ιστό αυτής της πόλης, η οποία κατοικήθηκε για περίπου είκοσι χρόνια και ύστερα εγκαταλείφθηκε ξαφνικά, μετά τον θάνατο του φαραώ, για χάρη της παλαιάς πρωτεύουσας, των Θηβών. Η ξαφνική φυγή των κατοίκων υπήρξε ο λόγος που η πόλη παρέμεινε σχεδόν ανέπαφη διατηρώντας τα αρχικά της χαρακτηριστικά, επιτρέποντας επίσης την ανακάλυψη σημαντικών αρχαιολογικών ευρημάτων, τα οποία ήρθαν στο φως από τις πρώτες ανασκαφές στην περιοχή στα τέλη του 19ου αιώνα. Από το Μαρού-Ατών, το βασιλικό ανάκτορο που υψωνόταν στην νότια περιοχή της πόλης, προέρχεται αυτό το ζωγραφισμένο δάπεδο, που απεικονίζει μια σκηνή από τη φύση. Ανάμεσα σε συστάδες παπύρων, υδροχαρή φυτά και άνθη λωτού, πετούν τρεις πάπιες φιλοτεχνημένες με έντονες και καθαρές γραμμές. Βασιζόμενοι σε αυτό το εκλεπτυσμένο παράδειγμα αρχιτεκτονικής διακόσμησης, της οποίας υπάρχουν ελάχιστα αντίστοιχα στην Αίγυπτο, είναι εύκολο να φανταστούμε πόσο πλούσιο και πολυτελές ήταν ολόκληρο το ανάκτορο. Το τελευταίο θα είχε τοιχογραφίες, και στα κατώτερα τμήματα των τοίχων θα υπήρχαν ζώνες με χρωματιστή φαγεντιανή, σύμφωνα με ένα πρότυπο αρκετά διαδεδομένο σε όλη τη χώρα αλλά σε ελάχιστες περιπτώσεις τεκμηριωμένο.

Νεκρική προσωπίδα του Τουταγχαμών

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τουταγχαμών (1333-1323 π.Χ.)

Χρυσός, λάπις λάζουλι, καρνεόλιο, οψιανός, τιρκουάζ και υαλόμαζα, ύψος 54 εκ.
JE 60672
Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος του Τουταγχαμών

Σύμβολο της αρχαίας Αιγύπτου και της μεγαλοπρέπειάς της, η μάσκα ανακαλύφθηκε στο κεφάλι της μούμιας του Τουταγχαμών το 1922, όταν ο Χάουαρντ Κάρτερ έφερε στο φως τον ασύλητο τάφο του νεαρού ηγεμόνα. Ο πλούτος, η πολυτέλεια και η ακρίβεια της εκτέλεσης την κατέστησαν ένα παγκόσμια αναγνωρίσιμο αριστούργημα, που μας δίνει μια ιδέα της μεγαλοπρέπειας των βασιλικών ταφικών κτερισμάτων, καθώς αυτά στο μεγαλύτερο μέρος τους εκλάπησαν ή καταστράφηκαν ήδη από την αρχαιότητα. Ακόμα πιο εντυπωσιακή γίνεται αυτή η πολυτέλεια αν σκεφτούμε ότι ο Τουταγχαμών δεν υπήρξε κάποιος κορυφαίος ηγεμόνας στην ιστορία της Αιγύπτου, αλλά ένας ηγεμόνας-παιδί που βασίλεψε για λίγα χρόνια και πέθανε νεότατος, στη διάρκεια μιας ευαίσθητης περιόδου θρησκευτικής και πολιτικής αποκατάστασης μετά την «επανάσταση» της Αμάρνα. Η προσωπίδα, προϊόν αριστοτεχνικής χρυσοχοϊκής εργασίας, αποτυπώνει το εξιδανικευμένο πορτρέτο του φαραώ. Τα χαρακτηριστικά της μαρτυρούν την καλλιτεχνική κληρονομιά της εποχής του Ακενατών, η οποία μόλις είχε τερματιστεί, αν και αποδίδονται με περισσότερη κομψότητα και ισορροπία, όπως φαίνεται στα αμυγδαλωτά μάτια και στα γεμάτα χείλη. Ο Τουταγχαμών φέρει τα παραδοσιακά σύμβολα του ηγεμόνα: το κάλυμμα κεφαλής *νέμες*, του οποίου οι ραβδώσεις αποδίδονται με ένθετα τμήματα από λάπις λάζουλι πάνω στον συμπαγή χρυσό, την κόμπρα και τον γύπα στο μέτωπο -εμβλήματα των θεαινών Βουτώς (Ουαζέτ) και Νεχμπέτ, προστατιδών της ενωμένης Αιγύπτου- και την πρόσθετη γενειάδα, που εξομοιώνει τον ηγεμόνα με τη θεότητα.

Η κόμπρα και ο γύπας, που υψώνονται απειλητικά πάνω στο μέτωπο του ηγεμόνα για να τον προστατέψουν από τους εχθρούς, έχουν φτιαχτεί από διάφορους ημιπολύτιμους λίθους και χρωματιστή υαλόμαζα, με ένθεση στο πολύτιμο μέταλλο. Το μακρύ και καμπυλωτό σώμα της κόμπρας, από συμπαγή χρυσό, ξετυλίγεται πάνω από το *νέμες* πολύ ρεαλιστικά.

Τα μάτια με το μπλε περίγραμμα, όπως και τα φρύδια, είναι ένθετα (η ίριδα από οψιανό και ο βολβός από χαλαζία). Η μικρή κόκκινη πινελιά στις γωνίες των ματιών χαρίζει στο ακίνητο βλέμμα του νεαρού ηγεμόνα μια απρόσμενη αίσθηση ρεαλισμού.

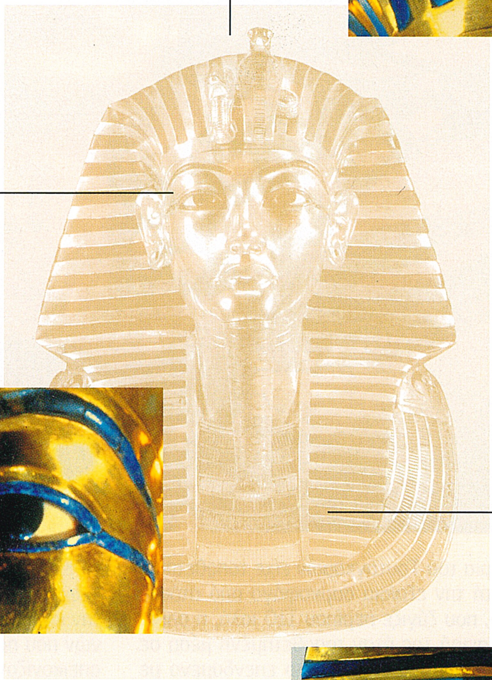

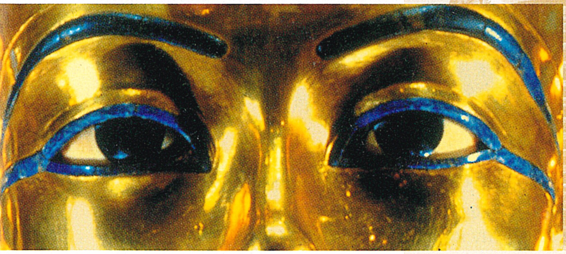

Το περιδέραιο αποτελείται από δώδεκα σειρές πολύχρωμες ψηφίδες, από τις οποίες αυτές της τελευταίας σειράς είναι σταγονόμορφες. Δύο κεφάλια γερακιού που ακουμπούν στους ώμους θυμίζουν πόρπες. Στην πίσω πλευρά της προσωπίδας, στο ύψος της πλάτης, υπάρχει ένα μακροσκελές ιερογλυφικό κείμενο χαραγμένο στον χρυσό που θέτει τα διάφορα μέλη του σώματος του φαραώ υπό την προστασία ισάριθμων θεοτήτων.

Εσωτερική σαρκοφάγος του Τουταγχαμών

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τουταγχαμών (1333-1323 π.Χ.)

Χρυσός, ημιπολύτιμοι λίθοι και υαλόμαζα, μήκος 187 εκ., ύψος 51 εκ., πλάτος 51,3 εκ. JE 60671 Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος του Τουταγχαμών

Η μούμια του Τουταγχαμών είχε τοποθετηθεί σε αυτή την εξαίσια σαρκοφάγο από ατόφιο χρυσό, που ζύγιζε περίπου 110 κιλά, η οποία με τη σειρά της ήταν τοποθετημένη μέσα σε δύο σαρκοφάγους από ξύλο επενδυμένο με φύλλα χρυσού και τελικά σε μια εξωτερική ορθογώνια λάρνακα από χαλαζίτη με σκέπασμα από γρανίτη, που βρίσκεται ακόμα μέσα στον τάφο. Η σαρκοφάγος ακολουθεί το παραδοσιακό σχήμα, αποτυπώνοντας την εικόνα του νεκρού με τα χαρακτηριστικά του Οσίριδος στο κάλυμμα. Πρόκειται για εξαίσιο παράδειγμα μεγαλοπρέπειας και επιμονής στη λεπτομέρεια. Τα σημεία στα οποία ο χρυσός έχει δουλευτεί έτσι ώστε να προκύψουν ανάγλυφες επιφάνειες εναλλάσσονται με τμήματα τα οποία έχουν ένθετη διακόσμηση από ημιπολύτιμους λίθους και υαλόμαζα. Ο Τουταγχαμών εμφανίζεται εδώ με μεγαλοπρέπεια, με όλα τα εμβλήματα της δύναμής του: το κάλυμμα κεφαλής *νέμες* διακοσμημένο στο μέτωπο με την κόμπρα και τον γύπα (σύμβολα των θεαινών που προστάτευαν την Αίγυπτο, οι οποίες απεικονίζονται με απλωμένα τα φτερά στον κορμό), τη θεϊκή γενειάδα, το σκήπτρο και το μαστίγιο στα χέρια. Σε αυτά τα στοιχεία προστίθενται και άλλα με διαφορετική σημασία, όπως το περιδέραιο από δίσκους από χρυσό και φαγιεντιανή, σαν τα περιδέραια που δίνονταν ως ανταμοιβή στους άξιους αρχηγούς του στρατού, και οι θεές Ίσις και Νεύθυς που παρουσιάζονται ανάγλυφες στο ύψος των ποδιών για να προστατέψουν τον νεκρό ηγεμόνα. Ιερογλυφικές επιγραφές πάνω στη σαρκοφάγο εξασφάλιζαν επιπλέον προστασία στον Τουταγχαμών, του οποίου το όνομα εμφανίζεται εδώ γραμμένο μέσα στη βασιλική *δέλτο*.

Άγαλμα του Ανούβιος με κιβώτιο

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τουταγχαμών (1333-1323 π.Χ.)

Ξύλο με επίστρωση πίσσας και γύψου, φύλλα χρυσού, χρυσός, άργυρος, χαλαζίας και οψιανός, συνολικό ύψος 118 εκ., συνολικό μήκος 270 εκ., πλάτος 52 εκ. JE 61444 Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος του Τουταγχαμών

Στο θησαυροφυλάκιο του μικρού τάφου του Τουταγχαμών είχε τοποθετηθεί αυτό το μικρό κιβώτιο από ξύλο καλυμμένο με φύλλα χρυσού που έφερε ένα ξύλινο γλυπτό του Ανούβιος, θεού της ταρίχευσης, ο οποίος απεικονίζεται με τη μορφή τσακαλιού. Όταν ανευρέθη το ομοίωμα του θεού ήταν καλυμμένο με λινό ύφασμα και γύρω από τον λαιμό του ζώου υπήρχαν ακόμα ένα σάλι και μια γιρλάντα από λουλούδια. Ο Άνουβις είναι κατασκευασμένος από κατραμωμένο ξύλο και ορισμένα σημεία τονίζονται με χρυσό: το εσωτερικό των αυτιών, το περίγραμμα των ματιών και τα φρύδια, το περιλαίμιο. Τα νύχια του τσακαλιού είναι φτιαγμένα από άργυρο. Ολόκληρο το σώμα του ζώου, νευρώδες και τεντωμένο, μοιάζει να πάλλεται, καθώς επιτελεί τον ρόλο του φύλακα ο οποίος πρέπει να προστατέψει άγρυπνος τον τάφο του νεαρού φαραώ. Το μικρό κιβώτιο πάνω στο οποίο βρίσκεται ο Άνουβις, με τη μακριά ουρά να κρέμεται από την πίσω στενή πλευρά, έχει το παραδοσιακό σχήμα των αιγυπτιακών ναών, με κοίλο γείσο και τους τοίχους να συγκλίνουν προς τα πάνω, θυμίζοντας τους πυλώνες πρόσβασης στους ιερούς χώρους. Οι επιφάνειες διακοσμούνται με ένα συνεχές και επαναλαμβανόμενο μοτίβο από ισιακούς κόμβους *τιτ* και κίονες *τζεντ* με προφανή μαγική-θρησκευτική σημασία. Από το κιβώτιο, μέσα στο οποίο βρέθηκαν μερικά φυλαχτά, δύο κούπες από αλάβαστρο και οκτώ περίτεχνοι θώρακες, εξέχουν δύο ράβδοι, σαν έλκηθρο, που πρέπει να χρησίμευαν για τη μεταφορά του στον τάφο στη διάρκεια της νεκρικής πομπής.

Θρόνος του Τουταγχαμών

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τουταγχαμών (1333-1323 π.Χ.)

Ξύλο, φύλλα χρυσού, άργυρος, υαλόμαζα και ημιπολύτιμοι λίθοι, ύψος 102 εκ., πλάτος 54 εκ., βάθος 60 εκ. JE 62028 Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος του Τουταγχαμών

Αυτός ο εξαιρετικός θρόνος από επιχρυσωμένο ξύλο ανάγεται στους πρώτους χρόνους της βασιλείας του Τουταγχαμών. Στην εσωτερική όψη της ράχης του φέρει ζωηρή παράσταση, που είναι ακόμα σαφώς διαποτισμένη από την καλλιτεχνική επίδραση της περιόδου της Αμάρνα. Το όνομα του φαραώ, μέσα σε *δέλτους*, είναι γραμμένο στην αρχική του μορφή, Τουταγχατών (= ζωντανή εικόνα του Ατών), ως ένδειξη σεβασμού προς τη λατρεία του ηλιακού δίσκου Ατών. Εμφανίζεται καθισμένος άνετα πάνω σε θρόνο με τα πόδια του να ακουμπούν σε υποπόδιο με μαξιλάρι. Μπροστά του, όρθια, βρίσκεται η νεαρή σύζυγός του Ανχεσενπαατών, το όνομα της οποίας θα αλλάξει αργότερα σε Ανχεσεναμών, μετά τη θρησκευτική παλινόρθωση και την επιστροφή στην «ορθοδοξία» της λατρείας του Άμμωνος. Μικροσκοπικά ένθετα διακοσμητικά στοιχεία από έγχρωμη υαλόμαζα, ημιπολύτιμους λίθους και άργυρο συνθέτουν τις δύο μορφές, που φέρουν από ένα μεγαλοπρεπές στέμμα πάνω στην κοντή γαλάζια φενάκη και από ένα πλατύ περιδέραιο στο στήθος. Ο ηγεμόνας φορά μακρύ πτυχωτό ένδυμα με ζώνη χαμηλωμένη μπροστά, όπως συνηθιζόταν στην εικονογραφία της προηγούμενης περιόδου, ενώ η βασίλισσα φορά μακρύ και λεπτό φόρεμα με πτυχώσεις, που αφήνει να διαφανεί το νεανικό της σώμα. Η Ανχεσενπαατών απεικονίζεται να παίρνει μια αλοιφή από την κούπα που κρατά και να αλείφει με αυτή τον σύζυγό της, σε μια από εκείνες τις ιδιωτικές οικογενειακές σκηνές που έκαναν την εμφάνισή τους κατά τη διάρκεια της βασιλείας του προκατόχου του Τουταγχαμών, του Αμένωφι Δ'-Ακενατών. Ολόκληρη η σκηνή εκτυλίσσεται κάτω από την προστατευτική εικόνα του ηλιακού δίσκου, ο οποίος απλώνει πάνω στο βασιλικό ζεύγος τα χέρια του που δίνουν ζωή. Ο υπόλοιπος θρόνος φέρει λεπτές ανάγλυφες διακοσμήσεις και ένθετα στοιχεία που χαρακτηρίζονται από προσεκτική χρωματική ισορροπία, όπως προκύπτει από τους βραχίονες, που διακοσμούνται με τη μορφή μεγάλης φτερωτής κόμπρας η οποία προστατεύει την επιγραφή με το όνομα του ηγεμόνα που βρίσκεται απέναντί της.

Κανωπικό κιβώτιο

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τουταγχαμών (1333-1323 π.Χ.)

**Αλάβαστρο,
συνολικό ύψος 85,5 εκ.,
πλάτος κάθε πλευράς
στη βάση 54 εκ.
JE 60687
Κοιλάδα των Βασιλέων,
τάφος του Τουταγχαμών**

Στο θησαυροφυλάκιο του τάφου του Τουταγχαμών, στο εσωτερικό μιας θήκης από επιχρυσωμένο ξύλο, βρέθηκε αυτό το περίτεχνο κιβώτιο που προοριζόταν για τη φύλαξη των σπλάχνων του ταριχευμένου ηγεμόνα. Πρόκειται για ένα ιδιόμορφο κανωπικό κιβώτιο, μια πρωτότυπη εναλλακτική λύση σε σχέση με τα παραδοσιακά δοχεία που χρησιμοποιούνταν για τον ίδιο σκοπό. Το κιβώτιο, φτιαγμένο από το πολύτιμο αλάβαστρο με τις λευκές φλεβώσεις των λατομείων του Χατνούμπ, έχει τη μορφή ναού με μονοκλινή στέγη και με τοίχους που συγκλίνουν ελαφρώς. Πάνω στις ακμές μοιάζουν να αναδύονται από την πέτρα οι αιθέριες μορφές των τεσσάρων γυναικείων θεοτήτων που προστατεύουν τον νεκρό· τα λόγια τους είναι γραμμένα στις πλευρές, σε χαραγμένες και χρωματισμένες στήλες ιερογλυφικών. Η βάση του κιβωτίου, που στηρίζεται πάνω σε έλκηθρο από επιχρυσωμένο ξύλο, είναι σκεπασμένη με φύλλα χρυσού και διακοσμείται με μοτίβο που αναπαράγει τα σύμβολα του Όσιρι και της Ίσιδος *τζεντ* και *τιτ* αντίστοιχα. Το εσωτερικό του κιβωτίου χωρίζεται σε τέσσερα τμήματα, καθένα από τα οποία διαθέτει κάλυμμα με την εικόνα του ηγεμόνα. Σε καθέναν από αυτούς τους χώρους υπήρχε μια μικρή σαρκοφάγος σε μορφή μούμιας από χρυσό, με ένθετα διακοσμητικά στοιχεία από υαλόμαζα. Σε αυτές φυλάσσονταν τα σπλάχνα του φαραώ, βαλσαμωμένα και τυλιγμένα με λεπτότατο λινό ύφασμα. Μεγάλη φροντίδα και επιδεξιότητα μαρτυρεί η επεξεργασία των καλυμμάτων, όπου το εξιδανικευμένο πρόσωπο του Τουταγχαμών παρουσιάζει, πάνω στην ωχρότητα του αλαβάστρου, ορισμένες ζωγραφισμένες λεπτομέρειες που του προσδίδουν εκπληκτική ζωντάνια.

Δοχείο για αλοιφή

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τουταγχαμών
(1333-1323 π.Χ.)

Αλάβαστρο,
ελεφαντοστό, χρυσός,
ύψος 70,5 εκ., πλάτος 36 εκ.,
βάθος 18,5 εκ.
JE 62114
Κοιλάδα των Βασιλέων,
τάφος του Τουταγχαμών

Στον τάφο του Τουταγχαμών βρέθηκαν ορισμένα εξαιρετικά αντικείμενα από αλάβαστρο των οποίων η χρηστική λειτουργία ακυρώνεται από την πολυτέλειά τους και τον εικονογραφικό τους πλούτο. Λεκάνες, λυχνίες και δοχεία για αλοιφές γίνονται έτσι η αφορμή για περίτεχνες καλλιτεχνικές συνθέσεις και πρωτότυπους τεχνικούς πειραματισμούς, με εκπληκτικά αποτελέσματα. Σε αυτή την κατηγορία ευρημάτων ανήκει το δοχείο για αλοιφές το οποίο βρέθηκε ανάμεσα στις θήκες που προστάτευαν τις σαρκοφάγους του φαραώ. Το δοχείο έχει τη μορφή του *σέμα-τάουι,* του ιερογλυφικού συμβόλου που δηλώνει την ένωση της Κάτω και της Άνω Αιγύπτου, τα εραλδικά φυτά του οποίου (πάπυρος και λωτός) απλώνονται μεταξύ των χεριών δύο ανδρικών μορφών, που αποτελούν διπλή προσωποποίηση του θεού Νείλου. Οι δύο θεότητες φέρουν πάνω στις φενάκες τους τον πάπυρο και το άνθος του λωτού· τα σώματά τους είναι εύσαρκα, με πλαδαρό στήθος και διογκωμένη κοιλιά, χαρακτηριστικά που συμβολίζουν την αφθονία και τη ζωή, τις οποίες εγγυώνται η διαρκής ροή και οι πλημμύρες του ποταμού. Η αναφορά στο διπλό βασίλειο, το οποίο θεωρείται ως ένωση και ισορροπία μεταξύ Βορρά και Νότου, ενισχύεται από τις δύο κόμπρες που βρίσκονται πάνω στα φυτικά μοτίβα, οι οποίες φέρουν τα δύο διαφορετικά στέμματα της Κάτω και της Άνω Αιγύπτου. Το σκέπασμα του αγγείου δεν έχει διατηρηθεί, αλλά παραμένει η διακόσμηση στην άκρη, που έχει τη μορφή της θεάς-γύπα με ανοιχτά τα φτερά. Ολόκληρη η σύνθεση στηρίζεται σε μια βάση που παρουσιάζει, σε δύο πλευρές, τη διπλή εικόνα ενός γερακιού που προστατεύει τη *δέλτο* του Τουταγχαμών. Το όνομα του φαραώ αναγράφεται επίσης στο αγγείο όπου, στο εσωτερικό μιας *δέλτου*, εμφανίζεται, επιπλέον, το όνομα της νεαρής βασίλισσας Ανχεσεναμών, που πιθανώς ήταν κόρη του Ακενατών.

Χρυσός, υαλόμαζα, ελεφαντοστό, καρνεόλιο, ύψος 40 εκ., μήκος 85 εκ.
JE 62627
Κοιλάδα των Βασιλέων, τάφος του Τουταγχαμών

Κόσμημα θώρακα του Τουταγχαμών

18η Δυναστεία, βασιλεία του Τουταγχαμών (1333-1323 π.Χ.)

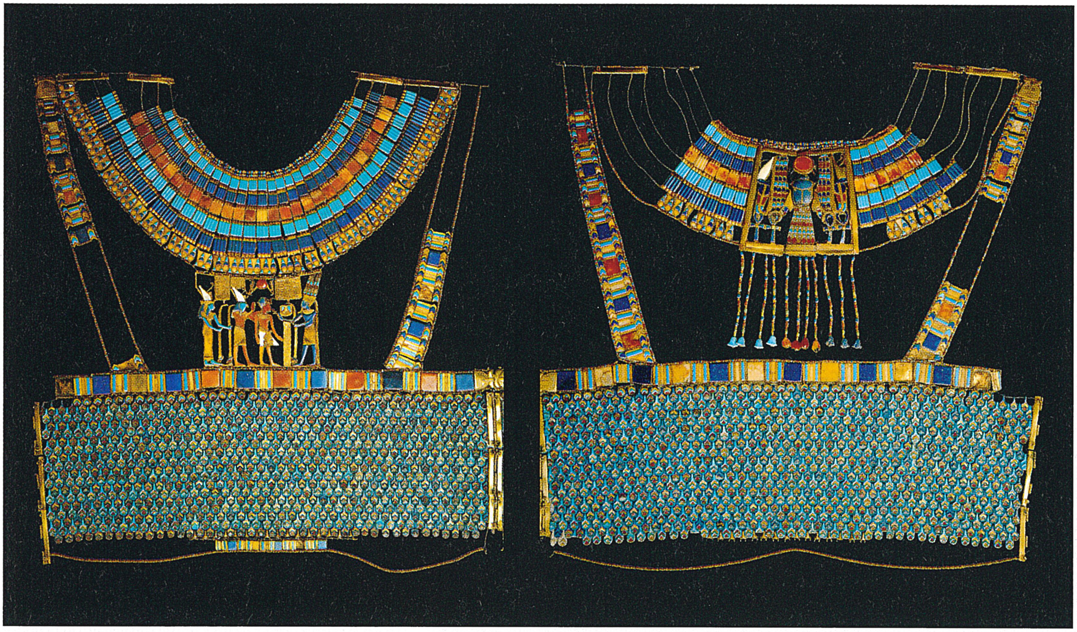

Ένα από τα πιο λεπτοδουλεμένα και μεγαλοπρεπή έργα χρυσοχοΐας μεταξύ των κτερισμάτων του Τουταγχαμών είναι σίγουρα αυτό το κόσμημα για τον θώρακα, που αποτελούσε τμήμα της επίσημης στολής του νεαρού ηγεμόνα. Το κόσμημα, προνόμιο των φαραώ και των θεών, αποτελείται από δύο τμήματα που κουμπώνουν μεταξύ τους και που θα πρέπει να κάλυπταν το στήθος και την πλάτη του Τουταγχαμών. Πάνω από μια ζώνη με πυκνή πλέξη από σταγονόσχημα μοτίβα, που απολήγει σε γεωμετρικές ταινίες από χρυσό και έγχρωμη υαλόμαζα, στερεώνονται οι εμπρόσθιες και οι οπίσθιες τιράντες. Αυτές αποτελούνται από μια διπλή σειρά από χρυσά εξαρτήματα με κεντρικά ένθετα διακοσμητικά στοιχεία, και συνδέονται μεταξύ τους, τόσο μπροστά όσο και πίσω, με ένα περιδέραιο που αποτελείται από επιμήκεις και σταγονόσχημες χάντρες φτιαγμένες από υαλόμαζα. Από την κατώτερη άκρη του περιδεραίου που κοσμούσε το στήθος του φαραώ κρέμεται ένα ορθογώνιο εξάρτημα, που ενώνει το περιδέραιο με τη ζώνη. Η σκηνή παρουσιάζει τον θεό Άμμωνα-Ρα να παραδίδει στον Τουταγχαμών το σύμβολο του βασιλικού ιωβηλαίου και το σύμβολο της ζωής. Ο φαραώ που βρίσκεται κάτω από τον περιβαλλόμενο από δύο *ουραίους* ηλιακό δίσκο, ακολουθείται από δύο άλλες θεότητες: τον Ατούμ και την Ιουσαάς. Το ραχιαίο περιδέραιο είναι διαφορετικό: οι ζώνες που το συνθέτουν διακόπτονται από ένα διάτρητο τετράγωνο φτιαγμένο από χρυσό που περιέχει την εικόνα σκαραβαίου με φτερά και ουρά γερακιού, πλαισιωμένου από δύο κόμπρες με τα στέμματα της Κάτω και της Άνω Αιγύπτου. Από αυτό το εξάρτημα κρέμονται κατακόρυφες σειρές από μικρές χάντρες, που απολήγουν σε μικρά άνθη παπαρούνας, λωτού και παπύρου.

Άγαλμα του Ραμσή Β' με τον θεό Χορούν

19η Δυναστεία, βασιλεία του Ραμσή Β' (1279-1212 π.Χ.)

Γκρίζος γρανίτης και ασβεστόλιθος, ύψος 231 εκ.
JE 64735
Τάνις, κοντά στον Μεγάλο Ναό του Άμμωνος

Αυτό το κολοσσιαίο άγαλμα βρέθηκε στην Τάνιν, σε μια αίθουσα κοντά στον περίβολο του μεγάλου ναού, όπου είχε μεταφερθεί για να υποβληθεί σε εργασίες συντήρησης. Η κεφαλή του γερακιού, που είχε δουλευτεί σε ξεχωριστό κομμάτι ασβεστόλιθου, βρέθηκε σε έναν παρακείμενο χώρο, έτοιμη να τοποθετηθεί στο σώμα του αγάλματος από γρανίτη, που είχε υποστεί βλάβες. Το έργο, συμπαγές και στιβαρό, παρουσιάζει ορισμένα στοιχεία που αναμφισβήτητα αποτελούν καινοτομίες και παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον. Ο Ραμσής Β' απεικονίζεται εδώ κουλουριασμένος, σε νηπιακή ηλικία, με το δάχτυλο στο στόμα και τον βόστρυχο στη μια πλευρά του κεφαλιού, όπως συνηθίζεται να απεικονίζονται τα παιδιά. Στα χαρακτηριστικά αυτά προστίθενται τα τυπικά εμβλήματα της βασιλικής εξουσίας, ο ηλιακός δίσκος στο κεφάλι και ο ουραίος στο μέτωπο. Ο φαραώ κρατά στο αριστερό του χέρι ένα καλάμι, στοιχείο ασυνήθιστο στη βασιλική εικονογραφία, που εδώ συντελεί στην αντιμετώπιση του αγάλματος ως γιγάντιου γρίφου. Η μορφή του φαραώ μπορεί, πράγματι, να διαβαστεί ως περίοπτη εικονιστική μεταγραφή του ονόματός του: *ρα* (ο ηλιακός δίσκος) + *μες* (παιδί) + *σου* (καλάμι). Πίσω από τον Ραμσή εγείρεται ένα μεγάλο γεράκι που προστατεύει με το σώμα του τη μορφή του ηγεμόνα. Το αρπακτικό, όπως προκύπτει από την επιγραφή που φέρει η βάση, αναπαριστά τον συριακής προέλευσης θεό Χορούν. Να λοιπόν μια ακόμη καινοτόμος πλευρά του αγάλματος: ο φαραώ βρίσκεται υπό την προστασία ενός ξένου θεού, η λατρεία του οποίου είχε εισχωρήσει στην Αίγυπτο, προπαντός στην περιοχή της Γκίζας, με την άφιξη πληθυσμών από την Εγγύς Ανατολή. Οι Αιγύπτιοι ταύτισαν έπειτα τον Χορούν με τον θεό Αρμάχι (τον «Ώρο του ορίζοντα»), μία από τις πιο κολοσσιαίες απεικονίσεις του οποίου ήταν η μεγάλη Σφίγγα (της Γκίζας), που σύμφωνα με τους αρχαίους Αιγυπτίους όριζε τον διάδοχο του θρόνου. Στο σύνολό του λοιπόν το άγαλμα μετέδιδε ένα σύνθετο πολιτικό και προπαγανδιστικό μήνυμα. Από τη μια, θέτοντας τον φαραώ υπό την προστασία ενός ξένου θεού ικανοποιούνταν οι Σύριοι που διέμεναν στην Αίγυπτο. Από την άλλη, η εξομοίωση του Χορούν με τον Αρμάχι παρέπεμπε στη μεγάλη Σφίγγα της Γκίζας, και έτσι υπογραμμιζόταν η νομιμότητα της ανόδου του Ραμσή Β' στον θρόνο.

Τμήμα αγάλματος της Μεριταμούν

19η Δυναστεία, βασιλεία του Ραμσή Β' (1279-1212 π.Χ.)

Ζωγραφισμένος ασβεστόλιθος, ύψος 75 εκ.
JE 31413 = CG 600
Θήβες, Ραμεσσείο

Παρά την απουσία του ονόματος, αυτό το αποσπασματικό άγαλμα ταυτίστηκε ως απεικόνιση της Μεριταμούν μετά την ανακάλυψη, στη θέση Αχμίμ, ενός ανάλογου αγάλματος που μπορεί ακόμα να διαβαστεί το όνομά του. Η Μεριταμούν ήταν μία από τις κόρες του Ραμσή Β', που ανέλαβε τον ρόλο της Μεγάλης Βασιλικής Συζύγου μετά τον θάνατο της Νεφερταρί. Το μεγαλοπρεπές και εκλεπτυσμένο αυτό άγαλμά της κυριαρχείται από μια σοφή χρωματική αντιπαράθεση μεταξύ του λευκού ασβεστόλιθου και των κίτρινων και γαλάζιων χρωματισμών. Το νεανικό και γαλήνιο πρόσωπο, με τα κίτρινα χείλη που τα ζωντανεύει ένα αμυδρό χαμόγελο, αναδύεται λαμπρό μέσα από ένα πλούσιο πλαίσιο, αποτελούμενο από τη φενάκη και το περιδέραιο. Η τριμερής φενάκη αποτελείται από μικρούς κυανούς βοστρύχους, που συγκρατούνται στο μέτωπο από διπλό διάδημα πάνω στο οποίο εμφανίζονται δύο κόμπρες με τα στέμματα της Άνω και της Κάτω Αιγύπτου. Στην κεφαλή η βασίλισσα φέρει τμήμα στέμματος που σχηματίζεται από μια σειρά *ουραίους* με ηλιακούς δίσκους πάνω από τα κεφάλια τους, όπου πρέπει να στηρίζονταν δύο ψηλά φτερά με τον ηλιακό δίσκο, τυπικό έμβλημα των βασιλισσών. Η Μεριταμούν φοράει κοσμήματα που έχουν ζωγραφιστεί με κίτρινο χρώμα ως απομίμηση του χρυσού: δύο μεγάλα σφαιρικά σκουλαρίκια, ένα πλατύ περιδέραιο με πολλές σειρές χάντρες και ένα βραχιόλι. Πάνω στο στενό ένδυμα, στο αριστερό στήθος υπάρχει ένας μικρός ρόδακας, ενώ στο δεξί στήθος ακουμπά το αντίβαρο του περιδεραίου *μενάτ*, που έχει μορφή γυναικείου προσώπου. Αυτό το περιδέραιο το κουνούσαν για να προκληθεί θόρυβος κατά τη διάρκεια των εορτασμών προς τιμήν της Αθώρ. Η Μεριταμούν ήταν ιέρεια αυτής της θεάς, όπως προκύπτει από τους τίτλους της που είναι χαραγμένοι στον νωτιαίο πεσσό του αγάλματος.

Γκρίζος γρανίτης,
ύψος 318 εκ.,
πλάτος 163 εκ.,
πάχος 31 εκ.
JE 31408 = CG 34025
Θήβες, ταφικός ναός του Μερνεφθά

Η λεγόμενη «στήλη του Ισραήλ»

18η Δυναστεία, βασιλεία του Αμένωφι Γ' (1387-1350 π.Χ.) και 19η Δυναστεία, βασιλεία του Μερνεφθά (1212-1202 π.Χ.)

Η στήλη αρχικά είχε τοποθετηθεί στον ταφικό ναό του Αμένωφι Γ' (από τον οποίο σήμερα σώζονται οι δύο «κολοσσοί του Μέμνονος»), τον οποίο κατέστρεψε κατά το μεγαλύτερο μέρος του ο φαραώ Μερνεφθά, γιος του Ραμσή Β', προκειμένου να χρησιμοποιήσει τα οικοδομικά υλικά για την ανέγερση του δικού του ναού εκεί κοντά. Η στήλη διακοσμήθηκε στη μία πλευρά από τον Αμένωφι Γ', που ενώπιον του θεού Άμμωνος-Ρα θυμίζει τα μνημειακά οικοδομικά έργα που υλοποιήθηκαν από την ανάρρησή του στον θρόνο, και χρησιμοποιήθηκε ξανά από την επόμενη δυναστεία, σύμφωνα με μια πρακτική ιδιαίτερα διαδεδομένη στην Αίγυπτο. Ο Μερνεφθά στο πέμπτο έτος της βασιλείας του εκμεταλλεύτηκε την άλλη πλευρά του μονόλιθου, που μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν ακόσμητος. Στο ανώτερο τμήμα, κάτω από τον φτερωτό ήλιο, παρουσιάζεται μια διπλή σκηνή. Ο ηγεμόνας λαμβάνει ξίφος από τον θεό Άμμωνα-Ρα, που βρίσκεται στο κέντρο. Τον φαραώ ακολουθούν δύο θεότητες: η Μουτ στα αριστερά και ο Χονσού στα δεξιά, που αποτελούν μαζί με τον Άμμωνα-Ρα τη θηβαϊκή τριάδα που λατρευόταν στο Καρνάκ. Το μεγάλο κείμενο είκοσι οκτώ σειρών σε ιερογλυφική γραφή, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα της στήλης, αποτελεί μια επική εξιστόρηση της στρατιωτικής επιχείρησης που διεξήχθη από τον Μερνεφθά εναντίον των εισβολέων από τη Λιβύη οι οποίοι, προερχόμενοι από τη Δύση, είχαν θέσει σε δοκιμασία την ασφάλεια της Αιγύπτου. Η επιγραφή αφηγείται με επίσημο τόνο πώς ο φαραώ κατόρθωσε να νικήσει και να τρέψει σε φυγή τον άνανδρο εχθρό, αιχμαλωτίζοντας τις γυναίκες και τα παιδιά και ερημώνοντας τον καταυλισμό του. Στο τέλος του κειμένου επιβεβαιώνεται η υποταγή των εισβολέων από τη Λιβύη και ακολούθως αναγράφονται τα ονόματα ορισμένων τοποθεσιών και λαών της συροπαλαιστινιακής ακτής, που είχε πλέον τεθεί υπό τον αιγυπτιακό έλεγχο. Μεταξύ άλλων γίνεται αναφορά και στη φυλή του «Ισραήλ» που, σύμφωνα με την επιγραφή, «ο σπόρος της δεν υπάρχει πλέον». Αυτή είναι η πιο παλαιά γνωστή αναφορά στο όνομα Ισραήλ σε αιγυπτιακή πηγή και φανερώνει την παρουσία ισραηλιτικών πληθυσμών στην περιοχή της Παλαιστίνης πιθανότατα πριν από τη βασιλεία του Μερνεφθά.

Σκουλαρίκια του Σέθου Β′

19η Δυναστεία, βασιλεία του Σέθου Β′ (1199-1193 π.Χ.)

Χρυσός,
μήκος 13,5 εκ.
JE 39675 = CG 52397 - 52398
Κοιλάδα των Βασιλέων,
«Χρυσός Τάφος»

Τα σκουλαρίκια εμφανίστηκαν στην Αίγυπτο την εποχή της 18ης Δυναστείας, όταν άρχισαν να φοριούνται από άνδρες, γυναίκες και παιδιά, που προέρχονταν από διάφορα κοινωνικά στρώματα. Αγάλματα, ανάγλυφα, νεκρικές προσωπίδες (συμπεριλαμβανομένης της προσωπίδας του Τουταγχαμών) και βασιλικές μούμιες του Νέου Βασιλείου δείχνουν ότι οι Αιγύπτιοι είχαν ενίοτε στους λοβούς των αυτιών μεγάλες τρύπες που πρέπει να χρησίμευαν για να κρέμονται αυτά τα κοσμήματα. Τα δύο μεγάλα σκουλαρίκια του Σέθου Β′ βρέθηκαν σε μια κρυψώνα της Κοιλάδας των Βασιλέων, όπου ίσως τα είχαν κρύψει τυμβωρύχοι ήδη από την αρχαιότητα. Είναι πιθανό ότι προέρχονταν από τον τάφο της συζύγου του φαραώ, της βασίλισσας Ταουοσρέτ, και ότι της τα είχε χαρίσει ο σύζυγός της. Είναι όμοια μεταξύ τους και αποτελούνται από διάφορα στοιχεία φτιαγμένα από χρυσό που συναρμολογήθηκαν. Το τμήμα που εισάγεται στον λοβό αποτελείται από δύο μικρούς κυλίνδρους οι οποίοι περνούν ο ένας μέσα στον άλλο, που τα άκρα τους έχουν το ένα μορφή ρόδακα και το άλλο ημισφαιρικού θόλου. Στις επιφάνειες αυτών των δύο τελευταίων στοιχείων είναι χαραγμένες οι *δέλτοι* του Σέθου Β′ που απαντώνται, επίσης, και στο τραπεζοειδές έλασμα από κάτω τους, το οποίο αναρτάται στον κύλινδρο μέσω δύο ραβδωτών δακτυλίων. Στη βάση του ελάσματος, με χρυσά σύρματα κρέμονται επτά για κάθε σκουλαρίκι περίαπτα, σε δύο διαφορετικά μήκη, που απολήγουν σε άνθος.

Ασβεστόλιθος,
ύψος 11 εκ.,
πλάτος 11 εκ.
JE 63801
Ντέιρ ελ-Μεντίνα

Θραύσμα λίθου με γραπτή παράσταση

19η-20ή Δυναστεία (1291-1075 π.Χ.)

Η θέση Ντέιρ ελ-Μεντίνα έχει δώσει μεγάλο αριθμό ζωγραφισμένων οστράκων και θραυσμάτων, τα οποία προέρχονται κατά κύριο λόγο από έναν αποθέτη του συνοικισμού των εργατών της θηβαϊκής νεκρόπολης που βρισκόταν σε αυτή την περιοχή. Εκεί, ήδη κατά την αρχαιότητα, είχαν πεταχτεί θραύσματα ασβεστόλιθου τα οποία είχαν χρησιμοποιηθεί για γρήγορα σχέδια και σημειώσεις. Το αντιπροσωπευτικό δείγμα που παρουσιάζουμε εδώ φέρει μια περίεργη σκηνή με ζώα για πρωταγωνιστές. Μια γάτα, όρθια πάνω στα πισινά πόδια της, κρατά με τα μπροστινά ένα καλάθι και μια ράβδο, την οποία τείνει προς δύο σειρές χήνες. Πάνω από τα πτηνά διακρίνεται μια σχηματικά αποδοσμένη φωλιά που περιέχει τέσσερα αβγά. Ολόκληρη η σύνθεση, έργο ενός ικανού σχεδιαστή με γρήγορο και σίγουρο χέρι, ανήκει σε εκείνη την κατηγορία σκηνών όπου η καθημερινότητα αντιστρέφεται, με όρους σάτιρας και καρικατούρας. Σε αυτή την περίπτωση η γάτα απεκδύεται τον ρόλο του κυνηγού και συμπεριφέρεται απροσδόκητα ως πράος βοσκός που οδηγεί στο βοσκοτόπι τις χήνες του. Η τελική σημασία τέτοιων παραστάσεων με μη ρεαλιστικό περιεχόμενο μας διαφεύγει. Όμως είναι φανερό ότι σε αυτή την «ελάσσονα» τέχνη οι τεχνίτες δεν περιορίζονται από τους αυστηρούς κανόνες της επίσημης εικονογραφίας και κατορθώνουν να δημιουργήσουν έργα εξαιρετικής ζωντάνιας, που απεικονίζουν με γλαφυρότητα τις συνήθειες και τις προτιμήσεις του κοινού ανθρώπου της εποχής.

Βιβλίο των Νεκρών του Πινουτζέμ Α'

21η Δυναστεία, αρχιερατεία και βασιλεία του Πινουτζέμ Α' (1060-1020 π.Χ.)

Πάπυρος, ύψος 37 εκ, μήκος 450 εκ.
SR VIII.11488
Θήβες, κρύπτη του Ντέιρ ελ-Μπάχρι (TT 320)

Με το τέλος της 20ής Δυναστείας και, με αυτή, του Νέου Βασιλείου, η Αίγυπτος οδηγήθηκε σε μια φάση βαθιάς εσωτερικής και εξωτερικής κρίσης. Ο έλεγχος της χώρας μοιράστηκε μεταξύ δύο διαφορετικών κέντρων: της Τάνεως, στο Δέλτα, και των Θηβών. Στις Θήβες, οι ιερείς του κλήρου του Άμμωνος-Ρα είχαν δημιουργήσει ένα είδος ανεξάρτητης θεοκρατίας, που άπλωνε την εξουσία της σε ολόκληρη την Άνω Αίγυπτο. Κατά τα μέσα του 11ου αιώνα π.Χ. ένας από αυτούς τους ισχυρούς ιερείς των Θηβών, ο Πινουτζέμ Α', αυτοανακηρύχθηκε ηγεμόνας των Θηβών και απεικονίστηκε με τα εμβλήματα πραγματικού φαραώ. Λίγο μετά τον θάνατό του, η μούμια του κρύφτηκε, μαζί με εκείνες ορισμένων προγενέστερων ηγεμόνων, στην αποκαλούμενη κρύπτη του Ντέιρ ελ-Μπάχρι, για να μην κινδυνεύει από τις συχνές κλοπές στη νεκρόπολη οι οποίες αποτελούν ευκρινές σημάδι της αστάθειας της εποχής. Κοντά στη μούμια του Πινουτζέμ Α', που τάφηκε στη σαρκοφάγο του Τούθμωσι Α', είχε τοποθετηθεί αυτό το εξαιρετικό δείγμα του Βιβλίου των Νεκρών σε πάπυρο. Οι στήλες του κειμένου, που έχουν γραφτεί με κυρτά ιερογλυφικά και περιέχουν ορισμένα κεφάλαια της συλλογής νεκρικών κειμένων τα οποία θεωρούνταν ότι χρησίμευαν στον νεκρό στον άλλο κόσμο, εναλλάσσονται με μεγάλα έγχρωμα σχέδια φιλοτεχνημένα με κομψό και λιτό ύφος. Σε αυτά ο Πινουτζέμ εμφανίζεται ενώπιον του θεού Οσίριδος, έπειτα κρίνεται από το θεϊκό δικαστήριο κατά τη διάρκεια της «ψυχοστασίας» και τέλος απεικονίζεται στα πέρα από τη γη Πεδία του Ιαλού να ασχολείται με διάφορες αγροτικές εργασίες.

Σαρκοφάγος του Ψουσέννη Α'

21η Δυναστεία, βασιλεία του Ψουσέννη Α' (1045-994 π.Χ.)

**Άργυρος και χρυσός, μήκος 185 εκ.
JE 85917
Τάνις, τάφος του Ψουσέννη Α'**

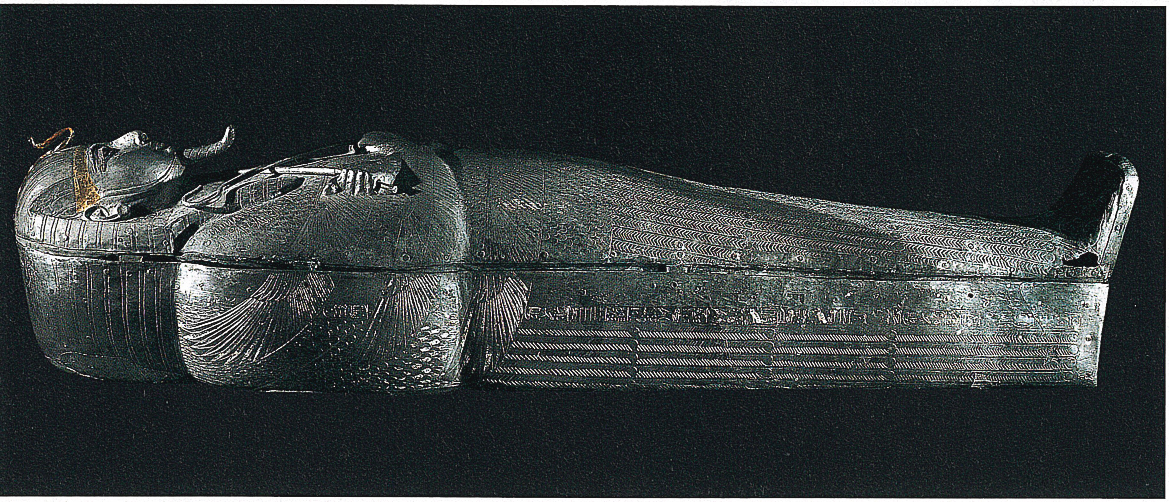

Ο ασύλητος τάφος του φαραώ Ψουσέννη Α' ανακαλύφθηκε από τον Πιερ Μοντέ το 1939 στο εσωτερικό του μεγάλου περιβόλου του ναού του Άμμωνος στην Τάνιν, την πρωτεύουσα των ηγεμόνων της 21ης Δυναστείας. Ο υπόγειος τάφος, που περιβάλλεται από άλλους βασιλικούς τάφους ήδη συλημένους κατά την αρχαιότητα, απέδωσε έναν πραγματικό θησαυρό, που αποτελείται από ταφικά αντικείμενα εξαιρετικής κομψότητας και αξίας, τα οποία ανήκαν σε διαφορετικά πρόσωπα. Από αυτά ιδιαιτέρως σημαντική είναι η σαρκοφάγος του Ψουσέννη Α', που περιείχε ακόμη τη μούμια του. Πρόκειται για μια πρωτότυπη μεταφορά σε άργυρο της κλασικής σαρκοφάγου σε σχήμα μούμιας που συνήθως φτιαχνόταν από ξύλο ή, πιο σπάνια, από πέτρα ή χρυσό. Ο άργυρος, που πρέπει να εισαγόταν από τις περιοχές της Δυτικής Ασίας και από τη λεκάνη της Μεσογείου, χρησιμοποιήθηκε πολύ από τους ηγεμόνες της Τάνεως σε μια εποχή που η εισαγωγή του μετάλλου στην Αίγυπτο είχε αυξηθεί πολύ. Το σώμα του ηγεμόνα αναπαρίσταται στο κάλυμμα με τα σύμβολα της βασιλικής εξουσίας: το κάλυμμα κεφαλής *νέμες*, τον ουραίο από ατόφιο χρυσό (πάνω από τη χρυσή ταινία γύρω από το μέτωπο), την ψεύτικη γενειάδα, το σκήπτρο και το μαστίγιο σταυρωμένα στο στήθος. Στην επιφάνεια ολόκληρης της σαρκοφάγου έχουν χαραχθεί με λεπτότητα στο μέταλλο διάφορα εικονογραφικά μοτίβα και ιερογλυφικά κείμενα. Το στήθος του Φαραώ κοσμείται με πλατύ περιδέραιο από πολλές σειρές χάντρες και πιο χαμηλά ξεχωρίζουν οι εικόνες των τριών πτηνών με ανοιχτά τα φτερά που προστατεύουν τον νεκρό. Το υπόλοιπο σώμα καλύπτεται από πυκνό διακοσμητικό σχέδιο με φτερωτό μοτίβο και ψαροκόκαλο, που συνεχίζεται χωρίς διακοπή στις εξωτερικές πλευρές της σαρκοφάγου. Διακόσμηση φέρει και το εσωτερικό του φέρετρου: στο βάθος απεικονίζονται η θεά του ουρανού Νουτ, που στέκεται πάνω από το ιερογλυφικό σύμβολο του χρυσού, και οι θεές Ίσις και Νεύθυς, οι οποίες προστατεύουν όλους τους νεκρούς.

Νεκρική προσωπίδα του Ψουσέννη Α'

21η Δυναστεία, βασιλεία του Ψουσέννη Α' (1045-994 π.Χ.)

Χρυσός, λάπις λάζουλι, υαλόμαζα, μέγιστο ύψος 48 εκ., μέγιστο πλάτος 38 εκ. JE 85913 Τάνις, τάφος του Ψουσέννη Α'

Η νεκρική προσωπίδα που βρέθηκε πάνω στο πρόσωπο του Ψουσέννη Α' αποτελεί έμβλημα της εξαιρετικής τεχνικής ικανότητας και της τεχνοτροπικής κομψότητας των χρυσοχόων οι οποίοι εργάζονταν για τον βασιλικό οίκο της Τάνεως. Η προσωπίδα κατασκευάστηκε από λεπτότατο φύλλο χρυσού του οποίου η κατεργασία έγινε με εξαιρετική φροντίδα, και αναπαράγει εξιδανικευμένα τα χαρακτηριστικά του φαραώ που φέρει τα σύμβολα του τίτλου του: το κάλυμμα της κεφαλής *νέμες*, με τις ραβδώσεις του χαραγμένες στο μέταλλο, τον *ουραίο* στο μέτωπο και την τεχνητή πλεγμένη γενειάδα, που στηρίζεται από κορδόνι φτιαγμένο από ένθετα λάπις λάζουλι κατά μήκος των παρειών. Το μοναδικό έντονο χρωματικό στοιχείο είναι τα μάτια, από χρωματισμένη υαλόμαζα, τα οποία ζωντανεύουν το βλέμμα του ηγεμόνα. Το στήθος καλύπτεται από την απεικόνιση ενός περιδεραίου που αποτελείται από πολλές σειρές χάντρες· οι εξωτερικές σε σχήμα σταγόνας και φυτικών μοτίβων. Ο χρυσός, μέταλλο από το οποίο πιστευόταν ότι ήταν φτιαγμένη η θεϊκή επιδερμίδα, ζωντανεύει με το θερμό του χρώμα το έργο, που είναι πολυτελές αλλά ταυτόχρονα εξαιρετικά ισορροπημένο, χωρίς να τονίζονται οι μεμονωμένες λεπτομέρειες, οι οποίες μόλις διαφαίνονται καθώς έχουν χαραχτεί στον χρυσό. Ένα είδος συγκαλυμμένης απλότητας διακρίνει, λοιπόν, αυτή την προσωπίδα. Διαφέρει κατά πολύ από την πιο πολυτελή και διάσημη προσωπίδα του Τουταγχαμών, που χαρακτηρίζεται από χαρούμενες δυνατές χρωματικές αντιθέσεις.

Χρυσός και λάπις λάζουλι,
διάμετρος 30 εκ.,
συνολικό μήκος 64,5 εκ.
JE 85751
Τάνις, τάφος του Ψουσέννη Α'

Περιδέραιο του Ψουσέννη Α'

21η Δυναστεία, βασιλεία του Ψουσέννη Α' (1045-994 π.Χ.)

Τα κοσμήματα της Τάνεως διακρίνονται στο σύνολό τους για την πολυτέλεια, την πρωτοτυπία και την τεχνική τους τελειότητα, έτσι ώστε να θεωρούνται δικαίως ένα πολύ σημαντικό παράλληλο του θησαυρού του Τουταγχαμών. Μολονότι δεν φθάνουν την πληθωρικότητα και τον σύνθετο χαρακτήρα των κοσμημάτων του νεαρού φαραώ της 18ης Δυναστείας, δεν μπορεί παρά να μείνει κανείς έκπληκτος μπροστά στις εικονογραφικές επιλογές, τα ένθετα στοιχεία και τη λεπτή κατεργασία των εγκολπίων, των βραχιολιών και των περιδεραίων από πολύτιμο μέταλλο που βρέθηκαν ανάμεσα στα κτερίσματα των τάφων της Τάνεως. Ένα εμβληματικό παράδειγμα αποτελεί το περιδέραιο *σεμπιού*, που πρέπει να κοσμούσε το στήθος του Ψουσέννη Α'. Χιλιάδες λεπτοί χρυσοί δίσκοι σχηματίζουν επτά σειρές, ενώ μπροστά φέρουν χρυσό τραπεζοειδές κούμπωμα, πάνω στο οποίο αποδίδονται με λάπις λάζουλι δύο *δέλτοι* με τα ονόματα γέννησης και στέψης του φαραώ, τους βασιλικούς του τίτλους και ευχετικές φράσεις. Από το κατώτερο τμήμα του κουμπώματος κρέμονται χρυσές αλυσίδες, στις οποίες παρεμβάλλονται πολυάριθμα κωδωνόσχημα στοιχεία. Αυτές οι αλυσίδες πυκνώνουν προς τα κάτω και συνθέτουν έναν εκπληκτικό χρυσό καταρράκτη που ανοίγει σε σχήμα βεντάλιας. Το περιδέραιο μοιάζει να μιμείται το παλαιό είδος κοσμήματος που δινόταν από τον φαραώ στους γενναίους αξιωματούχους του, όπως συνάγεται από κάποιες τοιχογραφίες σε ναούς.

Φιάλη των κολυμβητριών

21η Δυναστεία, βασιλεία του Ψουσέννη Α' (1045-994 π.Χ.)

Χρυσός και άργυρος, διάμετρος 18,2 εκ., ύψος 2,5 εκ. JE 87742 Τάνις, τάφος του Ψουσέννη Α'

Ο υπόγειος χώρος που προοριζόταν για τον τάφο του φαραώ και της συζύγου του χρησιμοποιήθηκε, κατά τη διάρκεια της 21ης και της 22ης Δυναστείας, για να εναποτεθούν εκεί οι σαρκοφάγοι, οι μούμιες και κάποια κτερίσματα άλλων προσώπων, του βασιλικού περιβάλλοντος ή όχι, μεταξύ των οποίων ο στρατηγός Ουντζεμπαουεντζέντ. Ο τελευταίος είχε ταφεί σε έναν μικρό δευτερεύοντα νεκρικό θάλαμο, μέσα σε σαρκοφάγο από επιχρυσωμένο ξύλο, μαζί με μια σειρά κτερίσματα, όπως ορισμένα χάλκινα *ουσάμπτι* (ομοιώματα υπηρετών) που βρέθηκαν στον προθάλαμο, μια ωραία χρυσή νεκρική προσωπίδα και αγγεία από πολύτιμο μέταλλο. Ένα από τα πιο κομψά αντικείμενα που ανήκαν στον Ουντζεμπαουεντζέντ είναι αυτή η φιάλη από χρυσό και άργυρο, που αποτελεί δώρο του φαραώ στον αξιωματούχο του, όπως αναφέρει η εγχάρακτη επιγραφή. Το κέντρο του σκεύους διακοσμείται με ρόδακα που τα πέταλά του είναι ένθετα από υαλόμαζα. Γύρω του απλώνεται ένας χρυσός δίσκος με ανάγλυφη παράσταση· πρόκειται για διπλή σκηνή σε υδάτινο περιβάλλον. Δύο ζεύγη μικρών κοριτσιών, που φορούν μόνο ζώνη και από δύο περιδέραια, το ένα με ρόμβους, κολυμπούν στην επιφάνεια του νερού, ανάμεσα σε ψάρια, άνθη λωτού και πάπιες, προσπαθώντας να πιάσουν τις τελευταίες. Γύρω από τον κεντρικό πυρήνα από χρυσό έχει στερεωθεί το εξωτερικό τμήμα από άργυρο, πάνω στο οποίο έχει χαραχθεί μια επιγραφή που αναφέρει ότι ο φαραώ χαρίζει το αντικείμενο στον Ουντζεμπαουεντζέντ και περιέχει τις δύο *δέλτους* του Ψουσέννη Α'. Η λαβή του σκεύους είναι χρυσή και στερεώνεται στη φιάλη με τέσσερα μικρά καρφιά, που και αυτά είναι από πολύτιμο μέταλλο.

Βραχιόλι του Σωσένκ Β'

22η Δυναστεία, βασιλεία του Σωσένκ Α' (945-924 π.Χ.)

Ένα από τα άτομα που ετάφησαν στον τάφο οποίος αρχικά προοριζόταν για τον Ψουσέννη Α' και τη σύζυγό του ήταν ο Σωσένκ Β', γιος του φαραώ της 22ης Δυναστείας Οζορκών Α', που για έναν χρόνο περίπου (γύρω στο 890 π.Χ.) μοιράστηκε τη βασιλική εξουσία με τον πατέρα του. Ο πρόωρος θάνατός του δεν του επέτρεψε να ανέλθει στον θρόνο ως μοναδικός ηγεμόνας. Όταν η μούμια του Σωσένκ Β' ήρθε στο φως από τον Μοντέ, έφερε μια σειρά βραχιόλια, μεταξύ των οποίων αυτό το αριστουργηματικό και το ζευγάρι του, που έχουν όμοια αλλά κατοπτρική διακόσμηση. Η λεπτή κατεργασία του βραχιολιού με την *περίκλειστη τεχνική* καταδεικνύει το υψηλό επίπεδο της χρυσοχοΐας κατά την Τρίτη Μεταβατική Περίοδο. Το κόσμημα αποτελείται από δύο χρυσά ημικύκλια που ενώνονται με στροφείς, από τους οποίους ο ένας ανοίγει, για να μπορεί να φοριέται το βραχιόλι. Η εξωτερική επιφάνεια κυριαρχείται από την εικόνα ενός οφθαλμού *ουτζάτ*, στον οποίο αποδίδονται μαγικές και αποτροπαϊκές ιδιότητες και ο οποίος συντίθεται από ένθετα στοιχεία, λάπις λάζουλι και λευκή φαγεντιανή, πάνω σε βάθος από λάπις λάζουλι με λευκές κηλίδες. Το φυλαχτό στηρίζεται πάνω στο ιερογλυφικό σύμβολο *νεμπ*, το οποίο καλύπτεται από μοτίβο σκακιέρας που σχηματίζεται από μικρά ορθογώνια από καρνεόλιο και λάπις λάζουλι εναλλασσόμενα με ορθογώνια από χρυσό. Το υπόλοιπο τμήμα διακοσμείται με μικρές κάθετες λωρίδες από χρυσό και λάπις λάζουλι, που σταματούν λίγο πριν από τα άκρα, τα οποία διατρέχονται από μια διπλή οριζόντια ζώνη με μπλε και κόκκινα ένθετα διακοσμητικά στοιχεία. Στο εσωτερικό του βραχιολιού είναι χαραγμένες οι *δέλτοι* του Σωσένκ Α', ιδρυτή της 22ης Δυναστείας, της λεγόμενης «λιβυκής», από τον οποίο ο Σωσένκ Β' πιθανώς κληρονόμησε τα δύο βραχιόλια.

Χρυσός, λάπις λάζουλι, καρνεόλιο και λευκή φαγεντιανή, ύψος 4,6 εκ., μέγιστη εσωτερική διάμετρος 6,1 εκ., μέγιστη εξωτερική διάμετρος 7 εκ.
JE 72184
Τάνις, τάφος του Ψουσέννη Α'

Άγαλμα της «Συζύγου του Θεού» (Αμένιρδις Α΄)

Αρχές 25ης Δυναστείας (τέλη 8ου αιώνα π.Χ.)

Αλάβαστρο και βασάλτης (βάση), ύψος 170 εκ.
JE 3420 = CG 565
Καρνάκ, ναός του Μοντ

Στο άγαλμα από αλάβαστρο με φλεβώσεις, το οποίο βρέθηκε σε έναν μικρό ναΐσκο του ναού του Μοντ στο Καρνάκ, αναπαρίσταται η «Σύζυγος του Θεού» Αμένιρδις Α΄, κόρη του Νούβιου ηγεμόνα Κάστα. Το αξίωμα, που μαρτυρείται από τη 18η δυναστεία, έλαβε μια ιδιαίτερη πολιτική σημασία κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της Αιγύπτου από την 25η και την 26η Δυναστεία, όταν στις κόρες και τις αδελφές των ηγεμόνων δινόταν αυτός ο θρησκευτικός τίτλος που τις συνέδεε στενά με τη λατρεία του θεού Άμμωνος των Θηβών. Έτσι αυτές έγιναν ένα ισχυρό εργαλείο στα χέρια του φαραώ, για να ελέγχει και να εξισορροπεί τον ισχυρό κλήρο των Θηβών. Η Αμένιρδις απεικονίζεται σε βηματισμό, με ορισμένα τυπικά εμβλήματα του υψηλού αξιώματός της. Το ευρύ πρόσωπο, που φέρει δύο πτυχές εκατέρωθεν του στόματος, σύμφωνα με την εικονογραφία της εποχής, περιβάλλεται από φενάκη με βοστρύχους. Πάνω σε αυτήν φέρει γυπόμορφο κάλυμμα κεφαλής, που αποτελεί έμβλημα της θεάς Μουτ. Το κεφάλι του πτηνού στο μέτωπο πλαισιώνεται από δύο *ουραίους*, όμοιους με εκείνους που συνθέτουν το διάδημα στην κεφαλή και πάνω από τους οποίους θα πρέπει να υπήρχε ένα στέμμα με δύο φτερά ή με κέρατα βοοειδούς και ηλιακό δίσκο. Το σώμα της γυναίκας, τυλιγμένο σε στενό ένδυμα που τονίζει το καλλίγραμμο παράστημά της, στολίζεται με βραχιόλια γύρω από τους καρπούς και περισφύρια και, σε αντιστοιχία με το στήθος, με μια λεπτή εγχάραξη με τις εικόνες του Άμμωνος και της Μουτ. Το αριστερό χέρι είναι διπλωμένο και κρατά ένα είδος σκήπτρου που σχηματίζεται βάσει φυτικού μοτίβου και που είναι τυπικό για τις γυναίκες οι οποίες είχαν αυτό το αξίωμα, ενώ στο δεξιό χέρι κρατά το περιδέραιο *μενάτ*.

Άγαλμα του Πεταμενχοτέπ ως γραφέα

Αρχές 26ης Δυναστείας (δεύτερο μισό 7ου αιώνα π.Χ.)

**Χαλαζίτης,
ύψος 74 εκ.
JE 37341
Καρνάκ, ναός
του Άμμωνος-Ρα**

Το άγαλμα βρέθηκε το 1904, μαζί με πολλά άλλα, σε ένα όρυγμα που είχε διαμορφωθεί κάτω από την πλακόστρωση ενός από τους περιβόλους του ναού στο Καρνάκ. Η ανακάλυψη προκάλεσε αίσθηση, γιατί έφερε στο φως εκατοντάδες αγάλματα και χιλιάδες χάλκινα αντικείμενα που κατά τους ελληνιστικούς χρόνους είχαν ενταφιαστεί εκεί με σκοπό να ελευθερωθεί ο ναός από το πλήθος των λατρευτικών ομοιωμάτων που από το Μέσο Βασίλειο στήνονταν σταδιακά στον ιερό χώρο με αποτέλεσμα να τον γεμίσουν. Το άγαλμα απεικονίζει τον αρχηγό των ιερέων γραφέων Πεταμενχοτέπ, ιδιοκτήτη ενός από τους μεγαλύτερους ιδιωτικούς τάφους της αρχαίας Αιγύπτου. Ο Πεταμενχοτέπ, ο οποίος ακριβώς λόγω της υψηλής θέσης του είχε μπορέσει να τοποθετήσει ένα δικό του άγαλμα στο εσωτερικό του ναού του Καρνάκ, εμφανίζεται με τη μορφή γραφέα, σύμφωνα με τους παραδοσιακούς κανόνες της τέχνης του Αρχαίου Βασιλείου. Ο άνδρας έχει σχεδόν ξυρισμένο κεφάλι, κορμό ευθυτενή και συνοπτικά αποδοσμένο, τα σταυρωμένα πόδια καλοδουλεμένα ως προς τα οστά και τους μυς και κρατά έναν ανοιχτό κύλινδρο παπύρου. Ο εικονογραφικός τύπος και το ύφος μαρτυρούν φανερές επιδράσεις της τέχνης της 3ης χιλιετίας π.Χ., σύμφωνα με μια τάση καλά επιβεβαιωμένη κατά την 25η και την 26η Δυναστεία, όταν διαδίδεται η ενδιαφέρουσα τάση της εκ νέου ανακάλυψης της παλαιότερης τέχνης και λογοτεχνίας, στο πλαίσιο ενός είδους επιστροφής στις ένδοξες ρίζες του βασιλείου. Αυτές οι «αναφορές» στο παρελθόν αποδίδονται εδώ με την ισορροπία, την απαλότητα και τη γλυκύτητα των μορφών που χαρακτηρίζουν την τεχνοτροπία της 26ης Σαΐτικής Δυναστείας.

Σχιστόλιθος,
ύψος 90 εκ.
CG 38884
Σακκάρα, τάφος του Ψαμμήτιχου

Άγαλμα της Ίσιδος

Τέλη 26ης Δυναστείας (δεύτερο μισό 6ου αιώνα π.Χ.)

Η Ίσις, σύζυγος του Οσίριδος και κατεξοχήν μητέρα θεά, υπήρξε μία από τις βασικές θεότητες της αιγυπτιακής θρησκείας και αντικείμενο της λατρείας που στην πτολεμαϊκή-ρωμαϊκή περίοδο άρχισε να διαδίδεται εκτός Αιγύπτου, σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου. Αυτό το άγαλμα που της αφιέρωσε ο υψηλόβαθμος αξιωματούχος Ψαμμήτιχος βρέθηκε στον τάφο του, στη Σακκάρα. Η ακρίβεια στην εκτέλεση, η προσεκτική απόδοση των μεμονωμένων λεπτομερειών και οι εκπληκτικά λείες επιφάνειες το καθιστούν ένα εμβληματικό έργο της εξεζητημένης και γεμάτης σοβαρότητα καλλιτεχνικής παραγωγής που χαρακτηρίζει την περίοδο της 26ης δυναστείας. Η Ίσις κάθεται σε θρόνο, ο οποίος είναι ο ίδιος έμβλημα της θεάς στην ιερογλυφική γραφή. Το πρόσωπο με τα απαλά χαρακτηριστικά ζωντανεύει χάρη σε ένα ιερατικό μειδίαμα, που αποτελεί πηγή γαλήνης. Η τριμερής φενάκη, που κοσμείται με τον ουραίο στο μέτωπο, φέρει στέμμα πάνω στο οποίο ορθώνονται κέρατα βοοειδούς που πλαισιώνουν τον ηλιακό δίσκο: τυπικό έμβλημα της Ίσιδος και της Αθώρ. Η θεά φορά στενό ένδυμα που αναδεικνύει το καλοσχηματισμένο σώμα της, σχεδόν χωρίς να γίνεται αντιληπτό με εξαίρεση την παρυφή του, που φθάνει λίγο πιο πάνω από τους αστραγάλους. Σύμφωνα με έναν εικονογραφικό τύπο που μαρτυρείται από την εποχή του Αρχαίου Βασιλείου για τη βασιλική και την ιδιωτική αγαλματοποιία, η Ίσις έχει τα χέρια απλωμένα πάνω στους μηρούς, κρατώντας με το δεξί χέρι το σύμβολο της ζωής *ανχ*. Η ιερογλυφική επιγραφή που είναι χαραγμένη στη βάση περιέχει την τυπική φράση της προσφοράς από τον Ψαμμήτιχο προς τη θεά.

Μικρή κεφαλή του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Πτολεμαϊκή Περίοδος (332-30 π.Χ.)

Αλάβαστρο,
ύψος 10 εκ.
CG 27476
Ελ-Γιάουτα

Αυτή η μικρή κεφαλή από φωτεινότατο αλάβαστρο πιθανότατα αναπαριστά τον Μέγα Αλέξανδρο, τον Μακεδόνα ηγεμόνα που το 332 π.Χ. κατέκτησε την Αίγυπτο και την προσάρτησε στο μεγάλο βασίλειό του. Με τον θάνατο του μονάρχη, το 323 π.Χ., η Αίγυπτος πέρασε στα χέρια του αρχηγού του μακεδονικού στρατού Πτολεμαίου Α', ιδρυτή της δυναστείας των Λαγιδών ή Πτολεμαϊκής που διαχειρίστηκε τις τύχες της χώρας για περίπου τρεις αιώνες, μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Η κεφαλή, που αποτελούσε τμήμα ενός μικρού αγάλματος, απεικονίζει τον νεαρό Αλέξανδρο σύμφωνα με μια εξιδανικευτική εικονογραφία. Η κόμη με τους ακατάστατους βοστρύχους περιβάλλεται από λεπτή ταινία. Αυτή είναι ορατή στο πίσω μέρος, ανάγεται στις απεικονίσεις του ηγεμόνα και αποτέλεσε στη συνέχεια τυπικό στοιχείο της βασιλικής εικονογραφίας, τόσο για τους βασιλείς της Ελληνιστικής Περιόδου όσο και για τους Ρωμαίους αυτοκράτορες στην Αίγυπτο. Μια οπή στην κορυφή της κεφαλής χρησίμευε για την εισαγωγή ενός διακοσμητικού στοιχείου, ίσως μεταλλικού. Οι ιδιαίτερα κομψές γραμμές του προσώπου αναδύονται με γλυκύτητα από το διαυγές αλάβαστρο, που ευνοεί την εμφάνιση φωτοσκιάσεων με το πέρασμα από το ένα επίπεδο στο άλλο. Το γλυπτό μας δίνει έτσι μια σοβαρή και έντονη εικόνα του νεαρού Αλέξανδρου, που έχει πλήρη συνείδηση του εκπληκτικού μεγαλείου του.

Ξύλο πεύκου
και υαλόμαζα,
μήκος 195 εκ.
JE 46592
Τούνα ελ-Γκέμπελ,
τάφος του Πετόσιρι

Σαρκοφάγος του Πετόσιρι

Αρχές της Πτολεμαϊκής Περιόδου (δεύτερο μισό 4ου αιώνα π.Χ.)

Ο Πετόσιρις, μέλος του ανώτερου ιερατείου του Θωθ που έζησε στον *νομό* της Ερμούπολης στις αρχές της Πτολεμαϊκής Περιόδου, είναι γνωστός για τον πρωτότυπο τάφο του που έχει ανασκαφεί στη νεκρόπολη της Τούνα ελ-Γκέμπελ στη Μέση Αίγυπτο. Η αρχιτεκτονική του τάφου απηχεί εκείνη ενός μικρού πτολεμαϊκού ναού. Οι τοίχοι του διακοσμούνται με σκηνές από την καθημερινή ζωή, σύμφωνα με την αιγυπτιακή παράδοση, αλλά έχουν φιλοτεχνηθεί με τεχνοτροπία που φέρει έντονη την ελληνιστική επιρροή, καταδεικνύοντας την επίδραση των νέων εκφραστικών προτύπων ελληνικής προέλευσης στην τοπική τέχνη. Ο νεκρικός θάλαμος, όπου εισέρχεται κανείς μέσω ενός φρέατος, που είναι σκαμμένο στο άδυτο, προοριζόταν για την ταφή του Πετόσιρι και μερικών μελών της οικογένειάς του. Το 1919, σε εκείνο τον χώρο που είχε ήδη παραβιαστεί από τους τυμβωρύχους της αρχαιότητας, βρέθηκαν οι τρεις σαρκοφάγοι του Πετόσιρι, η εσωτερική εκ των οποίων αποτελεί, λόγω της διακόσμησής της, ένα αληθινό αριστούργημα της ξυλουργικής τέχνης. Πρόκειται για μια μεγάλη ξύλινη σαρκοφάγο με μορφή μούμιας, που φέρει τα τυπικά για την περίοδο στιβαρά χαρακτηριστικά. Το πλατύ πρόσωπο ζωντανεύει χάρη στα μεγάλα μάτια, που αποδίδονται με επικάλυψη υαλόμαζας. Αυτή η διακοσμητική τεχνική φθάνει στο απόγειο της ακρίβειας και της χρωματικής ζωντάνιας στο υπόλοιπο τμήμα του καλύμματος. Σε αυτό οι τεχνίτες έβαλαν όλη τους τη φροντίδα, την επιδεξιότητα και τη φαντασία και, με φροντισμένα ένθετα στοιχεία από υαλόμαζα που μιμούνται λιγότερο ή περισσότερο πολύτιμους λίθους, δημιούργησαν μια μακρά ιερογλυφική επιγραφή, η οποία βρίσκεται κάτω από την σχηματοποιημένη εικόνα του έναστρου ουρανού. Η πολύχρωμη επιγραφή, που παρουσιάζει ένα κείμενο με ευχές για τον νεκρό, έχει ένα ακριβές παράλληλο στη διακόσμηση της αποσπασματικά σωζόμενης σαρκοφάγου του Ντζεντοτεφάνχ, αδελφού του Πετόσιρι, η οποία διατηρείται στο Αιγυπτιακό Μουσείο του Τορίνο.

Στήλη του Πτολεμαίου Ε'

Πτολεμαϊκή Περίοδος, βασιλεία του Πτολεμαίου Ε' του Επιφανούς (205-180 π.Χ.)

Ζωγραφισμένος και επιχρυσωμένος ασβεστόλιθος, ύψος 72 εκ., πλάτος 50 εκ.
JE 54313
Αρμάντ, Βουκχείο

Ο ταύρος Βούκχις, ιερό ζώο του θεού Μοντ των Θηβών, λατρεύτηκε στην Αίγυπτο από την εποχή της 30ής Δυναστείας μέχρι τη Ρωμαϊκή Περίοδο. Όπως συνέβαινε και με άλλα ζώα που λατρεύονταν ως θεότητες, οι ταύροι αυτοί μετά τον θάνατό τους ταριχεύονταν και θάβονταν σε μια νεκρόπολη που ήταν αφιερωμένη σε εκείνους, στην πόλη του Αρμάντ. Από το Βουκχείο προέρχεται αυτή η στήλη που διατηρεί ακόμα τα αρχικά ζωντανά της χρώματα. Στο ανώτερο, καμπύλο ημικυκλικό τμήμα δεσπόζει ο φτερωτός ηλιακός δίσκος, ενώ εμφανίζονται και άλλα θρησκευτικά σύμβολα (ο σκαραβαίος, ο κίονας *ντζεντ*, η κόμπρα και η διπλή εικόνα του Ανούβιος με τη μορφή τσακαλιού). Από κάτω υπάρχει μια μεγάλη παράσταση. Το άγαλμα του θεϊκού ταύρου, καλυμμένο από φύλλα χρυσού, με ηλιακό δίσκο και φτερά στο κεφάλι, αναδεικνύεται χάρη στο γαλάζιο βάθος και υψώνεται πάνω σε βάση, μπροστά στην οποία στέκεται ο φαραώ Πτολεμαίος Ε'. Πάνω από το ζώο πετά ένα γεράκι, ζωόμορφη απεικόνιση του θεού Μοντ. Ο ηγεμόνας, με την τιάρα και τον *ουραίο* στο μέτωπο, προσφέρει στον θεό το ιερογλυφικό σύμβολο *σεχέτ*, που αποτελεί σχηματοποιημένη εικόνα των καλλιεργημένων αγρών της Αιγύπτου. Η επιγραφή από κάτω αναφέρει ότι ο ταύρος Βούκχις πέθανε κατά το εικοστό πέμπτο έτος της βασιλείας του Πτολεμαίου Ε' και της συζύγου του Κλεοπάτρας Α', που με αυτή τη στήλη θέλησαν να δείξουν την αφοσίωσή τους στο ιερό ζώο.

Στήλη με τον Ώρο πάνω στους κροκόδειλους

Πτολεμαϊκή Περίοδος (332-30 π.Χ.)

**Γκρίζος σχιστόλιθος,
ύψος 44 εκ.,
πλάτος 26 εκ.,
πάχος 11 εκ.
CG 9401
Αλεξάνδρεια**

Μεγάλη διάδοση είχαν, κυρίως στην Αίγυπτο κατά την Ύστερη και την Πτολεμαϊκή Περίοδο, αυτά τα μνημεία-στήλες αποτροπαϊκού χαρακτήρα που έχουν ως πρωταγωνιστή τον θεό Ώρο, γιο της Ίσιδος και του Οσίριδος, νικηφόρο εκδικητή του θανάτου του πατέρα του. Πάνω στη στήλη με την καμπύλη κορυφή απεικονίζεται ο Ώρος με τη μορφή παιδιού που ποδοπατά δύο κροκόδειλους. Το μικρό παιδί, που ταυτίζεται ως τέτοιο χάρη στον βόστρυχο στη δεξιά πλευρά του κεφαλιού, κρατά και εξοντώνει και με τα δυο του χέρια μερικά επικίνδυνα ζώα: τέσσερα φίδια, έναν σκορπιό, μια αντιλόπη και ένα λιοντάρι. Το παράξενο πρόσωπο του Βησά, πολύ δημοφιλούς θεότητας κυρίως στο πλαίσιο της οικιακής λατρείας, εικονίζεται πάνω από τη μορφή του Ώρου, ενώ άλλα θεία εμβλήματα κλείνουν τη σύνθεση στα πλάγια. Η σκηνή εμπλουτίζεται με ιερογλυφικές επιγραφές μαγικού περιεχομένου, χαραγμένες επίσης και στην πίσω πλευρά της στήλης. Αυτά τα μνημεία, που ανεγείρονταν σε δημόσιους χώρους, είχαν σκοπό να προστατεύσουν και να θεραπεύσουν τους πιστούς από δαγκώματα φιδιών και σκορπιών, που εδώ γίνονται ακίνδυνοι λόγω της δύναμης του Ώρου. Σύμφωνα με τη λαϊκή πίστη, για τη θεραπεία αρκούσε να πιει κανείς το νερό που είχε τρέξει πάνω στις στήλες. Το νερό απορροφούσε τη θαυματουργή δύναμη κειμένων και εικόνων και μετατρεπόταν σε αποτελεσματικό φάρμακο.

Διάδημα με τον Σέραπι

Ρωμαϊκή Περίοδος, χρόνοι του Αδριανού (117-138 μ.Χ.)

Σφυρήλατο έλασμα χρυσού, διάμετρος 22 εκ., ύψος πλακιδίου 12,5 εκ. JE 98535 Ντους

Το διάδημα προέρχεται από την περιοχή Ντους στην όαση Χάργκα, όπου κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους ανεγέρθη ναός στον οποίο λατρεύονταν η Ίσις και ο Σέραπις. Το χρυσό κόσμημα αποτελεί, ως προς την τεχνοτροπία και την εικονογραφία του, ένα δείγμα καθαρά ελληνιστικής καλλιτεχνικής παραγωγής, που έχει πλέον απομακρυνθεί από τα παραδοσιακά αιγυπτιακά πρότυπα. Γύρω από ένα στεφάνι που σχηματίζεται από κυκλικό έλασμα τοποθετούνται ομάδες φύλλων και μικρές χρυσές σφαίρες, οι οποίες ίσως μιμούνται μπουμπούκια λουλουδιών. Αυτά τα φυτικά μοτίβα διακόπτονται στο εμπρόσθιο τμήμα του διαδήματος από ένα διάτρητο πλακίδιο με ανάγλυφη διακόσμηση που αποτελεί, λόγω της επιλογής του θέματος, αναφορά στον αιγυπτιακό πολιτισμό της Πτολεμαϊκής Περιόδου της Αιγύπτου. Μέσα σε ναΐσκο, με αέτωμα και κίονες κορινθιακού ρυθμού, βρίσκεται ο θεός Σέραπις καθισμένος σε θρόνο. Η εξελληνισμένη λατρεία του θεού αυτού, που προέρχεται από τον θεό της Μέμφιδος Οσόραπι (Όσιρις και Άπις μαζί), υιοθετήθηκε και διαδόθηκε από τον φαραώ Πτολεμαίο Α', πιθανώς με την πρόθεση να δοθεί ένας κοινός θεός στους Αιγυπτίους και τους Έλληνες που διέμεναν στην Αίγυπτο. Ο Σέραπις αποτελούσε, επομένως, έναν υβριδικό θεό, που συνδύαζε τα χαρακτηριστικά διαφόρων θεοτήτων, όπως ο Όσιρις, ο Διόνυσος, ο Άδης και ο Δίας, και έγινε ταυτόχρονα χθόνιος θεός, θαυματουργός και συνδεδεμένος με τον κύκλο της γονιμότητας. Σε αυτό το διάδημα ο Σέραπις εμφανίζεται με τα τυπικά χαρακτηριστικά της θεϊκής εικονογραφίας ελληνικής προέλευσης: έχει πυκνή γενειάδα και μακριά κόμη, και φέρει ιμάτιο πάνω από τον χιτώνα. Τα δύο μικρά ακρωτήρια πάνω από τα κιονόκρανα απεικονίζουν τη θεά Ίσιδα, επίσης θεότητα αιγυπτιακής προέλευσης που η λατρεία της, όπως και του Σέραπι, γνώρισε μεγάλη διάδοση στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Προσωπογραφία νέας γυναίκας

Ρωμαϊκή Περίοδος (2ος αιώνας μ.Χ.)

**Εγκαυστική σε ξύλο,
ύψος 42 εκ.,
πλάτος 23 εκ.
CG 33243
Χαβάρα**

Τα αρχαία έργα ζωγραφικής σε ξύλο, που δημιουργήθηκαν με την τεχνική της εγκαυστικής ή με τέμπερα και αποκαλούνται συμβατικά «πορτρέτα του Φαγιούμ», καθώς τα περισσότερα βρέθηκαν στην ομώνυμη όαση, νοτιοδυτικά του Καΐρου, αποτελούν αληθινά αριστουργήματα. Παρήχθησαν κυρίως την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας, μεταξύ του 1ου και του 4ου αιώνα μ.Χ., και αποτελούν μία από τις πιο επιτυχείς εκδηλώσεις καλλιτεχνικής και θρησκευτικής ώσμωσης μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών: του αιγυπτιακού, του ελληνικού και του ρωμαϊκού. Οι έντονα ρεαλιστικές προσωπογραφίες τοποθετούνταν πάνω στις μούμιες, στο ύψος του προσώπου, για να διαιωνίζεται μετά θάνατον η φυσιογνωμία και ταυτόχρονα η ταυτότητα του νεκρού, σύμφωνα με την τοπική παράδοση. Η σημασία και η λειτουργία αυτών των έργων είναι λοιπόν ουσιαστικά αιγυπτιακές, όχι όμως και η τεχνοτροπία τους. Τα πρόσωπα είναι πρόσωπα ανδρών, γυναικών και παιδιών της Αιγύπτου, πιθανώς ελληνικής προέλευσης, που απεικονίζονται με τα ενδύματα, τα χτενίσματα και τα κοσμήματα της ελληνιστικής παράδοσης. Αυτό το αντιπροσωπευτικό δείγμα απεικονίζει μια νέα ανώτερης κοινωνικής τάξης, όπως αποκαλύπτουν τα κοσμήματά της. Η γυναίκα αποδίδεται με μεγάλο ρεαλισμό και το βαθύ και θλιμμένο βλέμμα της μεταδίδει τη μελαγχολία και τον πόνο της για το αναπόφευκτο πεπρωμένο.

Χρονολογικός Πίνακας

ΠΡΟΔΥΝΑΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
(4000-3000)
Δυναστεία 0 (3000 περ.)

ΠΡΩΤΟΔΥΝΑΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
(2920-2575)
1η Δυναστεία (2920-2770)
2η Δυναστεία (2770-2650)
3η Δυναστεία (2650-2575)

ΑΡΧΑΙΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ
(2575-2152)
4η Δυναστεία (2575-2465)
5η Δυναστεία (2465-2323)
6η Δυναστεία (2323-2150)

ΠΡΩΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
(2150-1994)
7η Δυναστεία (πλασματική δυναστεία)
8η Δυναστεία (2150-2135)
9η και 10η Δυναστεία (2135-2040)
11η Δυναστεία (2135-1994)

ΜΕΣΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ
(1994-1781)
12η Δυναστεία (1994-1781)

ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
(1781-1550)
13η Δυναστεία (1781-1650)
14η Δυναστεία (1710-1650)
15η Δυναστεία (1650-1550)
16η Δυναστεία (1650-1550)
17η Δυναστεία (1650-1550)

ΝΕΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ
(1550-1075)
18η Δυναστεία (1550-1291)
19η Δυναστεία (1291-1185)
20ή Δυναστεία (1187-1075)

ΤΡΙΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
(1075-664)
21η Δυναστεία (1075-945)
22η Δυναστεία (945-718)
23η Δυναστεία (820-718)
24η Δυναστεία (730-712)
25η Δυναστεία (775-664)

ΥΣΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
(664-332)
26η Δυναστεία (664-525)
27η Δυναστεία (525-404)
28η Δυναστεία (404-399)
29η Δυναστεία (399-380)
30ή Δυναστεία (380-342)
31η Δυναστεία (342-332)

ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ
(332 π.Χ. - 395 μ.Χ.)
Πτολεμαϊκή Περίοδος (332-30 π.Χ.)
Ρωμαϊκή Περίοδος (30 π.Χ. - 395 μ.Χ.)

Αιγυπτιακό Μουσείο

Πληροφορίες

HABVERVNT
PHIDE

Egyptian Museum
Midan Tahrir, Cairo

Ημέρες - ώρες λειτουργίας
9.00-18.30 καθημερινά
(είσοδος μέχρι τις 18.00)
9.00-15.00 στη διάρκεια του Ραμαζανιού

Μετρό
Sadat

Πληροφορίες
Τηλ.: +20 2 579 4596

http://www.egyptianmuseum.gov.eg

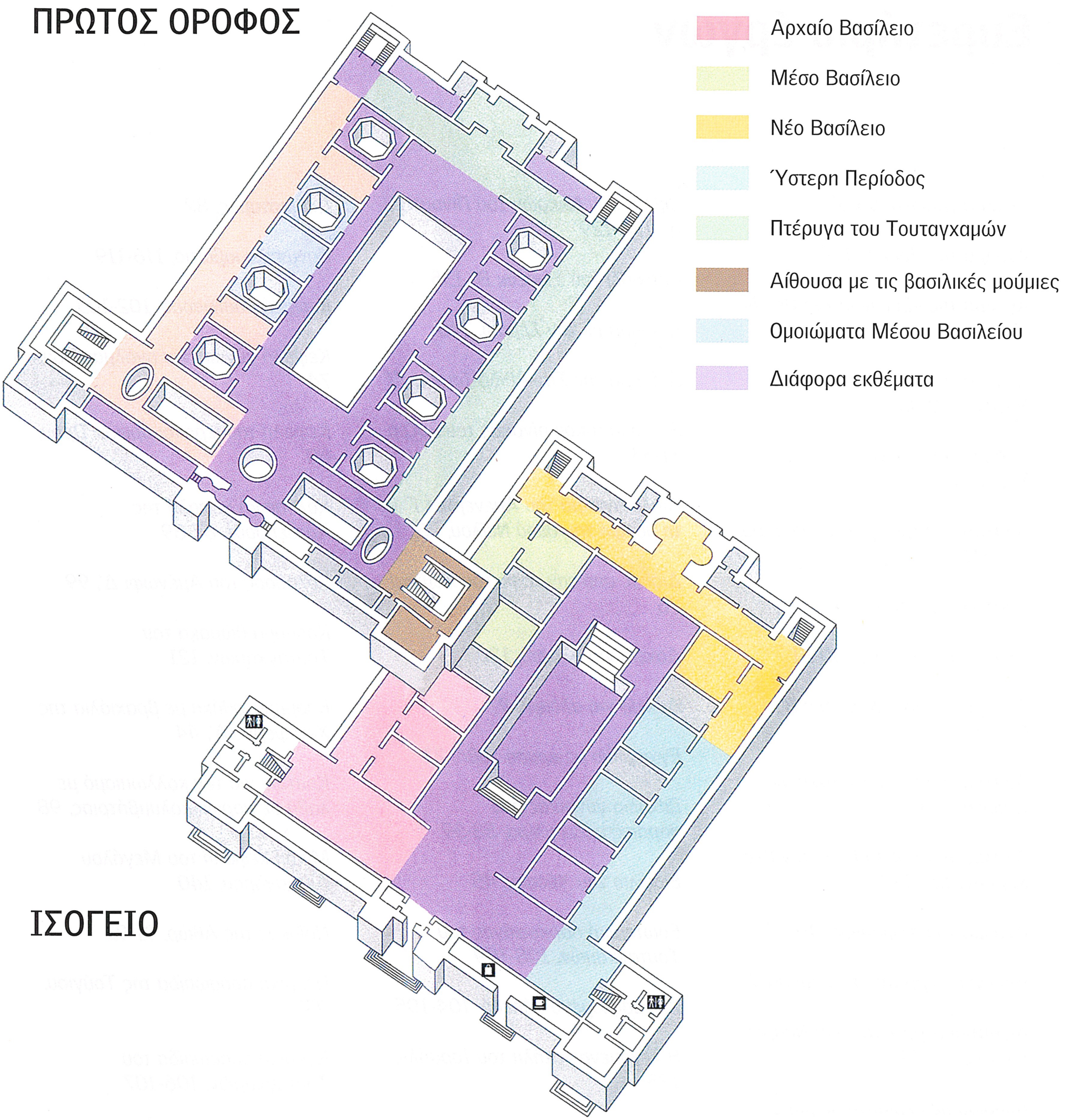
ΠΡΩΤΟΣ ΟΡΟΦΟΣ
ΙΣΟΓΕΙΟ
Αρχαίο Βασίλειο
Μέσο Βασίλειο
Νέο Βασίλειο
Ύστερη Περίοδος
Πτέρυγα του Τουταγχαμών
Αίθουσα με τις βασιλικές μούμιες
Ομοιώματα Μέσου Βασιλείου
Διάφορα εκθέματα

Ευρετήριο έργων

Άγαλμα γραφέα, 56-57

Άγαλμα της Ίσιδος, 139

Άγαλμα της «Συζύγου του Θεού» (Αμένιρδις Α΄), 136-137

Αγάλματα του Ραχοτέπ και της Νοφρέτ, 40-43

Άγαλμα του Αμένωφι γιου του Χάπου, 96

Άγαλμα του Ανούβιος με κιβώτιο, 110-111

Άγαλμα του Ζοζέρ, 30

Άγαλμα του Κααπέρ, 50-51

Άγαλμα του Μεντουχοτέπ Β΄, 64-65

Άγαλμα του Πεταμενχοτέπ ως γραφέα, 138

Άγαλμα του Ραμσή Β΄ με τον θεό Χορούν, 122-123

Άγαλμα του Χεφρήνος, 46-47

Αγγείο με γραπτή διακόσμηση, 22

Αιγύπτιοι στρατιώτες και Νούβιοι τοξότες, 72-73

Αλυσίδα με περίαπτα σε μορφή μύγας, 83

Ανάγλυφο με σκηνή λατρείας του Ατών, 100-101

Ανάγλυφο με την αποστολή στην Πουντ, 90

Βιβλίο των Νεκρών του Πινουτζέμ Α΄, 128-129

Βραχιόλι του Σωσένκ Β΄, 135

Διάδημα με τον Σέραπι, 148

Διάδημα της Σατ-Αθώρ-Ιουνίτ, 77

Διακοσμητικός πίνακας του Ζοζέρ, 31-33

Διπλό άγαλμα του Αμενεμχέτ Γ΄ με τη μορφή του θεού Νείλου, 76

Δίσκος από τον τάφο του Χεμάκα, 26

Δοχείο για αλοιφή, 120

Δοχείο για αλοιφή, 97

Εγχειρίδιο με χρυσή λαβή, 23

Ειδώλιο γυναίκας που παρασκευάζει μπίρα, 58-59

Ειδώλιο του Χέοπος, 45

Εσωτερική σαρκοφάγος του Τουταγχαμών, 108-109

Ζωγραφισμένο δάπεδο, 104-105

Η λεγόμενη «στήλη του Ισραήλ», 125

Η παλέτα του Νάρμερ, 24-25

Θραύσμα λίθου με γραπτή παράσταση, 127

Θρόνος του Τουταγχαμών, 112-115

Ιπποπόταμος, 82

Κανωπικό κιβώτιο, 116-119

Κεφαλή βασίλισσας, 102-103

Κεφαλή γυναικείου αγαλματιδίου, 74

Κεφαλή του ιερακόμορφου Ώρου, 60

Κολοσσική κεφαλή της Χατσεπσούτ, 87-89

Κολοσσός του Αμένωφι Δ΄, 99

Κόσμημα θώρακα του Τουταγχαμών, 121

Κοσμηματοθήκη με βραχιόλια της Χετεφερές Α΄, 44

Κουτάλι για τον καλλωπισμό με λαβή σε μορφή κολυμβήτριας, 98

Μικρή κεφαλή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, 140

Ναΐσκος της Αθώρ, 91-93

Νεκρική προσωπίδα της Τούγιου, 95

Νεκρική προσωπίδα του Τουταγχαμών, 106-107

Νεκρική προσωπίδα του Ψουσέννη Α΄, 132

Ξύλινος πίνακας του Χεζίρα, 34-35

Οι χήνες του Μεΐντούμ, 36-39

Ομοίωμα της απογραφής των ζώων, 70

Ομοίωμα τριών γυναικών που μεταφέρουν προσφορές, 61-63

Ομοίωμα υφαντηρίου, 71

Περιδέραιο με εγκόλπιο της Μερερέτ, 78-81

Περιδέραιο του Ψουσέννη Α΄, 133

Προσωπογραφία νέας γυναίκας, 150

Σαρκοφάγος από ασβεστόλιθο της Καουίτ, 66-69

Σαρκοφάγος της Αμώσης Μεριταμούν, 86

Σαρκοφάγος της Αχοτέπ, 84-85

Σαρκοφάγος του Γιούγια, 94

Σαρκοφάγος του Πετόσιρι, 141

Σαρκοφάγος του Ψουσέννη Α΄, 130-131

Σκουλαρίκια του Σέθου Β΄, 126

Στήλη με τον Ώρο πάνω στους κροκόδειλους, 146-147

Στήλη του Πτολεμαίου Ε΄, 142-145

Σύμπλεγμα του νάνου Σενέμπ, 52-55

Τμήμα αγάλματος της Μεριταμούν, 124

Τρεις νάνοι χορευτές, 75

Τριάδα του Μυκερίνου, 48-49

Φιάλη των κολυμβητριών, 134

Χτένι με το όνομα του Ζετ, 27-29

Referenze fotografiche

© AKG-Images, Berlino
© Archivio Scala Group, Firenze
© Lessing / Agenzia Contrasto, Milano
Corbis, Milano
Leemage, Parigi
Reuters / Agenzia Contrasto, Milano
The Ancient Art & Architecture Collection Ltd
The Art Archive / Egyptian Museum Cairo / Dagli Orti
The Bridgeman Art Library, Londra
Archivio White Star / foto A. De Luca

L'editore è a disposizione degli
aventi diritto per eventuali fonti
iconografiche non individuate.

Το Αιγυπτιακό Μουσείο του Καΐρου ιδρύθηκε το 1863 από τον Γάλλο αρχαιολόγο Ογκίστ Μαριέτ. Το 1902 μεταφέρθηκε στη σημερινή του έδρα, έναν τεράστιο εκθεσιακό χώρο κατάλληλο να στεγάσει τους εκπληκτικούς αρχαιολογικούς θησαυρούς οι οποίοι σταδιακά έρχονταν στο φως· τα ευρήματα που φιλοξενεί σήμερα υπερβαίνουν τις 140.000. Πρόκειται για την πιο πλούσια και λαμπρή συλλογή αιγυπτιακών αρχαιοτήτων στον κόσμο, που συγκροτήθηκε χάρη στην επιμονή ορισμένων ανθρώπων οι οποίοι αφιέρωσαν τη ζωή τους στη δημιουργία αυτού του ιδρύματος, μέσα από μια μακρά και δύσκολη πορεία.
Από τη στιγμή της ανακάλυψής του, στις αρχές του 19ου αιώνα, ο πολιτισμός της αρχαίας Αιγύπτου δεν έπαψε να γοητεύει και να προκαλεί το ενδιαφέρον. Τα έργα που παρουσιάζονται σε αυτό τον τόμο, από τα πιο διάσημα, όπως εκείνα που ανήκουν στον θησαυρό του Τουταγχαμών, έως τα λιγότερο γνωστά αλλά εξίσου σημαντικά, όπως το *Ομοίωμα τριών γυναικών που μεταφέρουν προσφορές* από τον τάφο του Νιανχπεπί, προσφέρουν μια συναρπαστική εμπειρία, σε ένα από τα ωραιότερα μουσεία στον κόσμο.

ΜΕΓΑΛΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Τράπεζα Κύπρου
ΚΟΙΝΟ ΚΥΠΡΙ ΩΝ